

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає

Українська Інформаційна Служба
A REFEREED

LIBERATION PATH

Ukrainian Political
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
The Ukrainian Information Service
ISSN: 0042-9422

No. 4 (565), April, 1995, Vol. XLVIII

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів

Члени Редакційної Колегії:

*д-р А. Бедрій, проф. д-р Г. Васькович, проф. д-р С. Галамай,
ред. П. Дужий, ред. С. Караванський, ред. С. Квіт, п-ні мгр. О. Керзюк,
мгр. О. Коваль, проф. д-р В. Косик, проф. д-р О. Кушпета, інж. В. Олеськів,
проф. д-р П. Цимбалістий, ред. М. Шатилов.*

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF

Тел.: 0171 607 6266

Факс: 0171 607 6737

*Матеріали, підписані прізвищем чи псевдонімом авторів, не завжди
відповідають поглядам Редакційної Колегії. Редакція застерігає собі право
скорочувати статті і виправляти мову.*

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1995 РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Окреме число
Австралія	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
Австрія	765 шіл.	400 шіл.	80 шіл.
Аргентина	(Амер. дол.) 40 дол.	20 дол.	4 дол.
Бельгія	2200 б. фр.	1200 б. фр.	250 б. фр.
Вел. Британія	ф. 30.00	ф. 16.00	ф. 3.25
Канада	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
США	65 дол.	35 дол.	6.50 дол.
Німеччина	120 н. м.	65 н. м.	12.50 н. м.
Франція	350 фр.	180 фр.	35 фр.
Швеція	350 кор.	180 кор.	35 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.

*Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу
Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам вигідніше — на
адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкладинки.*

Чеки виставляти на: The Ukrainian Information Service, Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 4 (565)

КВІТЕНЬ, 1995

Річник XLVIII

Зміст IV-ої книжки

До питань державного будівництва

Едіт Богацька: НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ ПАМ'ЯТИ ЯРОСЛАВА СТЕЦЬКА	387
Валерій Сніжко: ЯРОСЛАВ СТЕЦЬКО — ПОЛІТИЧНИЙ ФІЛОСОФ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ	390
Сергій Квіт: ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ЕТАПІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ	396
Слава Стецько: «ЗМІНА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ»	397
Оксана Гасюк: ДО РІЗНИХ ПОЛІТИЧНИХ І АДМІНІСТРАТИВНИХ ПИТАНЬ	400
Наталка Прудка: ФІНАНСИ, ТОРГІВЛЯ, ПРОДУКЦІЯ, ГОСПОДАРКА	410
Едіт Богацька: ДО ВАЖЛИВИХ ПИТАНЬ ВІЙСЬКОВОГО ХАРАКТЕРУ, ПРЕСИ	417
Валерій Багнюк, Іван Власенко, Віталій Поліщук: УКРАЇНСЬКИЙ ДОНБАС, ЙОГО БАГАТСТВО І БІДНІСТЬ	423
Василь Маринченко: ПРО ГЕНОЦИД ПРОТИ БАГАТОДІТНИХ СІМЕЙ В УКРАЇНІ	429
— ЗАЯВА КОНГРЕСУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ (Севастопіль)	432

Література. мистецтво

Галина Гармаш: ВОГНЕВА ПРОБА — 435; ЛЮТИЙ — 437;	
Юрій Вівташ: ПОРОГИ Є — 441;	
Іван Сокульський: ПАМ'ЯТНИК ШЕВЧЕНКОВІ ПЕРЕД ПОРОГАМИ — 443; ШЕВЧЕНКО — 444; УКРАЇНСЬКА ДОРОГА — 444; СТАНСИ ОСЕНИ — 445; З ЦИКЛЮ «РУЇНА» (XVII ст.) — 446; ОСЬ ДЕ НІЖ — 447; ЧИСТИЙ ВОЗГЛАС — 447	
Володимир Підгора: ФІЛОСОФ УКРАЇНСЬКОЇ ОБРАЗОТВОРЧОСТІ	448
— ЧАС ПРИРЕЧЕНОГО СПОДІВАННЯ	453
Микола Маричевський: ВКРАЇНА РОЗІП'ЯТА МІЖ ГОРАМИ І СТЕПОМ	455
Юрій Вівташ: ЗБИРАННЯ КАМЕНІВ У КИТАЙГОРОДІ	457
ІСТОРИЧНІ ВІЗІЇ — 458; СВЯТІ ТА БОГОБОРЦІ — 459; МІЖНАРОДНЕ БІСНАЛЕ... — 461	

Наука. дослід

Федір Погребенник: «НЕ ПОРА, НЕ ПОРА, НЕ ПОРА!»	462
Зиновія Служинська: ЛЮДСЬКІ ВТРАТИ ПІСЛЯ «ЗОЛОТОГО ВЕРЕСНЯ» 1939 р. В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ	469
Петро Лаврєв: КЛИЧНИЙ ВІДМІНОК ТА ІНШІ ПРИТАМАННІ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ ОСОБЛИВОСТІ У «СЛОВІ О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ»	474
О. Задорожна, М. Бабінська, Н. Гупало: ЗОЛОЧІВСЬКИЙ ЗАМОК (Продовження, 3)	483
— СПРАВЛЕННЯ ЗАУВАЖЕНИХ ПОМИЛОК	492

Огляди. рецензії

Володимир Жила: ТВІР «НА ПОЛІ КРОВИ»	493
Ігор Кічак: «СЛОВО О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ» ДОСЛІДЖУЮТЬ У СУМАХ	500
Анатолій Бедрий: ЮРІЙ ЛИПА — ІДЕОЛОГ І ПОЛІТИЧНИЙ ТЕОРЕТИК	502
— НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ МИСТЦІВ	510
— ДОВІДНИК ПРО УПА	512

У Світлий Празник Христового Воскресіння найсердечніші святочні побажання засилаємо Українському Народові і його законній Владі, Блаженнішим Патріярхам, Ієрархам, Монашеству, Духовенству й Пасторатові Українських Церков православного і католицького віровизнань, Амбасадорові і Членам (з Родинами) Дипломатичного Представництва України в Лондоні, Голові і Членам Проводів ОУН, Конгресу й АБН, Голові і Членам Президії СУДФ і ЕКУ, Головам і Членам Проводів Українських Політичних Партій, Громадських Об'єднань, Наукових і Мистецько-Культурних Установ, Молодіжних і Студентських Організацій, Головам і Членам Проводів Об'єднань Ветеранів ОУН і УПА, Представництву кол. Репресованих і багатьох тут неназваних, які працюють на полі відновлення в народі-нації їхньої безкомпромісової національно-державницької думки і закріплення власного державного життя.

Щиро-сердечно вітаємо Співробітників нашого журналу, його Представників, Кольпортерів і Читачів в Україні і в Діаспорі, і всім бажаємо радісних і щасливих Свят Христового Воскресіння!

*Дирекція, Редакція, Адміністрація і Друкарня
«Визвольного Шляху» й УІС-УВС в Лондоні, Велика Британія*

До питань державного будівництва

Едіт БОГАЦЬКА

НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ ПАМ'ЯТИ ЯРОСЛАВА СТЕЦЬКА

(УЦІС) 29 січня 1995 р. в Києві, в домі колишньої Центральної Ради, відбулася наукова конференція «Життя та творча спадщина Ярослава Стецька», заініційована Проводом Конгресу Українських Націоналістів з метою поглибленого вивчення творчості видатного діяча та ідеолога українського націоналізму.

Референт Конгресу з питань науки Валерій Сніжко познайомив присутніх з життєвим шляхом Ярослава Стецька, зазначивши, що нині відбувається переосмислення української історії взагалі й окремих подій зокрема, а сьогодні повертає незнаних, забутих і замовчуваних українських поетів, письменників, політичних діячів та героїв визвольної боротьби різних епох.

Голова Конгресу Українських Націоналістів п-ні Слава Стецько назвала це зібрання святом. Вона зупинилася на кількох ідеях, які заступав Ярослав Стецько, а головне розповіла про його дипломатичну діяльність. Ярослав Стецько вважав, що Україна є революційною проблемою світу, бо саме від неї залежатиме, чи буде існувати російсько-советська імперія, яка загрожує всім вільним народам і країнам. А з розвалом імперії і постановом самостійної України ця загроза зникне. І друга думка, яку Ярослав Стецько завжди розвивав у виступах, статтях і промовах, що Українська Держава є реальною альтернативою атомній війні, оскільки українська ідея в усьому світі може знайти співзвучні сили, які виступатимуть проти комунізму й російського імперіялізму. Він уважав за потрібне створити велику світову антикомуністичну організацію і був одним із засновників Комітету для створення Світової Антикомуністичної Ліги. В 1959 році в Мексіці відбулася конференція, в якій взяли участь представники різних країн Азії, Америки й Європи. Була серед них і українська делегація, що виступала як представник держави, а Ярослав Стецько — як прем'єр України від 1941 року й одночасно як Голова АБН, створеного в 1946 році. Голова Конгресу підкреслила, що Ярослав Стецько всю закордонну політику вів від імені України, і це, зокрема, було причиною, що він ніколи не прийняв громадянства іншої держави.

На численних нарадах, що мали остаточно завершити створення Ліги, постійно стояла одна проблема: чи Ліга буде лише антикомуністичною, а чи буде виразно зазначено, що вона виступає за розподіл російсько-советської імперії на самостійні держави. Поставала ще й друга проблема: чи Україна, яка тоді була поневоленою, має увійти до Ліги на рівних правах з іншими країнами, чи ні? Справа в тому, що були різні

представництва: державні делегації, напівдержавні, від приватних організацій. Українці не хотіли входити до Ліги доти, поки не буде визнане право за Україною як за самостійною державою, яка покищо не існує, але яка має право на існування. Ця боротьба тривала три роки, і нарешті 1961 року Україна стала членом Ліги, а Ярослава Стецька було обрано до її проводу.

Не легше було переконати засновників, що Ліга має виступати проти російського імперіялізму, і це також було досягнуто завдяки наполегливості та принциповості Ярослава Стецька.

Терен української дипломатії за тих часів був надзвичайно широким: важко перерахувати всі ті країни, де побували українські делегати, і ті міжнародні акції, в яких вони брали участь. Ці заходи були доброю можливістю познайомитися з визначними державними діячами різних країн. Президенти, прем'єр-міністри, голови парламентів та урядів, учені, громадські діячі особисто знали Ярослава Стецька. Серед них — Рональд Реган, Роберт Ніксон, Джордж Буш, Шарль де Голь, Чіян-Кай Шек, Маркос, Конрад Аденавер, Дімерель, провідні діячі НАТО тощо. Всі вони трактували його як представника України. Прем'єр Дімерель запросив Ярослава Стецька як голову української держави до Туреччини. Росія тричі висувала ультиматум, щоб запрошення було відкликано, але турки не лише не зробили цього, але доклали великих зусиль, щоб надати більшої популярності українській справі. Вони навіть повезли делегацію на Чорне море, щоб поблизу українських берегів набрати рідної води, а пізніше, в 1959 році, тією водою було скроплено могилу Степана Бандери. Українці провели багато масових демонстрацій у тих містах, де були посольства Росії, в яких брали участь також і представники місцевого населення. Плідною й далекоглядною була опінія Ярослава Стецька про те, що з Росією не треба робити конфронтації, її можна розвалити зсередини.

Наприкінці Слава Стецько підкреслила потребу детального вивчення тієї епохи та української закордонної політики, яку очолював Ярослав Стецько.

Професор Київського університету ім. Тараса Шевченка Володимир Сергійчук назвав свою доповідь «Акт відновлення Української Державності 30 червня 1941 року в архівних документах». Один з трьох оригінальних примірників Акту зберігся в архівах ОУН, захоплених енкаведистами. Вчений зачитав цей документ і зупинився на правках, які були зроблені рукою Ярослава Стецька. Окрім того, Володимир Сергійчук знайшов поіменні списки українського уряду, що був сформований після проголошення Акту. На Берестейщині, в Західній Україні, на Житомирщині, Поділлі, Буковині — загалом в 11 краях та областях України було тоді встановлене Українське Державне Правління. Серед архівних документів збереглися чисельні звіти про демонстрації та маніфестації з цього приводу, а в Рівному пройшов навіть військовий парад Першого куреня імені Холодного Яру. Володимир Сергійчук наголосив, що архіви зберігають безліч документів тієї епохи, які стосуються національного відродження, і їх треба вивчати наполегливіше, ніж це робиться нині.

Свій виступ, присвячений нинішнім стосункам Росії та України, львівський учений Роман Кісь пов'язав з пророчим висловом Ярослава Стецька, опублікованим у 1951 році на сторінках журналу «Визвольний шлях»: «Для кожної епохи російська імперіялістична кліка висувала інших людей, інші вивіски, інші гасла». А якщо пригадати, що російський філософ Ніколай Бердяєв назвав більшовизм третьою формою російського імперіялізму, стане очевидним, що проблема поглинання України Росією нині перейшла у четверту форму, і сучасна російська доктрина неоколоніалізму — це новий історичний камуфляж чи у версії євразійської доктрини, чи у варіанті відновлення колишнього СРСР, чи у формах прямого управління за допомогою колаборантів в українських державних структурах. Реалізація цієї доктрини має безліч сценаріїв, ретельно розробляється в спеціальних структурах і наукових інститутах. У 1992–93 роках, опам'ятавшись після шоку, пов'язаного з втратою східно-європейських сателітів та початком розпаду імперії, новоявлені шовіністи взялися до нового так званого «собіранія земель», і цей термін зараз є одним з основних у войовничому московському експансіонізмі. Залюбки вживає його і міністер закордонних справ РФ Андрей Козирев, який неодноразово наголошував, що період дезінтеграції колишньої держави закінчився, і тепер мова може йти про реінтеграцію, або про нове «собіраніє» цих земель докупити. Але попри різні замасковані форми російського неоколоніалізму, приклад Чеченії, свідчить, що Росія і від старих ортодоксальних класичних форм не відмовляється.

На конференції виступили депутати ВРУ Михайло Ратушний і Григорій Дем'ян, який прочитав доповідь «Генерал Тарас Чупринка у творчій спадщині Ярослава Стецька».

Людина живе доти, доки її пам'ятають люди. І такою пам'яттю, найбільш широкою і вдячною є її творча спадщина. Репрезентований на конференції двотомник статей Ярослава Стецька «Українська Визвольна Концепція» (другий том щойно надійшов в Україну), впорядкований колективом під керівництвом Володимира Косика, буде розіслано до бібліотек та навчальних закладів, та буде донесений до найширшої аудиторії.

З ініціативи Тернопільської організації Конгресу Українських Націоналістів засновано Фундацію імені Ярослава Стецька, яка має на меті видати праці, що не ввійшли до двотомника, а також сприяти популяризації спадщини інших ідеологів націоналізму — Юрія Липи і Степана Бандери. Будуть встановлені степендії і премії, організовано конкурси молодих істориків, філософів, політологів.

Конференції, присвячені пам'яті Ярослава Стецька, заплановано організувати в більшості областей України, а найближча відбудеться в Тернополі 5 лютого.

Валерій СНИЖКО

ЯРОСЛАВ СТЕЦЬКО — ПОЛІТИЧНИЙ ФІЛОСОФ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

В часи свого політичного занепаду, в добу руйнування мрій, сподівань і величі на роздоріжжях свого призначення дух народу-нації завжди втілюється у постатях пророків, мислителів і політиків. Українська історія не є винятком. Зупинимось на постатях двох мислителів, що доволі далеко стоять один від одного.

Якщо дивитися на історію України періоду Руїни, коли на російському престолі сиділа Катерина II, до останньої духової Руїни, що припадає на часи большевицького терору, то це призвело наш нарід до поступового фізичного вимирання і майже повного духового переродження.

Провідники, що їх народжує в цей час народ, розуміючи необхідність пробудження усього народу до відродження духового життя, несуть на собі завдання запалювати нарід до борні за волю духа, бо лише ступивши на цей шлях, нарід зрозуміє своє призначення і тільки після цього зможе досягти найвищих висот свого зросту і розквіту. Сили протидії також ведуть свою руйнівну дію і дуже часто вони виявляються сильнішими. Але, як казав В. Шаян, «у найглибшій неволі треба сягнути найглибше і зачати відродження народу саме від духової верстви його існування. Відродження народу саме треба зачати від його духового пробудження». Таке призначення доля надала Григорію Сковороді. Він першим почав навчати на Україні українців. Саме в Україні і саме українців.

Таким же призначенням доля наділила й Івана Франка, Вячислава Липинського, Дмитра Донцова та інших українських мислителів — будити заснувшу Душу народу, його Дух відвічної стихії, щоб цей дух дав нам силу витримати і покликав до нового життя.

Він кличе й сьогодні серед найсвідоміших верств українського народу. «Наша Нація ступила на новий шлях життя... ми виголошуємо, що ми візьмемо силою те, що нам належиться», — говорив недавно Микола Міхновський. Слово за пророками, за провідниками народу, за його національним Проводом.

Патріот, символ сучасної української визвольної боротьби, Степан Бандера присв'ятив усе своє життя боротьбі за українську людину, за її сім'ю, за всю націю, щоби об'єднати всіх в Українську Соборну Державу. Коли від суто практичної діяльності він підійшов до теоретичної філософської аналізи і накреслювання перспектив на майбутнє — ворог його знищив, бо зрозумів глибину пророчих слів провідника, викладених в «Перспективах Української Визвольної Революції». Ворог зрозумів силу цього Лицаря безкомпромісної борні.

Коли нарід знаходиться на самому дні духового занепаду й неволі, тоді пророкам судиться доля його пробудників. Вони вказують йому шлях до визволення, шлях боротьби. Найбільш послідовні і героїчні, такі як Степан Бандера, ведуть увесь нарід саме цим шляхом. Але

«буває, що пророки свідомі того, що охоплюють своїм зором велику частину або й ціле людство. А все ж вони нерозривно зв'язані з душею свого народу і навіть тоді, коли в пророчому гніві відвертаються від нього» (В. Шаян). Коли вони свій нарід люблять, тоді невтомно як Г. Сковорода чи Т. Шевченко, І. Франко чи визнаний український політичний філософ Ярослав Стецько намагаються піднести його на ті висоти духу й свідомости, на яких стоять самі.

Якщо Григорія Сковороду вважають історичним противником Катерини II, тоді вона — несамовите багатство, напищенність, нанищення, наруйнація, а він — втілення Духу народу, його невибагливість, непоказна простота, бідність, але — гумор і невмируща сила всього українського народу. В часи останньої духової руїни постає історичний противник большевицької людоненависницької системи (КПСС) — Ярослав Стецько. Саме тому він найбільш заборонений і найбільш незнаний у себе на Батьківщині. Він першим переніс велич Духа Української Нації (Духа відвічної стихії) в площину боротьби усіх поневолених народів світу, очоливши заснований 16 квітня 1946 року в Мюнхені Антибольшевицький Блок Народів (АБН). Створенням АБН було завершено об'єднання зусиль всіх поневолених московсько-большевицькою імперією народів, яке було виявленням прагнень I Конференції поневолених народів Східної Європи і Азії, що відбулася 21-22 листопада 1943 року в Україні.

Під керівництвом Ярослава Стецька АБН охопив своєю політичною дією та дипломатичними ініціативами важливіші країни світу. Безпосередня допомога борцям за державність і свободу їхніх народів у «гарячих точках» на фронтах боротьби проти окупанта, наприклад, у 1940-50 роках визвольним формаціям народів в Московській імперії, мадярським повстанцям 1956 року, в 1968 році в Чехії та Словаччині, а в 1980 роках афганським визвольним силам. Завдяки добрій вдачі Ярослава Стецька, як послідовного політика і дипломата, мали позитивні наслідки дії в тривалому і послідовному шуканні допомоги й симпатиків визвольної боротьби поневолених народів та впливання на певні аспекти зовнішньої політики провідних держав західного світу. Вони дали свої результати особливо у сьогоднішній час становлення незалежності, визнання і утвердження у світі Української держави та держав інших поневолених народів. У 1967 році в Тайпеї на Тайвані при безпосередній участі АБН з Ярославом Стецьком на чолі створено Світову Антикомуністичну Лігу (ВАКЛ), яка об'єднала 91 країну та національні і міжнародні організації. У 1967 році з ініціативи Ярослава Стецька створеною була Європейська Рада Свободи (ЕРС) на базі антикомуністичних організацій, представників визвольних рухів та чільних європейських політичних і державних діячів. У 1968 році за його ж таки ініціативою на Філіппінах була проведена Перша міжнародня конференція молоді, яка заініціювала створення Світового Фронту Молоді. Важливим моментом слід уважати висловлену з нагоди 40-річчя АБН в Білому Домі президентом США Рональдом Реганом в присутності Ярослава Стецька заяву: «Ваша боротьба є нашою боротьбою».

Як протидію космополітично-антиприродній теорії ненависти до людства чи теорії «злиття націй» в аморфний людський конгломерат, Ярослав Стецько крізь усе своє життя протиставляв єдино правильне прагнення народів до природного співіснування різних націй і різних держав. Бо, наприклад, не існує на планеті єдиної рослини, яка б вона не була гарна чи пристосована до найнесприятливіших умов, а є велике розмаїття рослинних форм і видів, які існують в гармонії, до якої прагне розумне людство.

Серед українських провідників на світовому рівні Ярослав Стецько першим послідовно представляв Дух Української нації в історичному післанництві Української Держави, Самостійної і Незалежної, відновленої 30 червня 1941 року, Головою уряду якої він був, а народ якої був затиснутий в колоніальних умовах за кремлівськими концтаборними мурами, але дух якого був нездоланим. Ще на Львівському процесі в 1936 році Ярослав Стецько сказав, що «Україна повинна стати ідейним, моральним і культурним центром, навколо якого повинні зосереджуватися змагання інших поневолених народів... Україна повинна бути їх ідейним і моральним провідником у їхніх визвольних змаганнях». Він уважав, що саме націоналістичний світогляд, в основі якого стоїть народ-нація, являє собою дійсно демократичний і «найбільш демофільський» лад, який закликає боротися з любови до свого народу за кращу долю всіх — робітників, ремісників, інтелігентів, бо лише як вільний громадянин «у праці для нації знаходить себе, розвиває свою особовість». Дивлячись у майбутнє, він ще з довоєнних часів казав нам, сьогоднішнім, що «грядучий час не самих армій, а цілих народів. Щоб вдержатися в цій борні і її виграти — необхідна єдність, витривалість, працездатність і активність цілої нації». А як раз того сьогодні бракує багатьом нашим високим і найвищим керманічам.

«Український націоналізм визнає Українську національну державу за єдину форму організації нації, яка забезпечує найкращі умови для всебічного розвитку її духових і фізичних сил. Ідея власної національної держави, яка гарантує нації суверенну владу, впливає з найглибших почувань і прагнень кожної нації, що хоче бути господарем на власній землі та здійснювати на ній свою владу». Сьогодні нарешті настав час розпаду останніх колоніальних імперій ССРСР, Росії і та ж доля інших, бо сучасний розвиток світу йде шляхом створення національних держав. Бо кожній нації у світі належить право на власну національну державу, подібно як людям всього світу належить особиста свобода. Запорукою миру і справедливості у світі є організація світу на принципі національних держав. Єдність світу, звільненого від колоніалізму і тоталітаризму, як і справжня міжнародна співпраця, можливі тільки на принципі рівноправності і суверенності всіх народів. Націоналізм оснований на ідеї нації, точніше — на ідеї служби нації для її розвитку, свободи, самостійності, добра, величі, рівноправної творчості, соціального, культурного, політичного розвитку. У зв'язку з цим Ярослав Стецько зауважує, що правдивий націоналізм завжди «спертій на найшляхетніші первні духовості даної нації» і він є ідеалістичним рухом, що «прагне до... величі власної нації на її

власній землі власними зусиллями, а не коштом рабства іншої нації, чи коштом давлення свободи власних принципів».

Такий націоналізм не має нічого спільного з шовінізмом — націоналізмом панівних націй, що найяскравіше сьогодні виражений в російському імперіялізмі, провідниками якого є як ліберали й демократи, так і соціялісти, комуністи і т. і.: тобто від Ельцина до Жириновського, Руцького, Хасбулятова, Солженіцина.

Виникнення Української Держави — це розвал ССРСР, але мета українського народу — це повний розвал новітньої неоколоніальної Російської імперії, тому що Росія була і є кровососом, що присмоктавшись до тіла, п'є і висмоктує всі його соки. Росіяни привикли до цієї функції, що коли їх відорвати від неїхнього тіла, то вони як паразит не виживуть.

Визволення всіх поневолених народів, їх самостійність і суверенність можливі тільки тоді, коли переможе концепція Антибольшевицького Блоку Народів, що є тотожна з визвольною стратегією і політикою українського націоналізму.

«Україна — революційна проблема світу. Її унезалежнення в державно-політичному змислі утворює зовсім нову констеляцію міжнародних сил, бо в наслідку відновлення української національно-державної незалежності розвалюється московська тюрма народів на незалежні держави усіх уярмлених націй. На євразійському суходолі постане, чи відновиться ціла низка держав, які вирішуватимуть власною волею свої зовнішньополітичні міжнародні пов'язання. Отже, утвориться цілком інший уклад міжнародних політичних чинників. Українська держава, як чорноморська потуга, тяготітиме до зовсім іншого геополітичного комплексу. Це саме можна сказати і про туркестанський, кавказький та інші комплекси», — писав Яр. Стецько.

Ярослав Стецько звертав також увагу на те, що український націоналізм виключає будь-яке в'язання України з Росією в майбутньому (для нас це вже сьогодні). Він відкидає всякі «об'єднання», «федерації», «унії», «конфедерації», «союзи трьох Русей» і т. д., бо це були б лише інші форми російської імперії. Коли ж йдеться про інтереси України, то вони вимагають поглиблення стосунків і співпраці з середньоморськими країнами, зокрема з Туреччиною, Грецією, Італією, Еспанією, а також з Болгарією і Румунією, що співпадає з «Чорноморською Доктриною» Ю. Липи і з деякими кроками Української Держави сьогодні, а які надалі повинні бути спрямовані на поглиблення стосунків з Чехією, Словаччиною, Хорватією, Словенією, Литвою, Латвією, тобто, Чорноморсько-Балтійським регіоном разом з Адріатиком.

Виникнення Української Держави — це не лише формальна зміна карти світу, а й зовсім інші політико-економічні стосунки і в Європі, і в світі. Не заперечуючи їх значення і не принижуючи інших держав, треба зауважити, що Україна — це велика держава (і тому її весь час кромсали, від'єднуючи то одну, то другу частину) і якщо вона не бажає стати великою аграрною провінцією Європи (пишались тим, що годуємо усю Росію чи усю Європу, а самим ходити в кирзових чоботях та в заскорузлій фуфайці), вона повинна, ставши на ноги, активно

впливати і на європейську, а згодом і на світову політику, ведучи свою власну політику і в Південно-Східній Азії, Тихому океані, Африці, Центральній і Південній Америках.

В багатьох державах світу побував голова АБН Ярослав Стецько, працюючи на зовнішньополітичне реноме України, не УССР, а Держави Україна. Сьогодні треба скористатись цим напрацюванням, але ж керівники нової Держави і міжнародного департаменту звикли до праці на УССР і колоніального свого статусу, тому по-новому працювати вони не можуть, але керувати хочуть і тримаються за владу, наносячи лише шкоду Новій Україні, гальмуючи її розвиток. Комуністична більшість в парламенті й інші прихильники цієї теорії, закликаючи до її повернення, забувають про методи, якими та система трималась! Хіба можливе було при тій системі „інакомисліє“? Чи невиконання (а, точніше, саботування) рішень і наказів Голови Держави (сьогодні Президента) директорами підприємств, радгоспів, шахт? Ні! Комуністична система їх або знищувала відразу, або ж «перевиховувала» в ГУЛАГах та концтаборах. «Хто не з нами, той проти нас». То може вони хочуть повернення цієї системи, але ж уже до них? «Все в ім'я людини, для блага людини». Цей пропагандивний московський обман виразно суперечний з ідеологією марксистського колективізму. Бо ж має бути: все для пролетаріату, все для комуні, все в ім'я комуні, а насправді все для Московії, все в ім'я Московії.

Призвичаївшись виховувати «будівників комунізму», «нову комуністичну людину» з допомогою терору і споювання, деякі «вихователі» сьогодні трохи розгубились — немає тотального режиму концтаборів, тюрем і залякування, але інші спокійні, бо ж споювання сьогодні можливе і воно широко поширюється по Україні: дешевою горілкою і самогоном — шахтарів, а на півдні директори радгоспів (в Херсонщині) розраховуються вином та винним спиртом — пий Україно, бо так тебе легше перетворити знову на раба! А рабові треба хазяїна, та ще й з твердою рукою.

«Національний принцип організації світу, себто усамостійнення і державне відокремлення народів, респектування їх свободи та гідності, прав людини і її добробуту — головна мета визвольного націоналізму». Про відношення до різних народів, а особливо до російського народу, Ярослав Стецько повертався багато разів, наголошуючи, що ані АБН, ані українці не є проти мирного російського народу. Але доки цей нарід не зречеться своїх імперіялістичних цілей, не відмежується від панівної кліки російських імперіялістів і не бажатиме задовольнитися власною державою на своїй етнографічній території, «доти не можемо трактувати російського народу нашим союзником у боротьбі за волю». Він постійно повторював, що немає «народів Росії», а є боротьба поневолених народів за їх визволення від гнобителя Росії, всякої — большевицької, демократичної, республіканської, монархічної, централістичної чи федералістичної. Він наголошував, що «західній світ повинен зрозуміти, що поневолені народи ССР не зараховують себе до народів Росії, нічого спільного з Росією не мають, не хочуть мати і не будуть мати!»

Сьогодні ми це вочевидь бачимо в Чеченії та і в багатьох інших регіонах «необозримой Росії». Минулого року пролунали дійсні настрої Уралу і Далекого Сходу про створення там республік. Поки що — республік.

Як філософ-аналітик Ярослав Стецько зосереджував увагу й на деяких ідеалістичних засадах. «Щоб вільний світ міг успішно протиставитися большевизмові, він мусить перемогти в собі дух матеріялізму. Проти діалектичного й історичного матеріялізму мусить бути протиставлений християнський ідеалізм і націоналізм як соціальна доктрина. Тільки дух нації є рушійною силою історії, а не матерія і кляса. Людина як Богоподібне єство, а не закономірності економічного порядку». І вже, звертаючись до США, він наголошує: «Американська нація більше ніж кожна інша мусить керувати своєю закордонну політику ідейно-моральними моментами, Америка потребує антиімперіялістичної революції духу — внутрішнього бунту проти життєвого матеріялізму. Справедливо нарікав Даллес під час одного зібрання в Клівленді на американський матеріялізм, порівнюючи його до комуністичного, який має свою матеріялістичну „метафізику“, а американці, хоч мають християнський ідеалістичний світогляд, однак практикують життєвий матеріялізм». До чого призводить «життєвий матеріялізм» — ми відчуваємо сьогодні, коли матеріяльне (особливо американське гасло «гроші над усе») закриває духове. І сьогодні як і колись постає питання нової людини. Це питання підіймав і Григорій Сковорода, і Дмитро Донцов, і Степан Бандера, і Ярослав Стецько. Воно актуальне завжди, бо для молоді, для нової людини необхідний і новий світогляд, який формується на світоглядних засадах минулого (культури, релігії, традиціях, історії, ландшафту), на реаліях сьогодення і щирого прагнення розквіту Української Нації і утвердження Української Держави в майбутньому.

«Людство чекає на державних мужів — провидців, не виключно прагматиків і виборчих тактиків, але людей з почуттям Божого післанництва, що з Богом розмовляють, як урятувати людство від знищення, від російського большевицького потопа». І такою людиною був Ярослав Стецько, який помер 5 липня 1986 року в Мюнхені, де й поховано його — відданого сина своєї Батьківщини.

«Люди вмирали на барикадах во ім'я великої візі соціальної справедливості, хай і зле зрозумілої, а не тільки актуальної нужди, без ліквідації якої в душі великого образу майбутнього немає перемоги над большевизмом».

Ярослав Стецько: «Ідеологічний Фронт і Його Цілі»,
«УВР», т. I, ст. 281.

Сергій КВІТ

ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ЕТАПІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

(УЦІС) «Круглий стіл» журналістів під такою назвою відбувся 10 лютого у Києві за підтримкою Конгресу Українських Націоналістів. Вів засідання відомий київський журналіст Валентин Лабунський. Директор УНІАН Володимир Рубан проаналізував сучасний стан мас-медій України, науковець Віталій Довгич зробив аналітичний огляд регіональної періодики. По обіді з доповіддю «Інформаційна інтеграція України у світ» виступила Голова Проводу Українських Націоналістів Слава Стецько. Також обговорювалася проблема консолідації нації через мас-медії.

Особливість цього «круглого столу» полягає в тому, що організаторам вдалося зібрати професійних журналістів і науковців широкого політичного спектру. В обговоренні запропонованих тем активну участь взяли академік Ярослав Дашкевич (Львів), Сергій Жижко (Київ), Сергій Квіт (Київ), Володимир Цибулько (Київ), Олександр Кривенко (Львів), Олег Баган (Дрогобич), Марія Олійник (Донецьк), Ольга Бабій (Івано-Франківськ), Леонід Пілунський (Сімферополь), Микола Озірський (Черкаси), Катерина Кіндрась (Київ), Михайло Аксенюк (Одеса), Костянтин Родик (Київ), Віктор Вербич (Луцьк) та ін.

В розкутій робочій атмосфері були обговорені найболючіші проблеми українських засобів масової інформації. Зокрема прозвучала ідея створення незалежного національного прес-клубу. Спроби створити подібне об'єднання вже робилися й раніше, проте всі вони зазнали невдач. На думку більшості виступаючих, це сталося насамперед через відсутність виразної концепції. В загальних рисах концепція нового національного прес-клубу виглядатиме так: по-перше, він має стати місцем спілкування українських журналістів; по-друге, повинен виконувати правозахисні функції; по-третє, сприяти масованим пропагандистським кампаніям по завданнях державотворення; по-четверте, сприятиме інформаційній інтеграції України у світ.

Окремо розглядалися питання інформаційної ізоляції Криму від України та створення позитивного іміджу Української Держави. Відзначено, що українські офіційні чинники фактично усунулися від цих важливих завдань, не дбають про статус і розвиток української мови. На круглому столі прозвучали посилення на творчу спадщину ідеологів українського націоналізму — Дмитра Донцова, Степана Бандери, Ярослава Стецька. Було вирішено, що розбудовою національного прес-клубу буде продовжувати займатися Оргкомітет круглого столу — Валентин Лабунський (УНІАН), Сергій Квіт («Українські проблеми»), Катерина Кіндрась (УНІАН).

Слава СТЕЦЬКО

«ЗМІНА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ»

(УІЦС) Інтерес до України у світі з встановленням державности зріс, і погляд на Україну змінився ще більше в позитивному напрямку після поїздки офіційної делегації під керівництвом Президента Кучми до США і Канади та до Мадярищини на конференцію Європейської Безпеки і Співпраці. Але особливо це стало помітним після Російської інвазії на Чеченію. Світ почав приглядатися більш уважно і критично до Росії. Американський сенатор Джесі Голмс, голова Комітету закордонних зв'язків, у «Нью-Йорк-Таймс» критикував московські бомбардування Чеченії і рішуче виступив у Конгресі проти допомоги урядові Єльцина — він за те, щоб допомагати Україні, а також Вірменії, Грузії. Він вважає, що треба вимагати, щоб Росія поважала їх територіальну цілість. Клінтон повинен домогтися, щоб Росія вивела війська з тих країн, де їх не запрошували.

«Нью-Йорк Таймс» за 21 січня подає, що Росія не ратифікувала договір про заборону хемічної зброї і ключовий договір про скорочення стратегічної зброї СТАРТ-II, який ратифікувала навіть Україна.

Американський журнал «Тайм» зазначає, що російська агресія в Чеченії вже лякає Україну і може призвести до того, що Польща, Мадярищина, Чеська Республіка і Словаччина будуть просити, щоб їх без затримки включити в НАТО, яке мало б охоронити їх від Москви.

При порушенні питання розширення НАТО йдеться про те, чи члени НАТО є готові включити у свій оборонний союз Україну і, відповідно, як це прийнято щодо членства в цьому союзі, ввести свої війська, гарантуючи тим самим нашу безпеку.

В «Інтернейшюнал Геральд Трібюн» Майкел Горавн пише, що коли Росія буде робити кроки, які загрожуватимуть Центральній Європі війною, то НАТО повинен надавати членство якомога більше країнам регіону. Розширювати НАТО потрібно тоді, коли Росія буде розбудовувати армію біля своїх західних кордонів; коли припинить процес ядерного роззброєння; коли порушить обіцянки поважати суверенітет України; коли робитиме конкретні кроки для поглинення України чи Білорусії; коли намагатиметься трансформувати СНД у федерацію під контролею Кремля.

Але Чарлез Купчак в «Льос-Анжелес таймс» запевняє, що коли російська армія не може розбити невелику групу чеченських повстанців, то, принаймні на найближче майбутнє, Україні й Польщі не треба турбуватися про російську інвазію. «News Weekly» пише, що «чеченська війна показує слабкість російської армії, — але і Єльцина також».

«Нью-Йорк-Таймс» стверджує, що Росія хоче представити свою місію в Чеченії переможною, а вона насправді стала моральною, політичною і фінансовою катастрофою.

Ерік Марболіс в «Торонто Сан» вказує на те, що в Росії панує непевність. Польові командири дістають протилежні накази з Москви. Одночасно він нагадує, що росіяни зможуть після важких втрат позбирати свої сили і боротися здетерміновано до остаточної перемоги.

«Вашінгтон Таймс» сумнівається в демократизмі Росії, «тривалість демократії в Росії оповита темрявою», і далі: «Україна має здоровіші інвестиційні можливості, ніж Росія».

В час, коли російські демократи разом з головою Комітету державної Думи у справах СНД К. Затуліним вважають, що розв'язання проблеми України буде таким самим, як у Молдові та Грузії — Союз з Росією, особливий статус, закріплений гарантіями Москви, для східних областей та Криму. Це єдино можливий мирний вихід. Другий варіант — розпад України. Збігнев Бжезінські, колишній дорадник президента Картера, у журналі «Форейн Афферс» наголошує, що найважливіше — це статус і безпека Балтійських країн та України. Україна встояла перед тиском інтегрувати себе в контрольований Росією СНД. (Україна має велику армію). Забезпечення самостійності України і є децидуючим висловом посовєтського плюралізму, і тому всі союзники НАТО одностайні в тому, що сильна Україна є в інтересах НАТО. На майбутнє в інтересі України поступово перетворювати себе на центральну європейську державу. Це вимагає стабільного балансу між тісною економічною співпрацею і окремим політичним існуванням, одночасно наближаючись до Європи, як і Європи до Росії і України (поїздка Кучми до Алма-Ати, договір).

«Файнаншел Таймс» з 23 січня 1995 року, критикуючи, за Торнхіллом, ставлення Росії до Міжнародного Валютного Фонду, пише: «Україна робить все можливе і все як слід, щоб завоювати підтримку Заходу. Щодо Росії, то її великодержавницькі інстинкти очевидні, якщо спостерігати її стосунки з МВФ. Вона думає, що вона може мати такий бюджетний дефіцит, який МВФ нікому не дозволяє».

Коли давніше центральна увага світової преси була звернена на передання ядерної зброї до Росії, то нині головна увага присвячується економіці України.

Англійський журнал «Економіст», схвалюючи економічну програму Президента Кучми, вважає, за словами Даніеля Кавфмана, що це не є «одна програма реформи — це є, безперечно, перша серйозна програма від початку самостійності. Біля 60-ти законів треба прийняти, щоби впровадити в життя програму». «Економіст» вважає, що «черговим кроком Кучми буде референдум щодо прийняття Конституції».

«Юнайтед Прес» подає, що ~~жоча~~ лівиця в парламенті думала ставити перешкоди, уряд пішов до ринкової економіки». Натомість «Ройтер» підкреслює, що Україна є позаду Росії в приватизації, і понад 90% державних підприємств є в руках держави».

У січні ц. р. «Нью-Йорк Таймс» надрукувала інтерв'ю з генералом Костянтиним Морозовим. Генерал стверджує, що, властиво, немає великої різниці між советською та російською політикою. Він пригадав заяву міністра закордонних справ Росії Андрея Козирєва в грудні 1992 р. в Стокгольмі: «Росія мусить обороняти свої інтереси всіма можливими засобами, включно з мілітарними». В 1994 р. Єльцин домогся, щоб ООН і Конференція Безпеки й Співпраці в Європі санкціонували його агресивні дії, дозволяючи «миротворчі» загони. Якщо російські амбіції будуть безконтрольно продовжуватися, як це було в Молдові, Грузії та Чеченії, то в Україні та в інших державах можуть виникнути небез-

печні зриви. До таких спалахів не можна допускати. Довкола кордонів України вже почало тліти!

Німець граф Гюн у журналі «Schweizerzeit?» пише: «Ситуація в Росії ставатиме щораз більше безконтрольною та непередбачуваною».

У Росії наростає тенденція на експансію і конфронтацію із Заходом. Курс Росії щодо Молдови, Грузії, Азербайджану, Таджикистану, України і балтійських держав примушує задуматися. Він звертає увагу на пересторогу, яку в жовтні 1993 р. зробив колишній державний секретар США Генрі Кіссінджер.

Тому в «Нью-Йорк Таймс» Вільям Сефайер приходить до висновку: «Хай Росія буде лише Росією. Чим менша її імперіялістична база, тим краще для миру й чергового століття» В «Торонто Сан» Ерік Марболіс пише: «Москва продовжує збирати імперію. Україна потерпає від масового економічного й дипломатичного бойкоту, керованого з Москви, щоб змусити її кинутися в обійми Росії. Єльцин перетворив незалежні Кавказькі держави — Грузію, Вірменію, Азербайджан — в російські протекторати з російськими гарнізонами. 25-тисячна російська армія придушує націоналістичні ісламські сили «незалежного Таджикистану». КГБ посилює боротьбу між ворогуючими фракціями в Афганістані, Москва підтримує економічно й мілітарно сербів. Єльцинська Росія чітко йде до того, щоб відновити Советський Союз.

Але є надія. Чеченія посіяла зерно розвалу Російської Федерації».

Якби Україна вела належну закордонну політику, поширювала інформацію, якби в Україні виходили чужомовні журнали, посилені були чужомовні радіопередачі, налагоджені більш плянові й послідовніші контакти з пресовими аташе, тоді у світових мас-медіях було б набагато більше правдивої інформації про Україну. Якщо цього не робить український уряд, цю роллю повинні перебрати на себе політичні партії, тісно співпрацюючи з українською діаспорою в цілому світі. Вони повинні давати правдивий образ України, нести правду про наш героїчний нарід до найдаальших закутин світу, мобілізуючи симпатії до нього серед усіх народів.

В час окупації України большевицькою Росією ОУН з-під стягу Степана Бандери прямо й через АБН, через Світову Антикомуністичну Лігу, через Європейську Раду за Свободу широко поставила була інформацію в цілому світі. Крім українських газет і журналів, ми видавали (і донині видаємо) «Юкраїніян Рев'ю», «Юкраїніян Квотерлі», «Ехо оф Юкреїн», «Ін Юкреїн», «Л'Єст Юропієн» (по-франц.), «АБН-кореспонденс» (зараз лише по-англійськи, але раніше по-іспанськи й португальськи), «Dst Fria Ukraïna» по-шведськи, «Набат» по-російськи та різні неперіодичні видання, видавали сотні брошур і десятки багатотомних книжок.

Різного роду акціями — по радіо, по телебаченні і в пресі — ми звертали увагу світу на Україну. Акція в Стокгольмі проти Хрущова, акції в роковини голоду, масові демонстрації (не раз по 10 і більше тисяч людей брали участь) в перших роках еміграції і в Мюнхені, а відтак у Торонті, часто в Нью-Йорку, у Вашингтоні, Канберрі (Австралія), Буенос-Айресі (Аргентина), масовими акціями в Британії змусили до втечі Шелепіна; протестні акції проти арештів в Україні, влаштовували

прес-конференції з нагоди різних конгресів, конференцій, поїздок наших провідних людей до різних країн світу — Азійських, Північної і Південної Америки, Туреччини, країн Близького Сходу, Австралії, Мальти. Творили парламентські лоббі — у Великій Британії 105 послів з обох партій — Юкраїніяи Лоббі, в американському конгресі, в канадському парламенті. Давали грамоти визначним чужинцям, що спричинилися до популяризації української справи, і, що найважливіше — втримували з ними безперервні зв'язки.

Ми досягали успіху в наших пропагандивних акціях, бо ми йшли під гаслом «Свобода народам! Свобода людині!». Ми скрізь московській імперській ідеї протиставляли ідею нації; імперії — національну державу, право кожного народу на власну державу на своїй етнічній території. Ярослав Стецько, Голова Українського Уряду, відновленого Актом 30 червня 1941 р. у Львові, опрацював альтернативу ядерній війні, яка полягає в допомозі визвольним рухам поневолених народів, які розвалюють імперію зсередини. Переконані в справедливості нашої справи, ми вірили в перемогу, і це давало нам силу створити структури в цілому світі й поставити їх на службу визволення України.

Щиро дякую за увагу!

Оксана ГАСЮК

ДО РІЗНИХ ПОЛІТИЧНИХ І АДМІНІСТРАТИВНИХ ПИТАНЬ

Пляни Президента Л. Кучми на найближче майбутнє

26 лютого Президент Леонід Кучма повернувся з Трускавця, де він перебував на відпочинку. Як повідомив українських та зарубіжних журналістів сам Президент перед від'їздом до Трускавця, у його пляни не входив тільки відпочинок. Л. Кучма збирався працювати над своєю річною доповіддю перед парламентом, орієнтовно намічену на березень.

Крім того, пресовий секретар Л. Кучми Михайло Дорошенко повідомив журналістів під час зустрічі 23 лютого, що найближчим часом Президент збирається працювати над законодавчим оформленням свого Указу про фінансово-промислові групи. Указом про створення фінансово-промислових груп, який Л. Кучма підписав 27 січня, було доручено Кабінетові Міністрів підготувати відповідний закон для розгляду у Верховній Раді.

М. Дорошенко запевнив журналістів, що пропозиції уряду будуть подані на розгляд парламенту не пізніше 27 лютого. Пресовий секретар Президента сказав, що команда Л. Кучми брала активну участь у роботі над створенням законодавства про фінансово-промислові групи. Більше того, М. Дорошенко підкреслив, що «без участі президентської команди урядові було б дуже важко підготувати свої пропозиції для розгляду в парламенті».

Перший віце-прем'єр-міністер України Віктор Пинзеник вважає, що створення великих фінансово-промислових груп — це єдиний спосіб залучити в українську економіку значні російські капітали, зароблені на торгівлі алмазами та нафтою. У той же час, багато депутатів Верховної Ради вважають Указ про створення фінансово-промислових груп незаконним.

А Голова Верховної Ради Олександр Мороз, виступаючи 22 лютого на Всеукраїнській нараді голів профспілкових комітетів, висловив своє занепокоєння тим, що в Україні йде паралельний законотворчий процес, коли Кабінет Міністрів разом з президентськими структурами творять законопроекти.

Голова адміністрації Президента в підготовці виїздів Президента до Фінляндії, Естонії, Латвії

22 лютого українська делегація на чолі з головою адміністрації Президента Дмитром Табачником повернулася з чотириденної візити до Фінляндії, Естонії та Латвії. До складу делегації входили голова відділу зовнішньої політики адміністрації Президента, група фахівців міністерства України із зовнішньо-економічних зв'язків, а також експерти міністерства закордонних справ України.

Як повідомив пресовий секретар Президента М. Дорошенко, Д. Табачник під час своєї візити займався підготовкою зустрічі Леоніда Кучми з президентами Балтійських країн. Зустріч відбудеться в березні в Копенгагені під час Конференції ООН з соціальних питань. Плянується, що під час зустрічі з Президентом Естонії Ленартом Мері та своїм латвійським колегою Унтісом Улманісом Л. Кучма обговорить стан балтійсько-українських відносин. Президент України зустрінеться з міністрами закордонних справ Латвії та Естонії.

Крім того, пресовий секретар Президента України повідомив, що під час своєї візити до Фінляндії Д. Табачник підготував ґрунт для візити Л. Кучми до Фінляндії, яка запланована на липень 1995 р. Українська делегація зустрілася також з представниками адміністрації президента Фінляндії і співпрацівниками фінського МЗС. «Під час цих зустрічей були обговорені перспективи двосторонньої співпраці в політичній, культурній та економічній галузях», — зазначив М. Дорошенко 23 лютого.

Олександр Персіянов, виконуючий обов'язки начальника відділу інформації Міністерства закордонних справ України, відмовився коментувати сам факт візити Голови президентської адміністрації до Фінляндії та країн Балтії. «Це краще зроблять в адміністрації Президента», — сказав О. Персіянов кореспондентові УІС. Він тільки ще раз підкреслив думку міністра закордонних справ України Геннадія Удовенка про те, що Україна повинна підтримувати дружні відносини з Росією, але не за рахунок відносин з іншими країнами.

Ліві пікетують державні радіо і телевізію

22 лютого кілька сотень представників лівих кіл України пікетували будинок Державного Комітету України з питань телебачення і радіомовлення.

Як повідомив службовець відділу зв'язків з громадськістю Київської міської державної адміністрації, ліві кола не отримали дозволу міської адміністрації на пікетування.

Співпрацівник пресового центру соціалістичної партії Петро Золотаренко сказав, що учасники пікетування виступають проти «фальшивих репортажів на телебаченні про теперішню жахливу ситуацію в Україні». Представники лівих сил вимагали також, щоб їм надати час на телебаченні для висловлення своїх політичних поглядів.

Голова Державного комітету з питань телебачення і радіомовлення Зіновій Кулик підкреслив, що жодна з вимог пікетуючих не буде задоволена, оскільки ці вимоги є незаконними і безпідставними. «Ми не збираємося надавати телевізійний час для пропаганди будь-яких політичних поглядів», — підкреслив З. Кулик. Далі він заявив, що державне телебачення ніколи не буде рупором політичних партій.

Коментуючи пікетування, пресовий секретар Президента України Михайло Дорошенко сказав, що ліві мають досить можливостей для висловлення своїх політичних поглядів через засоби масової інформації. «Якщо соціалісти й комуністи хочуть виражати свої політичні погляди цивілізованим шляхом, то вони можуть зробити це через газету Верховної Ради «Голос України», — сказав М. Дорошенко.

А все-таки ліві домоглися зустрічі голови організаційного комітету пікетування Олександра Арестова з головою Державної телевізії і радія З. Куликом. Зустріч відбулася 23 лютого. Досягнуто угоди, що представники лівих сил регулярно зустрічатимуться з працівниками Державної телевізії і радія, а також братимуть участь у телевізійних передачах, присвячених 50-річчю перемоги над фашизмом та інших на історичну тематику.

Організаторами пікетування 22 лютого, в якому взяли участь в основному пенсіонери, були Київські міські організації соціалістичної та комуністичної партій, Всеукраїнський Союз робітників, Союз українських комуністів, Громадянський Конгрес України та Організація советських патріотів.

Приєднання до ГАТТ — реальне для України

26 лютого делегація на чолі з міністром зовнішньо-економічних зв'язків України і першим віце-прем'єр-міністром із зовнішньо-економічних зв'язків Сергієм Осикою відбуде до Женеви. Метою візиту офіційної делегації стане обговорення можливостей приєднання нашої держави до Генеральної угоди про тарифи і торгівлю (ГАТТ).

27-28 лютого члени української делегації плянують взяти участь в роботі сесії робочого комітету ГАТТ, а 1-3 березня вони проведуть переговори з експертами ГАТТ. «Найвірогідніше, що експерти ГАТТ піднімуть питання про приведення українського законодавства в галузі приватизації і зовнішньої політики до рівня світових стандартів», — сказав кореспондентові УІС начальник Відділу інформації та стратегічних досліджень Міністерства зовнішньо-економічних зв'язків Олег Панюта.

На думку О. Панюти, Україна зможе приєднатися до ГАТТ наприкінці 1995 року, якщо не постануть політичні та економічні потрясення, як, наприклад, дострокові вибори. О. Панюта також зазначив, що приєднання до ГАТТ «захистить українських експортерів згідно міжнародного законодавства і дасть їм можливість виходу на світовий ринок».

В міністерстві зовнішньо-економічних зв'язків також сподіваються, що приєднання до ГАТТ сприятиме припиненню антидемпінгових процесів, уже розпочатих іншими країнами проти українських підприємців.

Україна висловила своє бажання приєднатися до ГАТТ у вересні 1993 р. У липні 1994 р. до Секретаріату ГАТТ був надісланий урядовий Меморандум України про вступ до ГАТТ. У Меморандумі були викладені основні принципи реструктуризації української економіки. Відповіддю Секретаріату ГАТТ став список з 300 питань, надісланий в Україну в листопаді минулого року.

Згідно інформації Міністерства зовнішньо-економічних зв'язків, у грудні минулого року українські фахівці та експерти ГАТТ обговорили усі питання в Києві.

Нова Генеральна тарифна і торгова угода, підписана минулого року більш як 100 країнами-учасницями ГАТТ в Марокко, сприяла лібералізації міжнародної торгівлі, зниженню ставок експортно-імпортного мита, а також забезпечила країнам-учасникам ГАТТ значні субсидії на розвиток сільського господарства.

Із засідань Верховної Ради

28 лютого після тижня роботи в округах, депутати зібралися на чергове засідання Верховної Ради.

Вони затвердили порядок денний від 28 лютого до 3 березня, а також орієнтовний перелік питань для розгляду в березні 1995 року.

Серед найважливіших питань, що їх парламентарі розглядатимуть протягом першого тижня в березні, є проєкт Закону України про бюджетну систему в Україні (нова редакція), Указ Президента України «Про фінансово-промислові групи в Україні», та про хід виконання постанови Верховної Ради України «Про політико-правову ситуацію в Автономній Республіці Крим».

Під час пленарного засідання Верховної Ради 28 лютого багато депутатів порушували питання про відновлення теле- та радіотрансляції засідань. Повну теле- і радіотрансляцію було відмінено Постановою Верховної Ради від 24 січня. У результаті голосування (174 «за», 78 «проти») трансляцію не відновлено.

Депутат Г. Моцпан, член Комісії з питань боротьби з корупцією та організованою злочинністю, запропонував, щоб Верховна Рада розглянула пропозицію даної комісії щодо перевірки правочинності виділення житла народнім депутатам минулого скликання.

Голова Верховної Ради О. Мороз заявив, що Комісія з питань боротьби з корупцією та організованою злочинністю може винести на розгляд

парляменту це питання, але, на його думку, це «неетично втручатися у справи колишньої Верховної Ради».

Крім того, депутат Ярослав Кендзьор та інші парламентаристи підіймали питання про усунення від роботи у Верховній Раді заступника Голови Верховної Ради Олександра Ткаченка на період, коли ведеться розслідування діяльності Асоціації «Земля люди», очолювану О. Ткаченком.

28 лютого Верховна Рада схвалила в другому читанні Закон України «Про інформаційні агенції».

Інформаційними агенціями, згідно з цим Законом, є суб'єкти інформаційної діяльності, юридичні особи, які збирають, обробляють, творять, використовують, зберігають та поширюють інформацію з метою задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави.

Під представництвом інформаційної агенції в Україні в цьому Законі розуміється зареєстровану в Україні відповідно до чинного Законодавства як суб'єкт інформаційної діяльності будь-яку установу (бюро, представництво, корпункт тощо), що представляє в Україні державну або недержавну інформаційну агенцію.

Згідно статті 34 цього Закону, громадяни, юридичні особи, державні органи та органи місцевого самоврядування, а також їх уповноважені представники мають право вимагати від інформаційної агенції спростування розповсюджених про них відомостей, що не відповідають дійсності, принижують їх честь і гідність.

Спростування здійснюється інформаційною агенцією, яка розповсюдила таку інформацію. Неправдива інформація має бути спростована як інформаційною агенцією, так і виданням, що розповсюдило цю інформацію.

Згідно ст. 3 Закону, інформаційні агенції поширюють свою продукцію державною, а також іншими мовами, дотримуючись загально визнаних етичних норм.

В дні 1 березня Верховна Рада України ухвалила уточнення до Постанови від 28 лютого «Про введення в дію Закону України «Про інформаційні агенції».

Згідно цього уточнення, діючі інформаційні агенції повинні привести свої установчі документи у відповідність з даним Законом і зареєструватися до 1 липня 1995 року.

1 березня Верховна Рада ухвалила в другому читанні Закон України «Про свободу мирних зборів».

Законом закріплено право громадян на свободу мирних зборів як невід'ємне право людини, що гарантується Загальною декларацією прав людини і Законодавством України.

Україна й Естонія зближуються

Ще в місяці лютому в Україні з офіційною візитом перебував прем'єр-міністер Естонської Республіки Андрес Таранд. До складу естонської делегації входили міністер закордонних справ Естонії Юрій Луйк, міністер реформ Естонської Республіки Лііа Хянні, міністер економіки Тойво Юргенсон, представники міністерства закордонних справ Естонії і директори естонських підприємств.

Під час візиту А. Таранд зустрівся з Президентом Леонідом Кучмою і прем'єр-міністром Віталієм Масолом. Керівники естонських міністерств і відомств мали зустрічі зі своїми українськими колегами. Зокрема, Ю. Луйк мав зустріч з міністром закордонних справ України Геннадієм Удовенком.

Було підписано Договір між Україною та Естонською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах, Угода про сприяння та взаємний захист інвестицій, а також Угода про співпрацю в галузі залізничного транспорту.

Під час зустрічі з українськими журналістами естонський прем'єр-міністер підкреслив, що найбільш вагомим з цих трьох документів є Угода про сприяння та взаємний захист інвестицій. Говорячи про важливість Договору між Україною та Естонською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах, урядовці України й Естонії не сказали, чи передбачає даний документ взаємну домовленість про видачу злочинців. Прем'єр-міністер Естонії А. Таранд підкреслив, що Естонія розуміє важливість добрих відносин з Україною як з незалежною європейською державою.

Договірну-правову основу міждержавних відносин між Україною та Естонією було закладено під час офіційної візиту до Естонської Республіки Президента Леоніда Кравчука у травні 1992 року, коли були підписані Угода про дружбу й співпрацю та міжурядова Угода про торговельно-економічну співпрацю. Дальшого розвитку двосторонні відносини набули під час робочої візиту прем'єр-міністра України до Естонії у липні 1993 року та офіційної візиту в Україну Президента Естонської Республіки Ленарта Мері у березні 1994 року.

За даними Управління Європи та Америки, МЗС* України, станом на 1 лютого 1995 року між цими двома країнами укладено одну міждержавну Угоду про дружбу й співпрацю та 7 міжурядових угод про співпрацю в галузях торгівлі, освіти, культури, науки, транспортного сполучення, митних питань. Підписано також 9 міжвідомчих угод і протоколів про співпрацю між міністерствами закордонних справ, внутрішніх справ, угоди з митних питань, у галузі туризму та міжбанківські угоди.

Як повідомили працівники МЗС України, зараз готуються 11 міжурядових та 2 міжвідомчі угоди між Україною й Естонією. Під час теперішньої візиту в Україну прем'єр-міністер Естонії підкреслив, що в бізнесових колах Естонської Республіки існує зацікавленість у розвитку торговельних та економічних зв'язків між двома країнами. Для використання досвіду Естонії в проведенні макроекономічних реформ 31 грудня 1994 року за дорученням Президента Л. Кучми була створена урядова робоча група експертів на чолі із заступником міністра економіки В. Науменком.

Про естонський досвід у реформуванні економіки йшла мова під час зустрічі Голови Верховної ради Олександра Мороза та прем'єр-

* Міністерство зовнішніх справ — прим. Редакції

міністра Естонії А. Таранда 16 лютого. «Ми налаштовані на більш конструктивні відносини з Естонською Республікою, особливо в галузі економічній», — наголосив під час зустрічі О. Мороз. Він поцікавився, яким чином в Естонії відрегульовані відносини між законодавчою та виконавчою владою, на що А. Таранд відповів, що в Конституції Естонії чітко визначені повноваження парламенту, президента й уряду. За словами А. Таранда, прем'єр-міністр Естонії сам формує свій кабінет міністрів, але міністри мусять бути затверджені парламентом. Національний Банк Естонської Республіки, як зазначив А. Таранд, є незалежною структурою. Його діяльність чітко регламентована Законом Естонії про банки.

«Естонія починала свої реформи з малої приватизації. У кінці 1994 року було розроблено нову програму малої приватизації. Але найбільшою проблемою для нас була і є приватизація великих підприємств», — зазначив естонський прем'єр-міністр. Він також підкреслив, що в березні в Естонії будуть проведені вибори до нового парламенту й пообіцяв О. Морозові передати бажання українських парламентарів співпрацювати з новим парламентом Естонської Республіки.

Верховна Рада зосереджується на Адміністрації Президента і парламентських слуханнях

Найбільш помітною подією на пленарному засіданні 14 лютого був розгляд питання про порушення прав народніх депутатів України. 6 лютого було створено тимчасову депутатську комісію з вивчення інциденту з 30 січня в приміщенні президентської адміністрації. Тоді 15 народніх депутатів, в основному членів Парламентської комісії з питань боротьби з корупцією та організованою злочинністю і Тимчасової депутатської комісії щодо перевірки діяльності Чорноморського морського пароплавства (концерну «Бласко») не були допущені на поширене засідання Координаційного комітету з питань боротьби з корупцією та організованою злочинністю при Президентові України. За свідченням депутатів, недопущених на засідання 30 січня, голова Адміністрації Президента Дмитро Табачник персонально давав усні вказівки охоронцям Адміністрації не допускати парламентарів на розширене засідання Координаційної Ради при Президентові України. Д. Табачник стверджував, що для відвідування спеціальних засідань в Адміністрації Президента необхідно мати спеціальну перепустку. Крім того, він сказав журналістам під час розмови 1 лютого, що й надалі практикуватиме виписування перепусток до Адміністрації, оскільки Адміністрація Президента, за його словами, «ніколи не була й не буде прохідним двором».

Заслухавши повідомлення народніх депутатів-учасників конфлікту 6 лютого, Президія Верховної Ради доручила робочій групі у складі народніх депутатів В. Євдокимова, Ю. Кармазіна, О. Лавриновича, П. Мовчана, В. Стретовича, С. Хмари, П. Шейка розслідувати всі обставини конфлікту, що стався 30 січня.

Робоча група подала на розгляд Верховної Ради постанову «Про порушення Адміністрацією Президента України прав народніх депутатів». Постановою пропонувалося визнати незаконними дії голови Адміні-

страції Президента України та служби охорони в цьому інциденті. Постановою також пропонувалося доручити комісіям Верховної Ради України з питань правової політики та судово-правової реформи, з питань законності й правопорядку, з питань регламенту, депутатської етики та забезпечення діяльності депутатів вивчити питання щодо правомірності створення Адміністрації Президента України, а також її правового статусу та повноважень посадових осіб.

Виступаючи на засіданні Верховної Ради 14 лютого, голова постійної Комісії парламенту з питань регламенту, депутатської етики та забезпечення діяльності депутатів Петро Шейко підкреслив, що своїми діями 30 січня голова Адміністрації Президента Д. Табачник образив не лише народніх депутатів, але й всю Верховну Раду. Він також наголосив, що, не допустивши депутатів у приміщення Адміністрації, працівники Адміністрації й служба охорони порушили вимоги статей 95 та 110 Конституції України, а також статті 18 і 20 Закону України «Про статус народнього депутата України». Відповідними статтями Закону передбачено, що народній депутат України має право брати участь у розгляді в органах державної влади будь-яких питань, що зачіпають інтереси громадян і організацій, відвідувати будь-які державні органи, установи й організації з питань своєї депутатської діяльності, а також отримувати повну й достовірну інформацію з питань, пов'язаних із здійсненням депутатських повноважень від усіх державних органів та посадових осіб.

Крім того, вище згаданими статтями Закону «Про статус народнього депутата України» парламентарям гарантується право безперешкодного доступу на підприємства, в установи та організації, розташовані на території України, пред'явивши посвідчення народнього депутата України.

Голова парламентської Комісії з питань регламенту, депутатської етики та забезпечення діяльності народніх депутатів сказав 14 лютого, що найбільш небезпечним є той факт, що Президент України як гарант Конституції ніяк не відреагував на цей інцидент.

Лідер групи Конгресу Українських Націоналістів у парламенті Михайло Ратушний зазначив, що своєю поведінкою працівники Президентської адміністрації продемонстрували керівникам місцевих органів влади, як треба поводитися з народніми депутатами. Він також підкреслив, що Україні загрожує диктатура.

Член парламентської фракції НРУ Олександр Лавринович сказав під час сесійного засідання 14 лютого, що розгляд інциденту, який стався 30 січня, — це «політичне шов». Він також зазначив, що не слід забувати тих випадків, коли народні депутати не допускалися на засідання Президії Верховної Ради. О. Лавринович підкреслив, що постанова, запропонована робочою групою з вивчення інциденту 30 січня, не проходила юридичну експертизу і тому не може бути схвалена.

Комуністи й соціалісти у Верховній Раді використали розгляд інциденту як чергову можливість покритикувати Президента. Тому лідер фракції НРУ у Верховній Раді В'ячеслав Чорновіл підкреслив, що розгляд інциденту — це «комуністичний шабаш». В. Чорновіл звинуватив націоналістів у бльокуванні з комуністами і соціалістами при розгляді

даного питання. Депутат групи Конгресу Українських Націоналістів М. Ратушний відповів, що «справжні націоналісти є об'єктивними як в оцінці Президентської адміністрації, так і в оцінці діяльності керівних органів Верховної Ради». Його також підтримав інший депутат від Конгресу Українських Націоналістів — Роман Круцик.

Постанову «Про порушення Адміністрацією Президента України прав народніх депутатів» було відправлено на доопрацювання 14 лютого. А вже 15 лютого парламентарі ухвалили 204 голосами «за» і 12 «проти» Постанову «Про факти порушення прав народніх депутатів України». Згідно даної постанови, дії посадових осіб Адміністрації Президента та Управління державної охорони при проведенні 30 січня 1995 року розширеного засідання Координаційного Комітету з питань боротьби з корупцією та організованою злочинністю визнаються такими, що порушують ст. 95 Конституції України та ст. 18, 20 і 26 Закону України «Про статус народнього депутата України».

У постанові також рекомендується Президентові України вирішити питання щодо доцільності перебування на посаді голови Адміністрації Президента Д. Табачника та притягнути до дисциплінарної відповідальності інших посадових осіб, винних у порушенні прав народніх депутатів України.

Генеральному прокуророві України В. Дацюкові доручено провести перевірку фактів порушення прав народніх депутатів 30 січня та вирішити питання винних у зазначених порушеннях.

Комісіям Верховної Ради з питань правової політики і судово-правової реформи, з питань законності і правопорядку, питань регламенту, депутатської етики та забезпечення діяльності народніх депутатів, з питань бюджету доручено вивчити питання про відповідність статусу й діяльності посадових осіб Адміністрації Президента України Конституції та законам України, а також питання про обсяги фінансування Адміністрації Президента. Контролю за виконанням даної постанови покладено на Президію Верховної Ради.

Офіційної реакції президентських структур на постанову, ухвалену парламентом 15 лютого, ще не було. Але напередодні розгляду у Верховній Раді інциденту, що стався 30 січня, Леонід Кучма заявив на пресовій конференції журналістам: «Хіба я, як Президент, не можу мати стільки радників, скільки хочу?» Тоді ж Л. Кучма, щойно повернувшись з Алмати, де він брав участь в зустрічі голів держав і голів урядів країн СНД, висловив своє захоплення президентським палацом казакського Президента. Поряд з захопленням східньою вишуканістю резиденції свого казакського колеги, Президент України висловив незадоволення поганим фінансуванням своєї адміністрації. «Якби подібний „самміт“ у рамках СНД проводився в Києві, то ми навіть не маємо приміщення для цього», — сказав Л. Кучма журналістам.

Парламентарі тим часом, крім гострих політичних питань, розглянули питання економічні. В половині лютого вони ухвалили постанову, якою визнали недостатньою роботу Кабінету Міністрів щодо проведення розрахунків з сільськогосподарськими виробниками за реалізовану в 1994 році продукцію та підготовки весняно-польових робіт в 1995 році.

16 лютого бурю в сесійній залі Верховної Ради викликав лист, в якому Кабінет Міністрів звернувся до парламентарів з проханням відкласти друге читання Закону «Про мінімальну платню» і закону про визначення ризику малозабезпеченості. Це викликало незадоволення соціалістичної та комуністичної фракцій парламенту. В результаті було вирішено відкласти розгляд цих законів до 1 березня.

17 лютого парламентарі застосували такий вид роботи, як парламентські слухання з приводу однієї проблеми — стану народньої освіти в Україні. Міністр освіти України Михайло Згуровський підкреслив у своєму виступі, що в Законі про освіту, вже схваленому Верховною Радою, відсутнє положення про пріоритетність освіти. За словами М. Згуровського, якщо не забезпечити належне фінансування освітньої галузі, то нинішнє покоління українців буде менш освіченим, ніж попередні. Він зазначив, що згідно ст. 56 Закону «Про освіту», на освітню галузь повинно виділятися не менше ніж 10% національного доходу. Для порівняння слід сказати, що в 1994 р. на розвиток освіти було виділено тільки 8% національного доходу. В проєкті бюджету на 1995 рік ця цифра становитиме 7,3%.

Міністр освіти також підкреслив, що в 1994 році в школах вже не вистачало 23.250 викладачів. Міністерство освіти, за словами міністра, готується представити Верховній Раді цілий ряд законопроєктів стосовно поліпшення системи освіти в Україні. Учасники парламентських слухань говорили про необхідність внесення поправок до Закону України «Про освіту».

М. Згуровський підкреслив необхідність підпорядкування освітніх установ не тільки регіональним органам управління освітою, але й місцевим органам влади. М. Згуровський мотивував такий спосіб управління освітою необхідністю створення владної вертикалі в державному управлінні системою освіти.

Не менш важливим фактором для поліпшення фінансування освітніх установ є позабюджетні кошти. Тому й міністер освіти, і голова асоціації ректорів, ректор Київського університету Віктор Скопенко, наголошували на необхідності для вищих навчальних закладів зберегти систему понаднормового прийому студентів за індивідуальні кошти громадян. Але ця ідея не дістала підтримки у членів парламентської комісії з питань освіти й науки, які наголошували на необхідності закріплення конституційного права українських громадян на безкоштовну освіту.

В результаті, парламентарі схвалили за основу рекомендації учасників парламентських слухань, які пропонують введення цільового податку на доходи громадян на потреби освіти, встановлення на перехідний період додаткової ставки податку на прибуток банків та направлення зазначених коштів на потреби освіти, а також інші пропозиції щодо фінансування освітньої галузі. У рекомендаціях також закріплюється право громадян України на обов'язкову середню освіту.

Наталка ПРУДКА

ФІНАНСИ, ТОРГІВЛЯ, ПРОДУКЦІЯ, ГОСПОДАРКА

Росія підтвердила намір співбудувати літак АН-70

(УЦІС) Другий дослідний зразок військово-транспортного літака АН-70 буде збудовано на АНТК «Антонов» в кінці 1995 р. Перший дослідний літак під час чергового випробування 10 лютого 1995 р. зазнав аварії, причини якої поки що не з'ясовано.

18 лютого 1995 року в Україні з робочою візитом перебувала делегація російських машинобудівників, яку очолив голова Державного комітету Російської Федерації з оборонних галузей промисловості Віктор Глухін. Метою візиту було доопрацювання ряду важливих міжурядових угод щодо військово-технічної співпраці між Україною і Росією.

18 лютого російську делегацію прийняв віце-прем'єр-міністр, міністр оборони України Валерій Шмаров. Сторони констатували, що обидві країни можуть успішно співпрацювати в аерокосмічній галузі, у виробництві озброєнь та виходу з ними на світові ринки, — повідомляє прес-центр Кабінету Міністрів.

Під час зустрічі міністр машинобудування військово-промислового комплексу й конверсії України Віктор Петров та голова Державного комітету Російської Федерації з оборонних галузей промисловості Віктор Глухін парафували дві важливі угоди.

Перша угода визначає конкретні кроки співпраці з питань матеріально-технічного забезпечення виробництва продукції для державних підприємств і цільових програм.

Друга угода передбачає створення фінансово-промислової групи «Міжнародні авіадвигуни», яка діятиме на базі українських і російських заводів.

Здійснення угод дасть змогу забезпечити роботою 300 українських та 500 російських заводів. Сторони також підкреслили, що вони продовжать співпрацю для створення другого експериментального літака АН-70, на який, незважаючи на недавню катастрофу, покладаються великі надії.

Враховуючи потенціал України, триватиме також спільна діяльність у космічній галузі: досягнуто домовленості про співпрацю в міжнародньому космічному проєкті «Альфа», в якому частка України може становити до 15%.

В Кабінеті Міністрів України

Дня 21 лютого відбулося засідання Президії Кабінету Міністрів, на якому головував Прем'єр-міністр Віталій Масол.

За повідомленням прес-служби Кабінету Міністрів, на засіданні було розглянуто проєкт звіту про роботу уряду, який передбачено найближчим часом оприлюднити у Верховній Раді.

На засіданні розглянуто проєкт Концепції податкової політики. Найближчим часом цей документ буде передано на розгляд до

Верховної Ради. Проєкт передбачає ряд заходів щодо вдосконалення податкової системи — передбачається створити спрощений механізм оподаткування, який би стимулював виробництво.

Що стосується прийнятого Верховною Радою в першому читанні Закону України «Про працю», то він, на думку членів Президії Кабінету Міністрів, може призвести до негативних наслідків у роботі господарського комплексу, до зниження рівня життя населення, масового звільнення з праці. Зауваження щодо цього закону було вирішено спрямувати до Верховної Ради.

Президією схвалено й надано Верховній Раді проєкт Концепції створення та розвитку фондового ринку. Позитивну оцінку дістав проєкт Концепції розвитку житлово-комунального господарства.

Розглянуто ряд заходів щодо фінансово-кредитного забезпечення галузей паливно-енергетичного комплексу та фінансових розрахунків за енергоносії в 1995 р. Проєкт рішення з цього питання також буде передано до Верховної Ради.

Чужинецькі експерти досліджують теплоенергетику України

Електроенергетика України, 70% продукції якої виробляють теплові електростанції (ТЕС), вимагає технічної реконструкції з урахуванням екологічних вимог за світовими стандартами.

Раціональне використання енергоресурсів неможливе без інвестицій в електроенергетичну галузь.

Вже понад 20 років Європейський Союз (ЕС) фінансово підтримує наукові дослідження, розробку і реалізацію демонстраційних проєктів нових технологій у цій галузі. ЕС сприяє запровадженню таких технологій, що відповідають вимогам екологічно чистішого та економнішого використання енергетичних ресурсів.

В Україні діють дві програми Енергетичного Центру Евросоюзу — ТЕРМІ та ТАСІС.

Програма ТЕРМІ сприяє розповсюдженню нових сучасних технологій у галузі енергетики; програма ТАСІС передбачає надання технічної, тобто консультаційної допомоги.

Експерти здійснили перший етап досліджень, що передбачає реконструкцію діючих в Україні ТЕС для продовження терміну їх експлуатації на 10-15 років, — повідомляє пан Бровфі.

Роботи вестимуться за рахунок Європейського банку реконструкції та розвитку.

Експерти розробили програму перевірки роботи ТЕС, створили відповідний банк даних. Проаналізовано роботу дванадцяти ТЕС, половину з них — досить детально.

Визначено необхідний обсяг реконструкції і відібрано станції, модернізацію яких необхідно здійснювати в першу чергу, це — енергобльоки, потужність яких 200 та 300 мегаВат. Ці енергобльоки виробляють 70% від загальних обсягів електроенергії.

Енергобльоки потужністю 100-150 мВт експерти радять не модернізувати, тому що їх кількість у країні незначна.

Експерти звертають увагу на тривалу експлуатацію українських ТЕС: від 20 до 30 років. При цьому спостерігаються значні хиби в забезпеченні автоматизованими системами управління, для модернізації яких знадобляться значні інвестиції.

За оцінками експертів, технічне обслуговування турбін здійснюється не на належному рівні, спостерігаються значні пошкодження сальників. Однак відсутність даних про пошкодження ускладнює можливість оцінки їх модернізації. ЕСБіАй робить висновки про неможливість продовження терміну дії ТЕС більше ніж на 15 років.

Експерти рекомендують для зменшення викидів шкідливих речовин встановити електрофільтри і колекторні вловлювачі.

Голляндська КЕМА, використовуючи дослідження експертів щодо визначення можливостей продовження терміну експлуатації українських ТЕС, розробила програму їх реконструкції. Фінансове забезпечення здійснював Світовий банк.

Для реалізації програми реконструкції експерти КЕМА вибрали тристамегаватний енергоблок Криворізької ТЕС та двістамегаватний блок Старобешевської ТЕС на Донеччині.

Експерти рекомендують реконструювати підігрівачі, далі — модернізувати вузли турбін. Пропонується також замінити вузли спалювальної камери. Вжиті заходи дозволять продовжити експлуатування енергоблоків ще 10 років.

Враховуючи високий вміст золи у спалюваному на ТЕС вугіллі, експерти рекомендують придбати західні технології, які зменшують вміст золи до 20%.

Встановлення нових пальників у котлі дозволить зменшити спалювання газу на 20%. Для зменшення викидів оксидів сірки на 50% експерти КЕМА пропонують впорскувати в котел вапняк. Однак це сприятиме збільшенню викидів золи, для вловлювання якої також необхідно встановити електрофільтри.

Криворізька ТЕС вже оснащена електрофільтрами-вловлювачами твердих частинок, що призвело до підвищення коефіцієнту корисної дії до 96%. За світовими вимогами цей коефіцієнт має становити до 99%. Що стосується викидів оксидів азоту, то експерти вважають, що цей показник покращити не вдасться.

З результатами досліджень західних експертів були ознайомлені українські енергетики на семінарі, організованому в середині лютого ц. р. в Києві Представництвом Енергоцентру Евросоюзу, який працює в Україні за програмою ТЕРМІ.

Економічне обґрунтування будівництва Траси Лісбона–Київ буде завершено скоро

В першому кварталі ц. р. мали б завершитись технічно-економічні обґрунтування будівництва трансєвропейської автомагістралі Лісбона–Київ. Робота ведеться на замовлення Європейського банку реконструкції та розвитку, який профінансував ці роботи в обсязі 680 тис. ЕКЮ.

Крім того, для здійснення економічного обґрунтування за програмою ТАСІС Європейський Союз надав 160 тис. ЕКЮ.

Обґрунтування розробляють італійська СПА та англійська Рендел, які в жовтні 1993 р. стали переможцями тендеру, оголошеного Європейським банком реконструкції та розвитку.

Після завершення технічно-економічного обґрунтування буде оголошено тендер на проектування траси.

Будувати трасу плянує міжнародній консорціум на основі концесії терміном на 30 років. Україна поки що не має Закону про концесії.

За попередніми оцінками, вартість української частини траси становитиме біля 7 млрд. доларів. Довжина траси — понад 735 кілометрів.

Французька фірма «Інжорон» розробляє концепцію магістральних доріг України

На початку січня 1995 р. в Брюсселі відбувся тендер на право здійснення досліджень і створення концепції розвитку магістральних доріг України. Переможцем стала французька фірма «Інжорон».

До кінця ц. р. спільно з українськими експертами буде визначено обсяг робіт, термін їх виконання, а також обсяг необхідних інвестицій.

Для здійснення цих робіт Європейський Союз виділив 500 тис. доларів.

Оголошенню тендеру передували здійснені в 1993 р. за програмою ТАСІС дослідження консорціумом французьких фірм «Бсеом», «Секофіка», «Софретю». Роботи проводилися для прискорення переходу транспортної галузі України до ринкових умов діяльності, наголошуючи на правові аспекти діяльності транспортної галузі.

В ході досліджень визначено головні стратегічні вісі доріг — Північ-Південь і Захід-Схід, з'єднуючи польський та угорський кордони коридором Львів-Київ-Харків з російським кордоном.

Однак українські експерти вважають, що в дослідженнях і рекомендаціях немає реальної характеристики стану дорожньої структури України.

Дослідження дорожньої галузі здійснювалися також під егідою Світового банку, який запропонував Україні свої рекомендації. Світовий банк рекомендував приватизувати дорожньо-будівельні компанії. Рекомендовано роз'єднати діяльність дорожньо-будівельних підприємств і машино-будівних організацій, що спеціалізуються на виробництві будівельного обладнання. Це запропоновано для того, щоб обладнання купувалося на конкурентній основі. Запропоновано запровадити процедуру незалежної оцінки проєктів реконструкції транспортного господарства.

Рекомендації Світового банку активно використовувалися в програмах Європейського Союзу.

За оцінками Світового банку, для утримання магістралей в належному стані необхідні кошти в обсязі 6 млрд. доларів.

Нині не плянуються інвестиції для будівництва нових доріг. Майже всі кошти йдуть на ремонт існуючих доріг.

Спад економічної активності в Україні позначився також на діяльності транспортної галузі в цілому, де затруднено близько мільйона чоловік. Нині спостерігається скорочення чисельності робітників.

Чужоземні експерти пов'язують падіння виробництва в галузі невинувато низькими розцінками на транспортні послуги.

Джерелами фінансування транспортного господарства України є податок на дохід усіх підприємств, податок на дохід транспортних підприємств, податок на паливно-мастильні матеріали та інші податки.

Енергетичний центр Евросоюзу в Києві організує аудит Київської пивоварні «Оболонь»

Енергетичний центр Евросоюзу в Києві підписав протокол про наміри щодо здійснення західними експертами показового енергетично-фінансового аудиту київського акціонерного товариства «Оболонь», — повідомляє Олександр Романов, керівник представництва ЕЦ в Києві. Термін реалізації проєкту — липень 1995 року.

Технологічні лінії буде оснащено західними лічильниками всіх видів енергоресурсів, що їх споживає підприємство під час його інтенсивного навантаження, на що буде витрачено 30 тисяч доларів США.

Далі західні експерти разом із заводськими плановиками визначать реальні можливості фінансування перших малозатратних заходів, спрямованих на мінімалізацію енергоспоживання підприємства.

Два роки тому за програмою ТАСІС — технічна допомога Україні з боку Європейського Союзу — було створено Енергетичний центр у Києві, на що Евросоюз виділив 2,5 млн. доларів. У лютому 1996 р. програму буде завершено.

За словами Альберта Соліса, директора проєкту «Глобальна стратегія енергозбереження для України», енергоспоживання в Україні становить 244 млн. тонн еквівалентного пального щороку, тоді як згідно запропонованої стратегії, Україна могла б на 40 млн. тонн скоротити споживання енергоресурсів. З цією метою розробляється ряд законодавчих пропозицій, наприклад, щодо створення Національної агенції енергетики, яка б координувала реалізацію проєктів з енергозбереження. Ці пропозиції подані українському урядові.

Фінансує проєкт «Глобальна стратегія енергозбереження для України» Європейський Союз за програмою ТАСІС в обсязі 1 млн. ЕКЮ. Реалізує його міжнародній консорціум, що об'єднує 4 фірми: еспанська (Національна агенція енергетики Еспанії), англійська, німецька та українсько-британське акціонерне товариство Ресурсо-Менаджемент-Консалтинг, яке координуватиме запровадження західних технологій на українських підприємствах.

Один з напрямків діяльності Енергетичного Союзу — переконати українських підприємців у необхідності запровадження системи «енергетичного аудиту» — конкретної програми щодо зменшення енергоспоживання. Поняття енергоспоживання на Заході розглядається в комплексі: це електроенергія, газ, нафта, тепло. Саме такий підхід західні експерти рекомендують запровадити в Україні.

Бригада енергетичних аудиторів повинна безперервно контролювати споживання енергоресурсів на всіх ділянках технологічного процесу на

підприємстві, використовуючи для цього спеціальне обладнання. На жаль, Україна такого обладнання не має, адже не було контролю за енергоспоживанням.

Зафіксувавши зміни в енергоспоживанні, бригада енергетичних аудиторів повинна поєднати свою діяльність з фінансовими аудиторами, які, проаналізувавши стан економіки цього підприємства, повинні підготувати пакет заходів, рекомендованих енергетичними аудиторами.

Таким чином, підприємство отримує конкретну програму щодо економії енергоресурсів.

На Заході ця система називається енергетичним менеджментом — управління енергетичними ресурсами підприємства для мінімізації їх споживання. Оптимізація здійснюється в комплексі для всіх видів енергії: кожен блок споживачів повинен мати свої лічильники. Далі інформація надходить в центральний комп'ютер. На основі оперативної інформації аналізується причина зростання споживання енергії.

Ідея енергетичного менеджменту полягає в систематичному контролюванні процесу.

Без запровадження енергетичного менеджменту на українських підприємствах жодна західня фінансова структура не вкладатиме туди гроші.

Тому головне завдання Енергетичного Центру в Києві — навчити українських підприємців запроваджувати на своїх підприємствах енергетичний менеджмент.

З цією метою західні експерти під егідою Енергетичного центру в 1994 р. організовували семінари, лекції для енергетиків низки галузей промисловости, а також для працівників міністерств. Проводилися тритижневі семінари, демонстраційні аудити. Було організовано «енергетичний автобус», обладнаний приладами західніх фірм. Протягом п'яти тижнів автобус у червні минулого року відвідав 8 міст України. Було організовано лекції та енергетичний аудит на 35-ти підприємствах України, яким було безкоштовно передано 10 комплектів приладів для вимірювання вмісту вуглекислого газу в викидах з котельних печей.

За результатами поїздки «енергетичного автобуса» західні експерти дійшли до висновку, що від 30% до 60% енергоресурсів можна зекономити завдяки незначним заходам, інвестицій вони потребують невеликих, а окупляться досить швидко.

В ході поїздки знято два фільми, один з яких розрахований на звичайного глядача. Фільми буде розповсюджено в кожній районній інспекції енергонагляду.

Нині західні експерти разом з українськими учасниками готують до видання підручник з енергоменеджменту, який буде розповсюджено в країнах СНД.

Відвідини Молдови урядовою делегацією України

У днях 23–24 лютого відбулася офіційна візита урядової делегації України на чолі з міністром закордонних справ Г. Удовенком до Молдови.

Члени української делегації зустрілися з Президентом, Прем'єр-міністром Республіки Молдова, провели переговори з міністром закордонних справ та іншими керівниками молдовських міністерств і відомств. Було вирішено прискорити ратифікацію парламентами обох країн Договору про дружбу, добросусідство й співпрацю, ввести в дію двосторонні документи про співпрацю з прикордонних питань, в тому числі про створення Спільної комісії щодо проведення демілітаризації українсько-молдовського державного кордону. Під час переговорів з питань прикордонної співпраці досягнуто домовленості, що молдовська сторона найближчим часом уведе в дію Угоду про співпрацю з прикордонних питань, що дасть змогу розпочати в березні 1995 р. роботу Спільної комісії для проведення демілітаризації українсько-молдовського державного кордону.

Під час переговорів у Кишиневі було підготовлено й парафоровано Угоду між урядами України й Молдови про сприяння і взаємний захист інвестицій. Досягнуто домовленості про завершення у двомісячний термін роботи для підготовки до підписання Двосторонньої угоди про вільну торгівлю та угоди про уникнення подвійного оподаткування.

Було підписано Протокол у зв'язку з ратифікацією парламентами України та Молдови міждержавного Договору про юриричну допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах. Досягнуто домовленості щодо остаточного узгодження і підготовки до підписання Консульської конвенції між Україною і Молдовою. Укладення такої конвенції створить необхідні правові умови для розвитку двосторонніх відносин, належного захисту прав та інтересів громадян України.

Було також досягнуто домовленості про активніше залучення України до врегулювання Придністрянського конфлікту, про проведення нею разом з Молдовою та Росією тристоронніх консультацій з цих питань.

Делегація України в Іспанії

У днях 19–22 лютого делегація України на чолі з першим заступником міністра закордонних справ Борисом Тарасюком відвідала Королівство Іспанії. У ході візиту відбулися зустрічі з керівниками уряду, парламенту Іспанії та українською громадою. Обговорювалися питання двосторонньої та міжнародної, зокрема європейської співпраці. Досягнуто домовленості про візиту до Іспанії Президента України (орієнтовно на початку 1996 р.).

Друге засідання Українсько-німецької робочої групи

В Бонні в днях 14–16 лютого відбулося друге засідання українсько-німецької робочої групи щодо співпраці у підготовці та підвищенні кваліфікації фахівців і керівних кадрів у галузі економіки та управління.

Українська делегація, у складі якої були відповідальні працівники Кабінету Міністрів, міністерств економіки, сільського господарства,

освіти, Агенції міжнародної співпраці та інвестицій, Полтавської та Запорізької обласних державних адміністрацій, разом з німецькими колегами проаналізували стан реалізації у 1994 році фінансованих Німеччиною проєктів з підготовки та підвищення кваліфікації керівних кадрів і фахівців з України, обговорили основні напрямки подальшої співпраці в рамках програми цього року. З урахуванням пропозицій української сторони при розробці проєктів на 1995 рік більше уваги буде надано активізації регіональної співпраці, тобто на рівні німецьких земель і відповідних областей України.

Члени делегації, зокрема заступник міністра економіки Володимир Науменко, поінформували німецьку сторону про стан здійснення економічних реформ в Україні.

У заходах взяли участь співпрацівники посольства України в Німеччині. ■

Едіт БОГАЦЬКА

ДО ВАЖЛИВИХ ПИТАНЬ ВІЙСЬКОВОГО ХАРАКТЕРУ

Військова освіта в лежачих економічній кризі

Проблема освіти в Україні дуже гостра взагалі, а військової особливо. В умовах гострої економічної кризи Збройні Сили України переживають важкі часи. Про це говорив на прес-конференції в Києві начальник Головного управління військової освіти Мін. оборони України генерал-майор Віктор Гудим, який загострив увагу присутніх до умов і причин нинішнього реформування галузі.

Система підготовки офіцерських кадрів за радянських часів складалася майже з 200 навчальних закладів. Існувала мережа власних управлінських структур, включно з Головним управлінням, яке було розташоване в Москві. З розпадом СРСР до складу Збройних Сил України (ЗСУ) перейшли ті військово-навчальні заклади, що розташовувалися на території України, а практично всі органи управління залишилися в Росії, разом з документами нормативного та правового характеру.

З 1991 року мережа військової освіти України нараховувала близько 34 навчальних закладів (які щорічно випускали на первинні офіцерські посади 12 тисяч курсантів) та 74 військових катедр (що готували близько 30 тис. офіцерів запасу). Така кількість військовиків Україні була не лише «непідійомною», але й непотрібною. З іншого боку, система лише наполовину задовільняла потребу в різних військових спеціальностях. Не було освітніх закладів для навчання летунів військово-транспортної та бомбардувальної авіації, вертолетунів, десантників, медичних працівників, спеціалістів тилу, автомобілістів, хеміків, фінансистів, юристів, залізничників тощо. Тобто на початок розбудови ЗСУ не існувало такої системи військової освіти (з усіма необхідними елементами, нормативно-правовими документами та органами управління), яка могла б забезпечити потреби держави у військових фахівцях.

За дорученням ВРУ спеціальна комісія з представників Мін. оборони, навчальних закладів та науковців розробила концепцію військової освіти, яка передбачала не лише структурну перебудову, але й приведення військової освіти у відповідність до Закону України «Про освіту», який передбачав новий підхід до визнання освітніх та кваліфікаційних рівнів, введення державних стандартів.

За тих часів ще не була сформована військова доктрина, не був повністю створений центральний апарат Мін. оборони, а тому зрозуміло, що помилок не можна було уникнути, і вони були допущені — і в структурному, і в змістовому пляні. — Але нині. — наголосив Віктор Гудим, — настав час, коли ці помилки треба виправляти.

Президент України, Верховна Рада, міністер оборони приділяють велику увагу військовій освіті. Найближчим часом Колегія Мін. оборони заслухає пропозиції Управління стосовно реформування галузі, головний принцип якого Віктор Гудим сформулював так: військова освіта повинна бути якісною і водночас невитратною, адже бюджет Мін. оборони нині такий, що його ледь вистачає, щоб прогодувати військо. Проте не варто забувати, що якість освіти залежить від того, скільки грошей у неї вкладено. У військовій освіті це особливо відчутно, адже, щоб навчити фахівця, необхідно надати йому можливість тренуватися на відповідній техніці. А техніка вимагає пального, і його необхідно за будь-яких умов давати.

Як вирішуються ці проблеми? Управління освіти пропонує кілька шляхів: для зменшення витрат мастильно-паливних матеріалів ширше використовувати тренажери, які б максимально відображали роботу офіцера на відповідному зразку бойової техніки (цю задачу поставлено перед військовими науковцями, і вже є певні пропозиції), використовувати для навчання більш економну техніку. Розрахунки свідчать, що лише за три місяці це дозволить заощадити майже 2 млрд. крб., скоротити кількість масштабних тренувань і максимально централізувати польові виходи. Не залишено поза увагою можливості структурних змін. Запляновано скоротити кількість навчальних закладів і майже увагою можливості структурних змін. Запляновано скоротити кількість навчальних закладів і майже на 20% чисельність кожного з них, у 10 цивільних вищих навчальних закладах буде ліквідовано військові катедри.

Але процес цей делікатний і здійснювати його треба дуже обережно, адже можливості якісного навчання військовиків і нині не надто добрі, в усякому разі лише 5 вищих військових закладів спромоглися отримати акредитацію: Київський інститут військово-повітряних сил, Кам'янець-Подільський інженерний факультет, Київський і Одеський інститути сухопутних військ та Академія Збройних Сил. Готовий до акредитації Харківський військовий Університет. Всі інші не задовільняють вимог акредитаційної комісії. За своїм потенціалом заклади військової освіти не можуть пройти акредитації, адже необхідно, щоб 70% викладачів мали науковий ступінь кандидата наук і 5-10% були докторами наук. Це найбільша проблема. І хоча зараз розширюється мережа ад'юнктур та докторантур, але на заваді стоять вкрай невирішені соціальні проблеми — низька платня, відсутність житла тощо

(лише в Києві 8,5 тис. офіцерів не мають квартир). Дуже гостро стоїть проблема з електронно-обчислювальною технікою, якою військова освіта забезпечена лише на 30%.

Деякий оптимізм вселяє можливість навчання іноземних студентів. Таких військових навчальних закладів, як в Україні, — уважає Віктор Гудим, — за кордоном небагато, до того ж кращі військові училища СРСР залишилися саме в Україні, а не в Росії. Вже укладено угоду з Болгарією, найближчим часом підпишуть договір Білорусь, Узбекистан і Таджикистан, для Угорщини готуватимуть майже 20 спеціалістів військово-повітряних сил, складено угоду про наміри з Чехією та Словаччиною. Вивчають відповідні пропозиції з боку України Індія, країни Близького Сходу тощо. Плянується, що плата за навчання іноземних студентів становитиме 2 тис. доларів на місяць.

Отже, за рахунок внутрішніх резервів українська освіта намагається вижити.

А як справи з охороною повітряного простору України?

Після розпаду СРСР Україна отримала велике угруповання Сил проти-повітряної оборони (ППО), співмірне з так званім Московським кільцем, яке мало захищати столицю імперії від ракетних і бомбових ударів. До складу українських сил ППО входять зенітно-ракетні війська, винищувальна авіація, радіотехнічні війська, частини радіорозвідки й попередження ракетного нападу тощо. Крім того, для вирішення завдань ППО залучаються винищувальна авіація ВПС, сили та засоби ППО військових округ і ВМС. На озброєнні зенітно-ракетних військ є комплекси далекого засягу, які можуть знищувати противника на відстані більше 200 км; середнього засягу — від 10 до 30 км, а також малого — від 10 до 30 км і на висотах від 25 м до 30 км. На озброєнні винищувальної авіації знаходяться літаки СУ-27, МИГ-29, -25, -23.

Стан бойової готовності ППО їхній командувач генерал-майор Михайло Лопатін оцінює як задовільний: сьогодні в зенітно-ракетних військах небоєздатні 6%, а в радіотехнічних — 8% техніки та озброєння. Гірша ситуація у винищувальній авіації: тут небоєздатні майже 40% бойових літаків. Причина — відсутність агрегатів і деталей: двигунів, гумово-технічних виробів тощо.

Сили ППО — це війська постійної бойової готовності, які в мирний час охороняють повітряний державний кордон. Вони мають завдання не допустити чи припинити його порушення повітряними літаками чужих держав.

Сили ППО забезпечують попередження та припинення порушень кордону, а також повідомляють про польоти розвідувальних космічних апаратів чужих держав та про чужі літаки біля кордону; вони контролюють перельоти кордону та польоти літаків у прикордонній та при-морській смугах. На них покладено завдання відбиття ракетних ударів. Щодоби радіотехнічні війська контролюють переліт державного кордону більше ніж 200 літаками різних країн. У 1994 році сили ППО «супроводжували» близько 120 тис. літаків. Більше 1000 разів сили ППО були

приведені у бойову готовість «ч. 1». 50 разів піднімалися у повітря екіпажі. У 1992 р. було зафіксовано 11 порушень повітряного кордону України; деякі з них носили відверто провокаційний характер. У 1993 р. порушень було 3, а минулого року зафіксовано лише одне порушення.

9 лютого ц. р. сили ППО припинили політ трьох літаків АН-32, що прямували до Швеції, не маючи дозволу на переліт державного кордону: їх примусили сісти на летовищі у Львові.

Засоби масової інформації широко висвітлювали дії бойової авіації Туреччини 11 січня ц. р. над акваторією Чорного моря. Були навіть спроби кваліфікувати їх як порушення державного кордону. Проте, як повідомив Михайло Лопатін, ближче ніж на 80 км. турецькі літаки до кордону України не підлітали.

Незважаючи на в цілому позитивну тенденцію, Михайло Лопатін підкреслює, що пильність бойового чергування не повинна знижуватися, і сили ППО повинні бути готові припинити будь-які порушення кордону. Але є ряд проблем, які значно ускладнюють виконання цих завдань.

Особливо болючою є проблема підготовки летунів винищувальної авіації: через погане забезпечення паливно-мастильними матеріалами рівень підготовки летунів (особливо для дій у складних погодних умовах, а також у бойових умовах) постійно знижується. Порівняно з 1991 р. плян польотів у 1994 р. було виконано лише на 30%. Вже три роки зенітно-ракетні частини не проводять бойових стрільб через відсутність полігонів. Житлова проблема: 40% офіцерів і прапорщиків не мають житла; понад 2500 звільнених у запас необхідно виселити із закритих військових містечок, але зі заплянованих 1400 квартир побудовано лише половину.

Однією з проблем є звільнення молодих офіцерів, а також заборгованість за електроенергію, газ, продовольство. Не менш складною є проблема підтримки техніки та озброєння у бойовому стані. Причина та сама — брак грошей. Значний вплив на стан бойової готовості мають відключення від промислової електромережі командних пунктів та підрозділів, які несуть бойове чергування. Таких випадків у 1994 р. було більше 2 тисяч.

Угода про створення об'єднаної системи ППО держав СНД, яку було підписано 10 лютого в Алматі, викликає різні тлумачення, але, на думку Лопатіна, вона дозволяє вирішити деякі проблеми. Уже в перші роки свого існування сили ППО України зустрілися зі значними перепонами, які в нинішніх економічних умовах окремо від інших держав СНД вирішити неможливо. Протягом наступних 10-15 років на озброєнні українських ППО залишатиметься військова техніка чужоземного виробництва, переважно російського. Ця потребує капітального ремонту, запасних частин. Росія згодна постачати все, що потрібно, але за світовими цінами. Друга проблема. Система визначення державної приналежності літаків (т. зв. система «Пароль») ще довго буде єдиною для країн СНД, бо неможливо в короткий термін створити нову систему й обладнати нею всі літальні апарати. Але якщо Росія не дасть документацію та коди «свій-чужий», сили ППО не діятимуть, адже щодобово у повітрі перебуває біля 1000 літаків.

На нараді у Москві 27-28 січня командувачам Силами ППО країн СНД було представлено об'єднану систему Сил ППО СНД, що розглядалася як єдина система з жорсткою централізацією та постановкою бойових завдань з Центрального командного пункту Військ ППО Російської Федерації. Більшість учасників наради були готові визнати таку систему, адже з колишніх республік СРСР система ППО діє лише в Україні, Білорусії, Росії та якоюсь мірою в Туркменістані, а у Вірменії, Грузії, Таджикистані, Казакстані та Узбекистані вона зруйнована. Перед цими країнами стоїть проблема її створення, тому вони мусіли погодитися на запропоновані умови. Послідовна позиція української сторони та конструктивна позиція інших країн привели угоду до змісту, який не суперечить суверенітету України та її чинному законодавству: тепер мова йде не про об'єднану систему ППО, а про організацію взаємодій між незалежними системами ППО держав СНД. Об'єднана система матиме ті сили та засоби, які держави вважатимуть можливим виділити для спільного вирішення завдань ППО. Президент України Л. Кучма вже виділив для неї два вузли попередження ракетного нападу та частини радіорозвідки. Виходячи з Угоди, сили та засоби ППО кожної держави вирішують завдання ППО самостійно й у взаємодії з військами ППО сусідніх держав. Безпосередньо керують силами та засобами ППО командувачі військами ППО кожної держави-учасниці Угоди, а координує дії командувач Об'єднаною системою. Підписавши цю Угоду, Україна дістала можливість більш якісно та взаємовигідно вирішувати проблеми, пов'язані з виробництвом, ремонтом, удосконаленням технічного озброєння ППО, а ЗСУ будуть своєчасно й гарантовано отримувати інформацію про повітряно-космічну обстановку, розклад кодів тощо. Таким чином, на думку Лопатіна, укладена Угода з ППО не підриває суверенітету України і не є порушенням її позабльокового статусу. Разом з тим вона дозволить підвищити бойову готовість, у кілька разів зменшити витрати на ремонт техніки, модернізацію, а також дасть можливість готувати зенітно-ракетні війська в умовах полігону. На кінець вересня заплановані бойові стрільби на полігонах Росії та Казакстану.

З усіма сусідами (Польщею, Угорщиною, Румунією, Болгарією, Білорусією та Молдовою) укладено угоди про співпрацю в ППО. Немає такої угоди з Росією і Туреччиною (є тимчасова угода з Московською округою ППО). Нині готові необхідні документи, і під час найближчої зустрічі Президентів двох країн буде підписано також і угоду з ППО.

Благодійний фонд підтримки преси, книговидавць, науки й освіти

25 лютого у Києві в Українському Домі відбулася презентація Всеукраїнського фонду сприяння розвитку книговидавництва й преси, в якій взяли участь керівники Міністерства у справах преси та інформації, державних та приватних видавництв, редакторів українських видань, преси тощо. Про напрямки діяльності Фонду розповів його Президент, заступник міністра у справах преси Юрій Дяченко.

Головною метою Фонду є надання матеріальної та фінансової підтримки розвитку книговидавництва й преси; сприяння більш повному

задоволенню попиту читачів на книжкові, образотворчі, нотні, аркушеві та інші друковані видання як на території України, так і для співвітчизників, що мешкають за її межами.

Для цього Фонд здійснює такі завдання: надає матеріальну та фінансову допомогу ініціативам, спрямованим на піднесення ролі книговидавання й преси в духовному житті суспільства, на відродження в Україні національної культури, традицій; сприяє розробці й реалізації соціальних програм, спрямованих на захист інтересів видавців, поліграфістів, книгорозповсюджувачів, ветеранів видавничої справи; бере участь у вирішенні питань фінансування найважливіших комплексних тематичних програм, випуску літератури цільового призначення, творів сучасних письменників, які зробили вагомий внесок у розвиток національної літератури; сприяє впровадженню у редакційно-видавничу практику, в діяльність поліграфічних підприємств та організації книгорозповсюдження сучасних досягнень науки й техніки; підготовці та перепідготовці видавничих кадрів.

Цей Фонд буде благодійницьким, але статутом передбачено можливість комерційної діяльності шляхом створення госпрозрахункових установ і підприємств. Він може засновувати засоби інформації, займатися видавничою справою, організовувати грошово-речові лютереї, акціонери тощо. Фонд має право здійснювати також зовнішньо-економічну діяльність і засновувати або вступати у міжнародні громадські (неурядові) організації, брати участь у заходах, що не суперечать міжнароднім зобов'язанням України.

Фонд базується на добровільному корпоративному й індивідуальному членстві. Перші члени-засновники вже є: це видавнича фірма «Борисфен», а індивідуальним членом став Анатоль Городницький з Нового Роздолу, що на Львівщині: він отримав квиток ч. 1.

Роботу Фонду буде організовано за окремими програмами, які можуть бути запропоновані будь-ким: правління Фонду розгляне пропозиції, і якщо вони будуть обґрунтовані і відповідатимуть меті Фонду, то будуть вишукуватися кошти для її впровадження. Відомо, що нині українська преса та книгодрукування на 70% залежать від імпорту, в першу чергу від російського, багато проблем з ляко-фарбовими матеріалами тощо. Вирішенням саме таких проблем і займатиметься Фонд.

Важливо в ці важкі економічні часи не зруйнувати українську поліграфічну науку, яка була потужною і мала розробки на світовому рівні. А сьогодні є перспектива втратити три поліграфічні науково-дослідні інститути...

Як повідомив Президент, зараз найважливішим для Фонду є організаційний момент: оскільки Фонд має статус всеукраїнського, хоча б у половині областей України найближчим часом мають бути створені обласні осередки. Кілька областей вже відгукнулися: на Херсонщині об'єдналися поліграфісти й журналісти, заявивши про своє бажання брати участь у роботі Фонду; значно ативізувалися останнім часом представники Львівської області. Створення обласних осередків упродовж найближчих 2-3 місяців дасть можливість ширше розгорнути діяльність Фонду.

На презентації виступили також керівники видавництв, українські літератори: всі вони говорили про своєчасність створення Фонду. І, услід за відомим поетом і видавцем Іваном Малковичем, хочеться сказати: «Янголе, не впадь з плеча! І підтримуй Фонд».

*Валентин БАГНЮК,
Іван ВЛАСЕНКО,
Віталій ПОЛІЩУК*

УКРАЇНСЬКИЙ ДОНБАС, ЙОГО БАГАТСТВО І БІДНІСТЬ

В уяві багатьох сучасників Донбас постає як край безконечних шахтних териконів, заводських димарів і інших подібних атрибутів соціалістичної індустрії. Але так може уявити цю частину України тільки той, хто там не бував. Насправді Донбас — багатий і дивовижний край, тут родючі землі, степові простори з цілющим, настоящим на пахощах трав повітрям, байрачними лісами, котрі подекуди ще збереглися, і звичайно ж, невичерпні поклади надр, де вугілля — далеко не єдине багатство. А яка дивовижна його історія! Свого часу тут жити сармати, гуни, готи, скити, кипчаки, печеніги, залишавши по собі багату матеріальну культуру. А кому пощастило побувати в заповідниках «Хомутівський степ» чи «Кам'яні могили», той не міг не відчутти правічності цього дивовижного степу, подиху сасої історії, історії краю, нерозривно зв'язаного з Україною.

На жаль, останнім часом Донбас став об'єктом зовсім інших пристрастей. Не про чарівність краю, не про те, як краще використати його багатства, поліпшити екологію, а отже, й умови життя населення кричать на мітингах «руськоязычні» оратори. Незважаючи на те, що Донбас не тільки історично, а й економічно тісно пов'язаний з Україною і сьогодні значною мірою тримається на плаву завдяки державним дотаціям, каламутні хвилі антиукраїнської психози знімаються щораз вище і нині, в умовах економічної кризи, досягли, здається, апогею. Звідки ж така антиукраїнська гістерія, де її витoki? Щоб зрозуміти це, давайте кинемо бодай побіжний погляд на недалеко й віддаленішу історію.

Сучасна економіка й менталітет населення Донбасу почали формуватися на початку теперішнього століття. Капіталізм, що почав розвиватися в Російській імперії, потребував вугілля і металу, а в Донбасі було те й інше. Не останню роль відігравала і вигідність його географічного розташування.

Спочатку основною робочою силою був український етнос, та згодом сюди стали прибувати на постійне проживання росіяни, білоруси, татари, кавказці, бо тут потребувалися все нові й нові робочі руки. А позаяк власники шахт і заводів, майстри, інженери та інше начальство були, головним чином, росіянами або іноземцями, то й мова тут насаджувалася російська: скажи, враже, як пан каже.

За советських часів цей процес набув «планового» характеру та відомого ідеологічного забарвлення. Шахти Донбасу, як і Кривого Рогу,

перетворилися в своєрідний український Сибір, сюди з усіх усюд «неосяжного» насильно вивозилися для «перековки» «неугодні» українські селяни, представники інших народів ССРСР, «кувалися» звичайно ж на ковадлі інтернаціоналізму, тобто русифікації. Донбас, як і всі великі міста Подніпров'я та Півдня України, перетворилися в «горнила» русифікації (це явище ґрунтовно проаналізував у своїй відомій праці Іван Дзюба і тут мало що можна додати). Таким чином, антиукраїнська вибухлива суміш була приготовлена, а любителів детонувати її не бракувало ніколи. Не перевелися вони й сьогодні.

Спостерігаючи за масовою антиукраїнською психозою у Донбасі, легко помітити, що його зачинателями є колишні комунопартійні діячі більших чи менших рангів, які знайшли тут добрий ґрунт для реанімації своєї партії. Ще легше помітити й інше: в Українській Верховній Раді мабуть немає реакційніших депутатів, ніж обрані від Донбасу. Такі відкриті прояви українофобства, беззаконня, корумпованости, злиднів і сліпої віри в торжество нісенітних ідей так званого марксистсько-ленінського комунізму можна зустріти ще тільки в «ісконно російском» Криму. У своїй сьогоднішній злиденості, що була запрограмована ще з часів сталінських п'ятирічок і успішно підтримується колишньою компартійною верхівкою, яка зберегла в своїх руках реальну владу, злюмпенізований робочий люд і значна частина інтелігенції звинувачують виключно самотійнісь України і готові хоч зараз стати під прапори політичних аферистів на кшталт Маркса, Леніна, Гітлера, Жириновського, що закликали й закликають людство до кривавих революцій в ім'я «світлого» майбутнього. Вони не бажають бачити повчального уроку і в тому, що відбулося в Росії в жовтні 1917 року. В книзі «Золото партії» (С. Петербург, 1992) І. Бунин пише: «Воспользовавшись демокритическим хаосом после свержения монархии, власти в стране захватила международная террористическая организация, финансируемая во имя собственного спасения Германией. Такого в истории человечества еще не было. И то, что это удалось, явилось для мира полной неожиданностью, не меньшей, впрочем чем и для самих его участником — кучки разноплеменных авантюристов, собравшихся вокруг своего полубезумного лидера. Держа наготове заграничные паспорта, готовые в любую минуту исчезнуть из России так же неожиданно, как они в ней и появились, большевики начали грабеж национального достояния стран, растаскивая его по темным углам и переправляя за границу...»

І ось на такого Леніна-вождя до цих пір моляться донбасівські комуністи. На виборах до ВР вони перемогли, по суті, під тими ж гаслами, якими свого часу послуговувалися Ленін та Гітлер: нагодуємо народ, встановимо соціальну справедливість, знизимо ціни. А за рахунок чого? Невідомо. І, як бачимо, обдурені, недалекоглядні люди клюнули на цю наживу. Прокомуністичні маніфестації, страйки, маяння криваво-червоних прапорів, портрети Леніна й Сталіна, лозунги про відновлення ССРСР та гасла на кшталт «Донбас — это Россия», місцевий референдум про офіційний статус російської мови, постійні антиукраїнські випадки депутатів, відмова їх носити депутатські значки свідчать, з одного боку, про те, що історія цей люд нічого не навчила,

а з другого — про досвідчену московську режисуру. Як бачимо, лжеідеї комунізму, розраховані на людський примітивізм, руйнують все те цінне, що притаманне людині, плодять нероб, агресивних люмпенів, іванів без роду й племені, створюють потужний паразитичний компартійний клан з його прислужниками і посіпаками. «Будьте образцово безпощадны! — учил Ильич. — Расстреливать, никого не спрашивая и не допуская идиотської волокиты!» І його банда розстрілювала, топила в баржах, спалювала в церквах, труїла газами в підвалах без суду й слідства невинних людей. Ось у які методи, мабуть, вірять сучасні комуністи, адже вони прагнуть реанімувати, узаконити, відчувати себе єдиними спадкоємцями закривавленої компартії, а Ленін і надалі залишається їхнім взірцем революційності, вождем і навчителем. Вихід із тяжкої економічної та екологічної кризи компартійці-ортодокси вбачають у відновленні ССРСР чи принаймні в передачі України під протекторат Росії. Вони не бажають бачити, що Росії самій не до жиру. Той дещо вищий матеріальний рівень життя людей, що має місце в Російській Федерації, підтримується ненормальним станом економіки, а головним чином, міжнародньою гуманітарною допомогою, всілякими кредитами, безможним розбазарюванням золотого запасу, енергоресурсів, деревини та грабунком колишніх республік ССРСР, золотий запас яких разом з іншими коштовностями надійно і безповоротно осів в схованках «старшого брата».

Не може похвалитися Росія і своїм екологічним становищем. Незважаючи на величезну територію, більшість її забруднена радіонуклідами, важкими металами, систетичними органічними токсикантами, нафтопродуктами тощо. В статті А. Чічкіна «Обезличивание и дебилизация», що з'явилася в газеті «Зеленый мир» (№ 14, 1994), цитується висновок авторитетних експертів ЮНЕСКО і Всесвітньої організації охорони здоров'я, які оцінюють соціально-екологічний стан держав світу за 5-бальною системою. 5 балів не одержала жодна країна, по 4 — низка «благополучних» держав. Оцінка «2» означає небезпечну межу, за якою життєздатність нації може катастрофічно впасти, якщо держава не зможе терміново збільшити асигнування на охорону здоров'я, науку, освіту, житлове будівництво і боротьбу з забрудненням довкілля. Україна, Казакстан, Білорусь, країни Середньої Азії та ін. держави одержали від 1,7 до 1,9 балів, а це, по суті, смертний вирок нації. І в цей час комуністи-соціалісти Донбасу вважають, що порятунок і Донбасу, і всій Україні може принести Росія!

Історія цивілізації вчить, що мирно і благополучно живуть люди там, де панують гуманістичні ідеї порядності, любові до ближнього, взаємодопомоги, патріотизму. Наслідком розвитку людства є утворення націй і народностей, що забезпечує взаємодопому людей одного кореня, сприяє захистові території, природи, традицій, мови й культури. Утворення націй є одним із способів адаптації людських популяцій до конкретного місця на земній кулі. З цього приводу акад. Л. С. Берг писав: «Географічний ландшафт впливає на організм примусово, змушуючи всі особини змінюватися у певному напрямку, наскільки на це дозволяє організм даного виду. Ті види, які не здатні пристосуватися, повинні

переселитися в інший географічний ландшафт або вимерти...» Отже, теза про злиття націй, яку так ревно насаджували комуністи, антилюдська й антинаукова в самій своїй основі.

Ми відводимо так багато місця соціально-політичному становищу Донбасу тому, що воно невіддільне від стану екологічного.

Хоча в останні десятиліття на Донбасі почали розвивати хімічну, легку, харчову і навіть електронну промисловість, дві третини його населення зайняті на важких фізичних роботах в шахтах, металургійних, коксохімічних, хімічній і машинобудівних заводах. Майже третина населення Українського Донбасу або не має житла, або мешкає в невпорядкованих бараках, шкідливих для здоров'я хатах із шлаку, наспіх споруджених в довоєнні та післявоєнні роки. Українство Донбасу ледь животіє, повсюди панує нахабний і цинічний шовінізм, зневага до всього українського. Панівна комуно-партійна верхівка, підливаючи олії в огонь розбрату, всупереч здоровому глуздові скрізь трубить, що в усіх смертних гріхах винна незалежність України. До цього Лазаря на всі лади тягнуть і засоби масової інформації Донбасу.

Чи варто говорити про екологію природи там, де не дбають про екологію душі? І, мабуть, тому, що для комуністів «душа» — пустий звук, про природоохоронні заходи в сьогоднішньому Донбасі майже не згадують. Щорічно тут на поверхні землі складається величезна кількість відходів гірничо-промислових підприємств. Питоме навантаження довкілля відходами сягає астрономічної величини — 18 тис. т/км². І хоча обсяг використання вторинної сировини в Україні за останні роки зріс, він, на жаль, не сягає за 40%, а тому нагромадження твердих відходів прогресує. У відвалах, шламосховищах Донбасу заскладовано близько 2 млрд. тонн відходів вуглевидобутку і вуглезбагачення, 0,6 млрд. тонн відходів чорної металургії, 21,5 млн. тонн відходів хімічної промисловости. Під ними поховано 20 тис. га земельних угідь, які могли б родити хліб. Донбас виявився найбільше забрудненим високотоксичними відходами, санітарно-гігієнічний стан його довкілля ускладнюється повсюдними викидами твердих побутових відходів, дефіцитно впорядкованих сміттєзвалищ та сміттєпереробних заводів.

За даними Державного комітету гідромету України, Донецьк, Макіївка, Маріуполь, Горлівка, Єнакієве, Авдіївка і Слов'янськ відносяться до 13 найбільш загазованих міст України. Значні економічні й екологічні збитки державі завдає газ метан, який час від часу призводить до найстрашнішого — до загибелі людей. Запаси цього газу в Донбасі величезні. На думку фахівців, його вистачило б Україні на 100–150 років, налагодивши видобуток. Особливу небезпеку для атмосфери, поверхневих і підземних вод становлять підприємства коксохімічної промисловости, більшість яких зосереджена в згаданому регіоні. В той же час промислові відходи Донбасу — це незліченне багатство, розумне використання якого принесло б і регіонові, і державі казкові прибутки. Та на заваді цьому поки що стоять рутинна, лінощі, незацікавленість наукової і технічної думки та спадкова безгосподарність. Проте, за умов успішного проведення прогресивних реформ в державі, ця галузь стала б привабливою як для рідних, так і для чужинецьких інвесторів.

Вельми гострою залишається проблема очистки шахтних і рудничних вод, масове надходження яких у річки та інші відкриті водойми забруднює їх шкідливими солями, що призводять до відмирання притаманних цим водоймою угруповань організмів. Внаслідок згаданих забруднень, до яких ще додаються комунально-господарські та промислові стоки, в тяжкому стані опинилися ріки Сіверський Донець, Кальміусь, Кальчик, цьому сприяє й надмірне використання води цих рік на потреби зрошення, через що в них дуже низький дебіт. Такі річки Приазов'я, як Великий і Малий Утлюк, Тащенак, Грузький Сланчик та ін. стали настільки маловодні, що влітку пересихають.

У природі не існує рафіноване добро, а рівноцінно й зло. Навіть найсмертельніші отрути в мудрих руках можуть бути ліками. Не є винятком і шахтні води. Існують технології, завдяки яким з цих вод можна вибирати надлишки солей — цінної сировини для подальшої переробки, а чиста вода могла б тривалий час використовуватися в системах зворотного водопостачання підприємств. Але оте сумнозвісне, — «Даєш стране угля», — від якого ми не позбулися ще й досі, стояло і стоїть на заваді розумного господарювання. І сьогодні високомінералізовані шахтні води знищують природні водойми, засолюють орні землі, підвищують і без того високу мінералізацію природних, технологічних і питних вод. На Донбасі, як і взагалі на Півдні України зрошення піль проводиться нерационально, нерідкісні випадки завищення поливних норм, що неминуче призводять до підняття рівня ґрунтових вод. За умови високих температур та низької вологости повітря розвинені у воді солі по ґрунтових капілярах піднімаються на поверхню ґрунту, засолюючи його.

До втрати якості ґрунтів ведуть і такі фактори, як надмірна розореність земельних угідь (вона сягає 90%) та широке використання масивної техніки, що призводить до погіршення структури ґрунту, його фізико-хімічних властивостей, зниження в ньому запасу вологи й повітря, а також порушує умови життєдіяльності ґрунтової мікрофлори і мікрофауни. Встановлено, що кожен прохід важкого трактора, а зокрема К-701 з широкозахватною сівалкою, що разом важать понад 20 тонн, або комбайну «Дон-1500», ущільнює ґрунт до 70-90 см, та знижує запас вологи в ньому майже вдвічі. Інтенсивний обробіток ґрунту прискорює процеси мінералізації гумусу і розпилювання орного шару під час так званих «пилових бур».

Соціалістична гігантоманія породила проблеми, пов'язані з побудовою великих тваринницьких комплексів, які вносять далеко не вдовину лепту у забруднення і без того перевантажені згубними для живого речовинами атмосферу, гідросферу, ґрунти, підземні води. Скажімо, тваринницька ферма на 1000 голів великої рогатої худоби протягом року дає понад 90 тисяч тонн твердих і 70 тисяч тонн рідких відходів, що еквівалентно дорівнює населенню в 16 тисяч чоловік.

На жаль, в умовах адміністративного господарювання, а Донбас не дарма називається комуністичним заповідником, виправити становище в сільському господарстві поки що неможливо. І невідомо, коли прийде сюди господар, якому б по-справжньому боліла душа за понівечену

землю. А поки що в Донбас потрібно завозити і хліб, і м'ясо, і цукор, і інші продукти.

Та згаданими комплексами екологічні біди не вичерпуються. Адже є ще безладне застосування мінеральних добрив, отрутохімікатів, що шкодять довкіллю і здоров'ю людей, знищують комах-опилювачів, якими заселяються понад 2/3 сільськогосподарських рослин. Раціональний, науковий підхід до землеробства дозволив би втілити в життя десятки простих і ефективних прийомів господарювання. Це сучасні технології обробки ґрунту, посів поперек схилу, контурний обробіток, заходи, які дозволили б максимально використовувати поверхневий водний стік. Сюди включаються також поєзакисні лісосмуги, влаштування контурних систем вологозатримуючих валів-терас, різке скорочення оброблюваних площ, відведення заповідних ландшафтів і багато іншого, що може стати можливим лише за умови відповідної державної політики та поступового переходу на фермерське господарювання.

«Якщо в сільському господарстві найближчим часом не відбудеться встановлення власника, ми знищимо економіку в цілому й остаточно підірвемо соціальну стабільність у суспільстві», — слушно пише Микола Пісоцький (газ. «Урядовий кур'єр», № 88 від 15.6.1993 р.). Саме завдяки вірно проведеній земельній реформі після Другої світової війни був даний поштовх для розвитку економіки в Японії. Цікаво, що програма аграрної реформи в Японії була розроблена колишнім нашим земляком, радником американського посольства Вольфом Ладижинським, прийнята парламентом замість запропонованої ССРСР.

Отже, реальні можливості для успішного розв'язання екологічних проблем Донбасу витікають з комплексного підходу, що враховує особливості економічного, соціального і духового розвитку населення цього краю. Потрібна структурна перебудова народнього господарства, перехід підприємств на сучасні екологічно безпечні водо- та енергозберігаючі технології, приватизація державної власності. Концепція реабілітації довкілля Донбасу повинна базуватися на безумовному екологічному пріоритеті над всіма видами господарчої діяльності.

При створенні довгострокової соціально-еколого-економічної програми розвитку Донбасу слід оптимально задіяти матеріальні, трудові, фінансові й природні ресурси. Програма повинна переслідувати триєдину мету — розвиток економіки, відновлення довкілля і здоров'я населення. Для цього необхідно розв'язати такі завдання:

1. рекультивація земель, зруйнованих внаслідок видобутку корисних копалин;
2. охорона повітряного басейну, поверхневих і підземних вод;
3. створення заповідних територій, влаштування рекреаційних зон.

Ефективність господарчої і природоохоронної діяльності слід оцінювати за системою критеріїв оцінки якості життя людей в регіоні. Донбас знову повинен стати для людей благодатним краєм, адже саме таким створила його природа.

Василь МАРИНЧЕНКО

ПРО ГЕНОЦИД ПРОТИ БАГАТОДІТНИХ СІМЕЙ В УКРАЇНІ

«До наявности в Україні тихого геноциду проти сімей, у яких багато дітей, ми пробували привернути увагу депутатів різних рівнів, профспілкових, жіночих, державних та інших організацій ще з 1991 року. Щоб запобігти прийняттю неправильних рішень, проєктів і законів, ми зверталися в різні інстанції з проханням залучити нас до експертизи й участі в роботі, але... навіть у Рік сім'ї жодного представника з організацій, що об'єднують багатодітні сім'ї, в комісії з проведення Року сім'ї нема»¹.

В листі Президентові України Л. Кравчуку з 28.6.1993 року (вх. № 232/7685-1) мова йшла про штучне затримування виплати допомоги, яку Верховна Рада своєю постановою «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» затримала на 3 місяці (додаток). Президентові доповідали про голодування матерів у Кам'янці-Подільському де, скажімо, норма газу для плит — один балон на місяць, — одинакам і багатодітним. Ми вже тоді залишали за собою право звернення в ООН, а 26.11.93 р. (вх. № 74) таке звернення було передано в ООН.

23 грудня 1993 року листом № 2/274 Верховній Раді направляються «Пропозиції щодо стримування геноциду проти народу України і перш за все багатодітних сімей». А наслідків ніяких.

Чому ж таке ставлення до цієї категорії населення? Адже багатодітні сім'ї, по суті, забезпечують відтворення Нації.

З 52-мільйонного населення в Україні 652,000 багатодітних сімей, в яких троє і більше дітей, а середній склад сім'ї в Україні менше 3,2 особи. Цей показник найнижчий у Києві. Йде процес виродження — старіння і вимирання населення.

Нарід живе доти, доки триває процес відтворення, що забезпечує сім'я з кількістю 2,7-3,1 дітей.

Сьогодні традиції багатодітної сім'ї в Україні втрачені. Спостерігається зменшення частини жінок, які хотіли б мати троє і більше дітей. Жінок, які мають 5 і більше дітей, в Україні близько 50,000.

Нині в Україні спостерігаємо ознаки геноциду. Число померлих у 1991 р. перевищило число народжених на 39,000, у 1992 р. — на 100,000.

За тривалістю життя Україна — в п'ятому десятку в світі.

Зростає кількість старших за віком працездатних. Від 40 років і більше в 1989 р. було 21,2 відсотки, в 1991 — 21,7 відсотків, а в областях — до 25 відсотків.

Зростає кількість пенсіонерів. На початок 1993 р. їх було більше 13 млн.

На 1000 чол. працездатних було у 1989 році — дітей 412, пенсіонерів 279; 1992 році — дітей 406, пенсіонерів 389.

¹ З листа М. Жулинському 14.6.93 р.

Зростає смертність: 1989 рік — 11,6 померлих на 1000 осіб. 1992 рік — 13,4 померлих, в тому числі працездатного населення, особливо чоловіків. На 100,000 населення в 1989 році померло 663 чоловіки, в 1991 році — 758 чоловіків. в 1991 році відсоток померлих чоловіків — 35%, жінок — 9%.

Зростає дитяча (до 1 року) смертність. У 1991 році на 1000 народжених померло 13,8, що на 8,5 відсотків більше, ніж у 1989 році.

Падає показник сумарної народжуваності в сім'ї. У 1964-88 роках він досягав 2 дітей, в 1992 році становив 1,7, зокрема в містах — 1,5, в селах — 2,2.

Падає тривалість життя в роках, що видно з таблиці.

Тривалість життя	1989 р.		1992 р.	
	місто	село	місто	село
чоловіків	66,7	64,8	64,5	62,5
жінок	75,1	75	73,7	73,7

Посилюються зовнішні еміграційні процеси.

Мовою фактів: тільки з Львівщини серед багатьох листів є і дані про те, що діти голодують. Лист від 11.10.1993 р. — пишуть Гірник Л. В., Львів, 9 дітей; Сняк Михайло, с. Глинське — 8 дітей; Тетєпа Григорій, Львів, сам виховує 2 дітей. Лист від 25.4.1994 р. — пише Куць П. П., с. Дмитрів Радехівського району — 5 дітей.

Є лист Спілки багатодітних Івано-Франківщини про те, що немає дитячого харчування і відмову в ньому (Жулинському М. Г. ВСОБС відіслала лист 24.5.1994 р.). Лист № 2/274 і 23 грудня 1993 р. Верховній Раді України передано через голову ФНПУ Стояна О. М., в якому пропонувалось запровадити в Україні карткову систему.

Зустрічаються випадки, коли багатодітній сім'ї виділяють набагато менше помешкання, ніж цього вимагають елементарні санітарні норми, також часто виселяють багатодітні родини з їхніх помешкань. Наприклад, у Кам'янці-Подільському (Хмельницька обл.) по вул. Панфілова, 38, Лідія Шцаєва, мати 5 дітей, — рік боролася за житло; у Кременчуці, вул. Артема, 2, пом. 181, у Начайник Ніни Петрівни, матері 6 дітей, більше 2 років тягнеться судова справа про звільнення з праці (вих. № 51 від 11.10.93 р., Кондратьєву Л.Ю.); в Івано-Франківську, по вул. Шурухіна, 3, пом. 1, у Галини Гуцул діти хворі — хвороба серця, енурез, зір, — а житла не дають; у Житомирі (лист від 16.04.94 р.) у Валентини Поди 11 дітей; дали ордери, діти вимили помешкання, а вселились інші. Чоловік дістав серцевий удар, а винних ніхто не покарав; Гончальський Н.Д., машиніст, сам виховує 4 дітей — ледве допомогли вирішити проблеми; в Олександрії Кіровоградської обл. багатодітній родині Марії Москаленко (вул. Миру, 38, пом. 430) її законне 4-кімнатне помешкання віддали головному архітекторові Надії Мірошніченко, яка до того мешкала в 3-кімнатному помешканні, а щоб багатодітна не скаржилась, за рішенням суду викинули з речами на вулицю. Тягнеться справа майже рік.

Проблемою для багатодітних є працевлаштування, бо під скорочення вони потрапляють одними з перших. Так, у м. Армянську, Крим, понад рік судиться за збереження роботи А. Корницька; більше року поновлюється через суд на роботі багатодітний лікар з Василькова Київської обл. Борис Погребний. Та і моя сім'я з 5 дітьми теж два роки зазнавала цього лиха, хоча суд і поновлював на роботі.

Які ж причини?

Постійно затримуються виплати, компенсації через інфляцію знецінюються.

Масове скорочення робочих місць зачепило насамперед жінок, зокрема тих, хто має неповнолітніх дітей і дітей-інвалідів.

В державі відбувається приватизація і перерозподіл багатств, коли меншість збагачується, а більшість біднішає. Паралельно триває демонтаж механізмів соціального захисту, посилюється диспропорція у прибутках різних соціальних груп, падає престиж сім'ї, шлюбу.

У державі відсутня навіть концепція демографічної політики. Соціальна сфера фінансується за залишковим принципом — охорона здоров'я, культура, наука, освіта розглядаються як збиткові галузі.

Руїнуються засади сім'ї. Про це можемо судити з порівняння реєстрації шлюбів і розлучень на 1000 осіб. Якщо в 1989 р. шлюбів реєструвалось 9,3-9,5, а розлучень 3,7-3,9, то в 1992 р. відповідно 7,6 і 4,3. Щорічно 150,000 дітей залишаються без одного з батьків. У 1989 р. неповних сімей налічувалося 2 млн.

Зростають позашлюбні народження, що складає 11,9 відсотків.

Скорочується коефіцієнт народжуваності (за 10 років — 1981-1991 — на 17 відсотків).

Відсутність житла — основна умова, що не стимулює бажання мати дітей. Головна причина руїнування сім'ї — погані житлові умови. Чим більша сім'я, тим вони гірші. Та й кількість багатокімнатних помешкань серед тих, що будуються, невелика. Так, у 1992 році однокімнатні становили 18,2 відсотка, двокімнатні — 30,1 відсоток, трикімнатні — 40,2 відсотки, чотирикімнатні і більше — 11,5 відсотків від загальної кількості збудованих помешкань.

Великим сім'ям недоступні відпочинок, освіта, оздоровлення і культурні заклади. Ті рішення і закони, що приймаються, не діють. Бо і приймаються так, щоб не діяти. Так, Указом Президента України як дотацію на оздоровлення в 1994 р. багатодітних сімей було виділено 40 млрд. крб., але їх ніхто не отримав.

Складовою частиною політики геноциду є приховування справжніх масштабів і наслідків екологічних катастроф. Після аварії на ЧАЕС були встановлені зони більшого чи меншого забруднення, а Київ, що теж знаходиться в зоні, відокремили як місто, де багато населення — адже всім треба давати пільги.

Де ж вихід з цього становища? Для припинення геноциду в Україні необхідні, насамперед, правові заходи, якими б кожній дитині був

забезпечений (спочатку фінансово) кошик споживача, і, як наступний етап — кожній людині.

Потрібні соціальні заходи, які б у першу чергу гарантували працю громадянам, що виховують дітей.

Потрібні економічні заходи, які би стимулювали фермерство, бізнес, працю.

Верховній Раді необхідно прийняти нову Конституцію і закон «Про права батьків, дітей і сім'ї», проєкт якого є у Верховній Раді.

■

ЗАЯВА

Конгресу Українських Націоналістів з приводу надання російського громадянства окремим мешканцям Севастополя

Найближчим часом очікується прибуття до Севастополя консульської групи Міністерства закордонних справ Росії з метою надання російського громадянства тим мешканцям міста, які висловлять бажання його отримати.

Цілком імовірно, що такі дії з боку російського уряду є грубим порушенням міжнародних правових норм, втручанням у справи України, засобом для нагнітання напруженості та провокування антидержавних настроїв у Севастополі, а загалом — черговим проявом недружнього ставлення до української держави. Прийняття ж російського громадянства мешканцями Севастополя являтиме собою свідоме порушення ними засад конституційного ладу в нашій країні.

Конгрес Українських Націоналістів вимагає від Президента, Верховної Ради та Уряду України:

— дати правове визначення намірам російського МЗС щодо російського громадянства мешканцями Севастополя;

— унеможливити проведення цієї акції консульською групою МЗС Росії;

— у зв'язку з систематичними порушеннями українського законодавства розпустити Севастопільську міську Раду і ввести в місті пряме президентське правління;

— попередити мешканців Севастополя про те, що оформлення російського громадянства автоматично означатиме для них позбавлення українського громадянства.

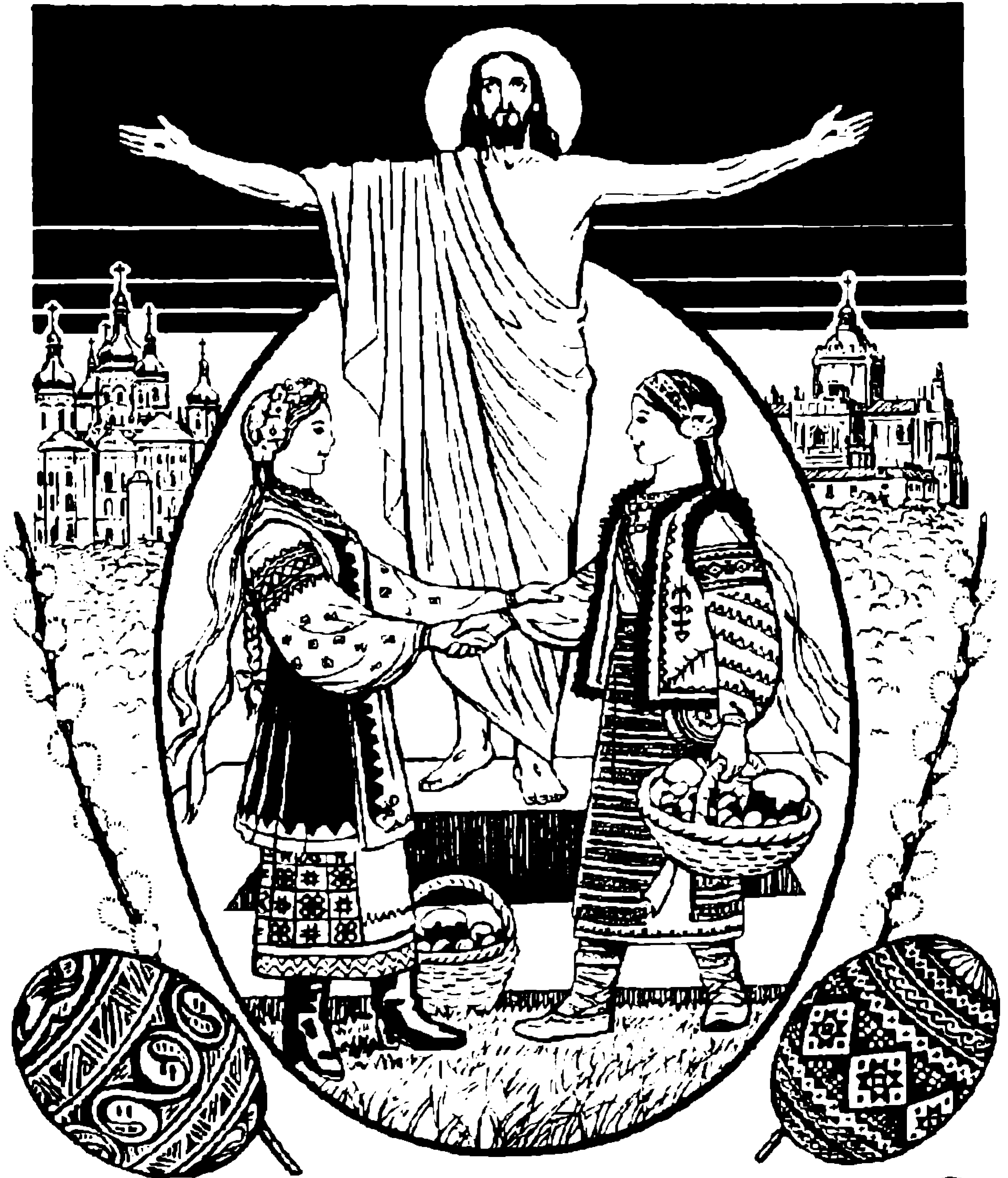
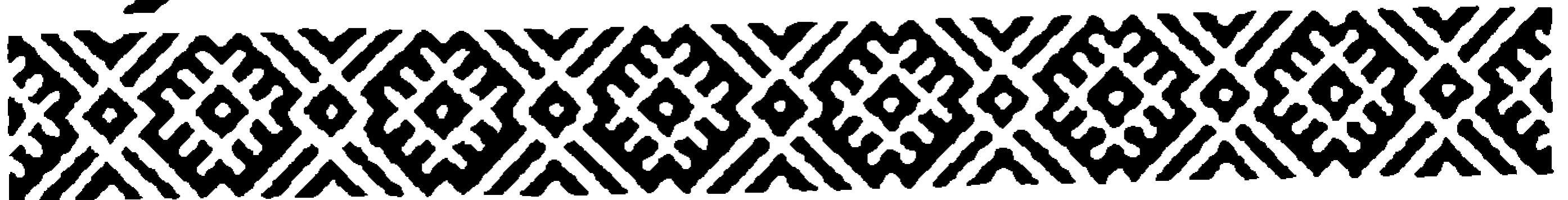
Секретаріят Конгресу Українських Націоналістів

17.3.1995 р.

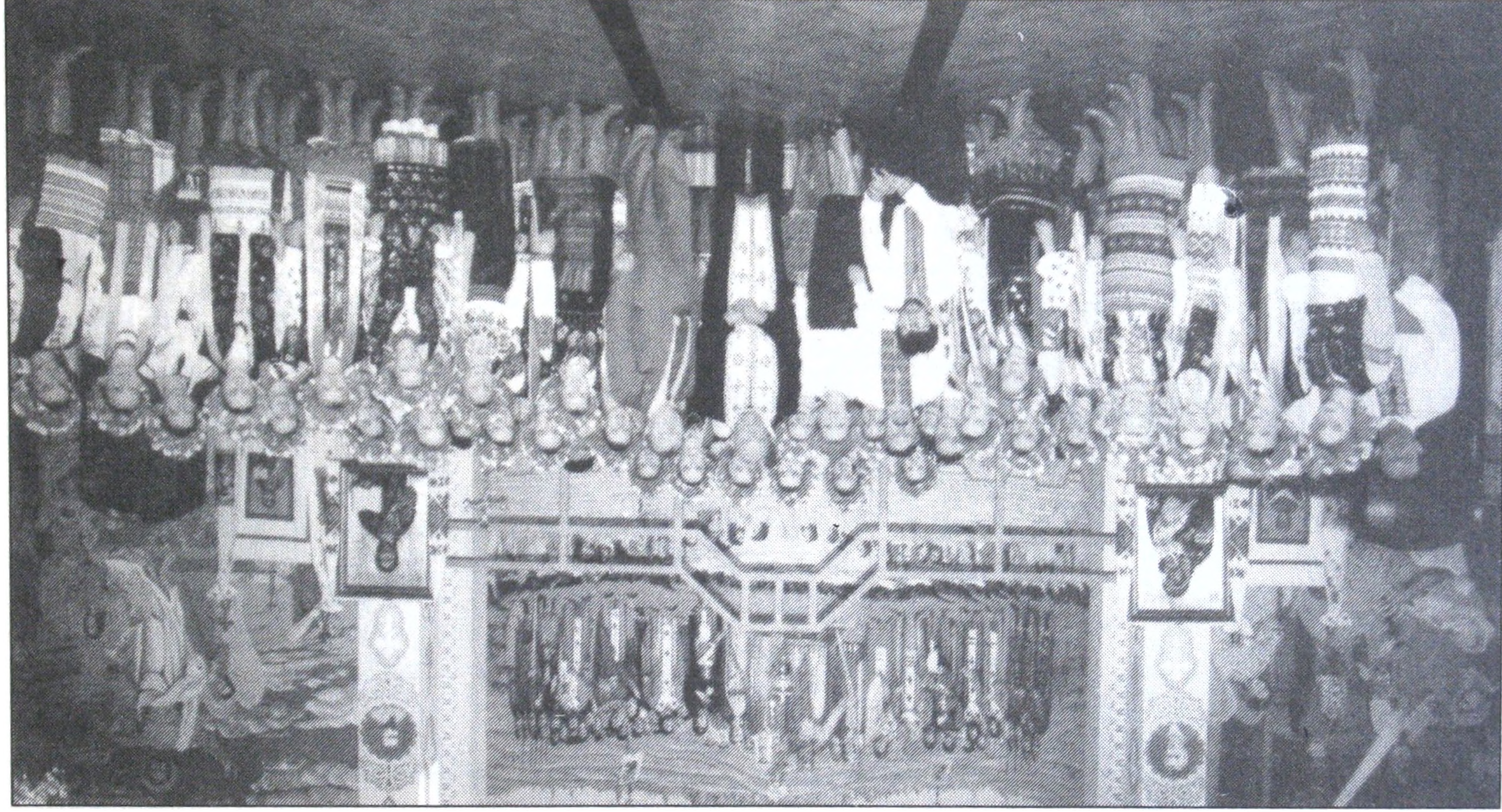
■

ВЕЛИКОДНЯ ІКОНА

Християнсько-Національної Єдності Українського Народу

ХРИСТОС ВОСКРЕС!**ЩОБ УСІ БУЛИ ОДНО***Художник — Леонід Денисенко, Австралія*

*Діючий Ансамбль «Лисанка» зі Львова у сьвітлиці церковного храму св. Володимира в Ульст
у Воєврсамітоні, возвсгснсног в Тисясчолітв Хрсусннв Русн-Україні.
В ссргінн фотознімкн о. мнтр. Мнколв Матнчак, нарх Воєврсамітону н окрусн, ксрївннкн Ансамблв
і н. Воєврсамітнр Насалло, солонв срсмвн.*

Галина ГАРМАШ

ВОГНЕВА ПРОБА

З нової збірки поезій

«СЕРЦЕ»

Із чорного дна весни
 виростає стебельце
 вогник ясний
 безсмертного серця
 його убивали
 в неправду ховали
 та тільки — горить
 як горіло
 полум'ям
 білим

* * *

ця маленька тривога не знає кінця
 вона виростає у квітку чекання
 останньої ночі
 коли до лиця піднесено свічку
 і ляскає пам'ять
 не постріл — батіг
 і метелика спів на його кінці
 це вже мабуть душа з переляку сміється
 я — по той бік
 рукою собі звіддаля
 чом ця тиша пече
 не вогонь а нівроку
 раптом чую що поряд надійне плече
 і твердішають мої кроки
 це ж була
 і було
 буйним цвітом цвіло
 я не знала чи пити
 чи жити
 камінці розпинають старе джерело
 і минулого — не воскресити
 тільки день що сія

тільки правда моя
тільки Волі Твоїї зірка
всі шляхи як туман
і не вірю сама
що від вишень по-справжньому гірко

ви не рвіть
не беріть білу птаху до рук
чорні вишні клеочуть на пальцях
це сюди приліта неоперений круг
і шукає мелодію вальсу
на косі
на плечі
бліда пляма і сич
пісня з дуєтом б'ється
забуваєш себе
але пам'ять облич
це останнє
що буде першим

* * *

а буде —
скрикнуть дзигарі
і перекинуться у постріл
узята пісня на порі
шаліє повним стоголоссям
а ти —
виходь із німоти
І знову закривай обличчя
вітер гарячий і густий
збиває все
І вже не кличе
єдина скрипка із-за хмар
іржею вражений дзигар —
опудало без огороду

а доля кожного народу —
у попелі шукати жар

ЛЮТИЙ

Олені Телізі

тихе плетіння дня
сірий серпанок свисту
калиновим намистом —
життя
розірване вітром на краплі
зачинає весна
танець сміху на лезах
у прозорій одежі
слово

від пострілу
осипаються гайвори
на сніг твердий

ходить шалена пристрасть
робити хліби з каміння
у безгомінні
зорі збираються в коло
одна червоніша другої
і всі на моє ім'я

безкінечне тривання
щастя на білих вервечках

перехоплена пісня
у вільнім падінні живе

кінчається світ
раптовим побаченням зблизька
на дольній туман
зареву йде босоніж

і все відліта
і стає голубою рікою
яка з поцілунків
померлих за віру

давно
холодна вода
на смак відганяє весною

шовкове повітря —
надії старе знамено

*

темні контури міста
які проступали крізь спалах
німота
порожнеча
і вперте бажання знайти
серед цієї руїни
людину
і слово сказати
і разом на той бік піти

але прибуває світання
на берег пустельний
ми — останні сліпі
котрим причиняє це біль
мати-доля стара
скатертину на обрії стелить
і скликає вітри
звідусіль

*

подихом чорних літ
спалений дім на горі
кришталеві уламки
стогнуть
у місячну ніч
тіні життя
зібрані під сніговій
танцюють
з червоним півнем у колі
остання гра —
льодова пантоміма
коли живою
залишається
самотня Смерть

* * *

де будемо ми
завтра
мовчить кам'яна земля

холодна печатка ватри
мертві уста затуля

вітер оббитих квітнів
віра останніх днів

у вулканічних схлипах
землі душа сатаніє

очі шукають неба
до невідомого ранку

сонця червоний гребінь
ляже як лист
на рану

*

моя земля не знає правоти
морози рвуть наведені мости
не сходить крові слід із сорочок
що дочок мати що синів — о Боже!
яке пекельне слово на сторожі
наших душ поставив Ти?!

*

перед грозою дні запеклі
на склові пишуть образи
втекти від себе заважає простір
поділений
на кожний день і свічку
запалені карнизи божевіль
гуркочуть зоряним відлунням
і ходить доля юна
до води
топитися
але сама не знає
з якого краю стомлені сліди
ї візьмуть
і доведуть до раю
де перший спомин листям обліта
останній — убирається в бруньки
і де ніхто імення не пита
у поцілунка
стишеного в сяйві

*

холодним спокоєм зачах
останній вечір
маленька стомлена свіча
схиляє плечі
вже не пізнати до кінця
ні смерть ні смуток
ми переходимо з лиця
вогнем у руту

*

білий кінь перетнув межу
 сплеск червоного саява в очі
 у натхненні знання пророче
 вибирало слова
 давно
 ще до того
 як вершник виріс
 до стремен приладнав струну
 тебе доле не обмину
 чароока моя
 єдина
 білий цвіт на самотній калині
 білий цвіт на червоному листі
 пісня ходить колами ближче
 чийсь кроки чужі за плечима
 оця осінь напевно загине
 бо такої земля не знала!
 над прозорим холодним ставом
 журавлі ніби ключ до щастя
 він ніколи до рук не дасться
 вітер кине його у небо
 мені білого болю треба
 щоб злетіти
 піймати слово
 коню коню чи ти здоровий
 це востаннє... ну ще... мій друже...
 ми з тобою над білим лугом
 ми хотіли сюди обоє
 ти куди це? візьми з собою!
 повертатись уже несила
 хоч цю пісню яка зомліла
 до води її
 до калини
 їй ще жити на Україні.

* * *

Галина Гармаш — молода поетка і журналістка, дипломантка літературного конкурсу «Гранослов-93». Віршам Галини притаманні глибокі національно забарвлені інтонації, добра мова та сучасна поетика.

Народилася в м. Кобеляках на Полтавщині, закінчила факультет журналістики Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, працювала кореспондентом Всеукраїнської православної газети «Наша віра», нині навчається в аспірантурі Інституту літератури в Києві.

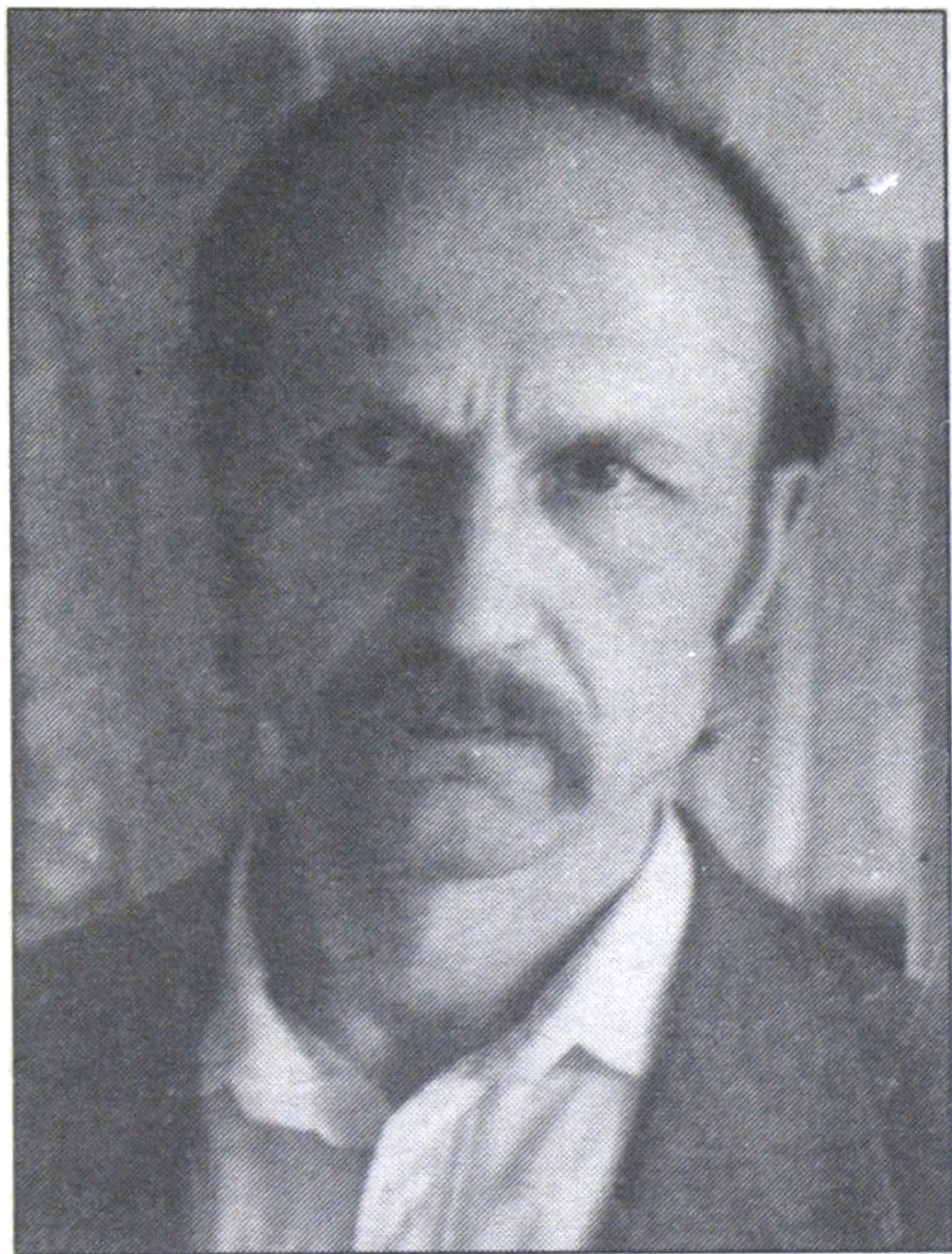
1992 року побачила світ книжка її поезій «Дні мовчання». Ми ж подаємо вірші, що мають увійти до нової збірки «Вогнева проба», котра є підготованою до друку й чекає свого видавця.

Іван СОКУЛЬСЬКИЙ

З неопублікованого

«ПОРОГИ Є!»

22 червня 1992 року Іван Сокульський помер.

У своєму затіненому кабінеті під книгами Шевченка та Грінченка лежав він горілиць і звертався до Бога — й у відповідь чув, що все гаразд.

Достигали за вікном вишні, наливавсь виноград, але Іван уже злився з Дніпром, чебрецевим степом, гранітними брилами, що пам'ятали ще князя Ярослава, — з усім, що так любив і чим жив.

*Степ на тому узвишші,
на якому ти сам, —*

написав ще в 70-ті роки. То була не лише поетична деклярація, але й прискіпливо втілена програма життя.

Тоталітаризм виконав свій відкладений присуд, уразивши поетове серце. 13 років таборів і в'язниць, 73 доби безперервного карцеру не минули даремно.

В люмпенізованому суспільстві, де слово «інтелігент» є майже лайкою, він був інтелігентом у всьому й до кінця.

В часи, коли все продається й купується, вперто, стоїчно нічим не торгував. Його м'які, делікатні манери й гордий консерватизм нагадували давню Україну.

Обличчя випромінювало езотеричну просвітленість, що дається роботою Духу.

Власні думки та вчинки забезпечував вартістю життя і стражданням — і дехто вбачав у цьому гординю.

Дон Кіхот і Син Божий в одній особі.

Носив у своїх рисах метафізичний відблиск, що дається шляхетним обранцям причетністю до Світів інших і трагічним знанням своєї долі наперед.

На постаті його лежав відбиток глибокої екзистенційної самотності, хоч як би не був (деколи аж занадто) в гущі політичної боротьби.

Виступаючи на мітингу, в душі писав вірші.

- *На світлині біля могили Івана Сокульського мати померлого, донька і донька поета*

*Пороги є!
Неправда, що їх знищено.
Треба лише, пливучи Дніпром,
уважніше дивитися у воду.*

Переважав у Іванові Сокульському, кажучи євангельськими словами, «внутрішній чоловік» і спрямовував його вчинки й життя мірою Вічного.

У кожного поета є своя таємниця, Іванова була в тому, що в його творчості, світобаченні та навіть способі переживання світу зросійщене козацьке Придніпров'я (як раніше у творчості В. Підмогильного) знайшло своє усвідомлення, свого речника й захисника.

Вірші поета, як дорогоцінні вина, ще настоюються. Його поетичний стиль, який умовно можна визначити як «необарокко», емоційно насичений, з глибокою чистотою релігійного почуття, магічною мелодикою, збагачує сучасну українську поезію.

У світі, де бракує лицарства й благородства, значно зменшував дефіцит того й іншого. Невиправний бунтівник, він випив не одну чашу болотяного гніву обивательської цюкоти.

Національний романтик, він боляче реагував на карикатурне втілення своїх мрій.

У політику приносив моральність і релігійне підґрунтя, чим не раз драгував деяких сучасних демократів, вихованих за приписами Макіявеллі.

Любив — до самозабуття — дніпрові пороги, які були для нього символом незнищенності і волі України. «Порогами» назвав свій журнал, який видавав у 1988-91 роках.

За кілька днів до смерті знову марив порогами.

Його постать і його творчість стоятимуть поруч з Симоненком, Стусом, Лесівим.

Вже слабнучою рукою в лікарні написав останні рядки

*Душа повільно відлітає
у тишу, проєтір, небеса.*

Поета покликав Бог. Але Іванові пороги є! І тих, хто до кінця ніс свій Хрест, люди не забувають.

Юрій Вівташ

24.06.1992,
Січеслав

* * *

ПАМ'ЯТНИК ШЕВЧЕНКОВІ ПЕРЕД ПОРОГАМИ

Шевченка меч — над тихою водою.
Тривоги дзвін порогами упав.
Така печаль — Дніпровою ходою!
Журба, мов небо, голуба.

Сама собі полишена Вкраїна
(Ніхто не син, ніхто не син...)
І степ упав. В молитві на колінах
Він долі просить, як роси!

Дніпро показує мені свою далеч
куди йому ще текти і текти
Дніпро показує мені своє третє небо
свою найвищу воду
Дніпро показує свої гори
пороги (і шаблю забуту — на дні)

Дніпро простеля мені степ —
до безмежжя, аж боляче бути!

Заховує Дніпр мою муку
(в тіні своїй голубій)...
Дніпро подає мені руку:
— Ходім!

* * *

ШЕВЧЕНКО

І хто, як не я, довершить
Твій день, Твоє слово, Твій біль?
А нині, як стій, уперше
Тебе повертає Тобі.

І хто, як не я — на щастя,
на горе Твоє і біду —
соколом з неба упасти
на кривду руду
посміє
хто?

*

Чи бачив ти, як плаче камінь?
Ніхто не бачив каменя сльози.
Ніхто не чув, як крик кричав — віками...
Ніхто не чув високої грози.

Чи бачив ти, як плаче камінь?
Пороги вирости — на гвалт!
Як волі щит, пороги стали!..
Шляху нема назад.

*

УКРАЇНСЬКА ДОРОГА

Освятімо серця! Через них — будь дорозі.
Освятімо чорнозем! — хай родить він нас.
Освітимо цей шлях!.. На тріскучім морозі —
наш український час.
А дорога іде... Через кожне неспідлене серце,
через справжність і біль, через хвилю останню Дніпра...
Її день, її ніч не на камінь схлюпнеться!
Козацтво своє з-поміж нас обира.
А дорога іде, через Лук'яненка крицю,
зупинившись на мить біля могили Івасюка...
І втікає з дороги ляк біло-ниций,

вся несправжність і дріб'язок весь утіка.
 А дорога іде... Хай Сибір, хай морози!
 Через нову Руїну — небачений гвалт.
 Тут крик, а не туга! Тут кров, а не сльози!
 Тут рабство і розбрат прийма немовлят.
 А дорога іде — через наші далекі заслання,
 через вірність — незрадно високу!
 Через пам'яти кров, через слово моє останнє,
 манівці та вибоїни 1979 року.
 Прокидаймось од втоми, ляку і ліні!
 — Корогво моя! — не схолонь.
 Всі ми є тут! Тут, на Україні —
 побратимів моїх легіон!
 Освятімо себе! Бережімо свій Дім —
 кров, що записана в Бога...
 Ім'я збережим!..
 Не вплинеться вічна дорога.

*

СТАНСИ ОСЕНИ

Осінь молиться Богу,
 осінь чиста й свята.
 І в далеку дорогу
 вирушають літа.

Осінь тиха й журлива.
 Ніби дзвін — далечінь.
 Безбережжя тятива!
 Упокорена тінь.

І трива Україна —
 без захистку прозор...
 Молитовна вершина!
 Молитовний собор!

*

Він безнадійно хворий Україною...
 Та всі діагнози кінчаються на «-іст».
 Його хвороба — небезпечна,
 його хвороба — інфекційна!
 У лазарет його, за ґрати, в табори!
 Для блага всіх — від всіх —
 ізолювати!
 Він безнадійно хворий Україною...
 Йому б дихнути степом рідним!
 Йому б хоч слово рідне вчути!
 Йому б себе, себе зустріти! —

хвороба вмить пройде.
 Та хто йому таке здарує?!
 Та хто йому таке дозволить?!
 Ніхто його не розуміє,
 ніхто не дасть Вітчизни спити!
 Він безнадійно хворий Україною.
 Він. мабуть, скоро вмере...
 До того ж часу —
 це доконечно необхідно,
 тут — інтерес держави! —
 в тюрму його! За ґрати!..
 Він безнадійно хворий Україною.

1968

*

З ЦИКЛЮ «РУЇНА» (XVII ст.)

Тиша навстіж камінна,
 крик закуто-глухий.
 Так мовчить Україна —
 перетято шляхи!

Перетято їй горло,
 і не клекіт, а хрип...
 Не високий, не орлій —
 а такий, як у риб.

Розтеклась Україна
 на чотири шляхи...
 Вже не стіни — руїни
 обступають ляхи.

І степи, ніби доля,
 обміліли, втекли.
 Одинока тополя
 пада, вибившись з сил.
 Ані руш, ані з місця —
 мов на розстрілі тут!
 Від землі — аж до місяця
 наші болі ростуть.

Мов на шлюб — білопінно
 йдуть на страту слова...
 Так мовчить Україна
 тільки болем жива!

*

ОСЬ ДЕ НІЖ

*На питання шефа жандармів,
чи була у нього зброя, Шевченко
відповів, показуючи рукою на
груди: «Ось де — ніж!»*

Ось де ніж! — беріть його, хапайте,
гайдамацький (той, свячений) ніж!
Обережно! Пильно!.. Зачекайте! —
Стражників!!! О, стражників скоріш!

Ось де ніж — в мої він б'ється груди...
Ось де ніж — на ваш великий жах!
Середночі на завтра всіх розбудить...
Виводить він на власний шлях.

Вирвіть серце! В нім добра не буде.
Вирвіть геть написаний тут вірш...
Та пішло людей будити всюди —
«Ось де ніж! Ось де ніж!
Ось де...»

1968

*

*А ясна зоря світу голосить:
«Месія щастя, радість приносить!»*

Колядка

Чистий возглас сходяного неба!
Сходить тиша — Божа благодать
Сам собою, мов свята вода —
вироста високий спів хвалебний.

Розкрилось все, і стихло все довкола...
О печаль твоїх замовклих рук!
Один-єдиний звук —
од землі до вишнього престола.

А кров під серцем тугою взялась.
Світанок мовить; будь щасливий!
І в далечінь блакиттю мріє нива...

Новітній світ, новітній час!
Мов янгольський побідний глас —
так різко чистий і діткливий!

*

На далечині днів — такий прозорий день!
 На далечині нас — спинилась світом осінь.
 І плине Дніпр... Від Бога світло йде.
 І тиша — тут... Хвилини чисті, тихі, босі.

Далеко — тут — схиливсь в задумі клен,
 собі ж до ніг складає лист за листом.
 Снується світ... Під голос веретен —
 спустилось небо — синьо, поруч, близько.

Поклався день... О цій святій порі —
 тут чий зажур? Чиїм добром загрітий?
 Вже осінь... так! Високий сум доріг.
 На далечині — дзвін. За дзвоном — літо,
 літо, літо...

*

Вкраїно, за Тобою — небо!
 Високе сонце. Далі грозові.
 Не Ти — для нас! Це ми для Тебе —
 живі.

Йдемо — куди? Усі шляхи запали.
 Гуде борвій, метелиця мете.
 Там — висота. Орли заклекотіли!..
 — Йдете?..

м. Січеслав

*Володимир ПІДГОРА,
 історик мистецтва,
 член Національної Асоціації Мистців*

*На здобуття Державної премії України
 ім. Т. Г. Шевченка*

ФІЛОСОФ УКРАЇНСЬКОЇ ОБРАЗОТВОРЧОСТІ **(Мистецтво Опанаса Заливахи)**

Те, що може найбільше мучило і мучить мистця Опанаса Заливахи, — це усвідомлення непоправності того, що українське мистецтво за провідну основу взяло традицію грецьку, а не свою. Він, а разом з ним і ми переконані: українці старші від греків. Михайло Красуський, видатний польський вчений, поліголот, який знав близько ста п'ятдесяти мов, ще сто шістнадцять років тому сказав: «Довгий час займаючись

порівнянням арійських мов, я переконався, що українська мова не тільки старша від усіх слов'янських, не виключаючи і так званої давньослов'янської, але й санскриту, грецької, латинської та інших арійських». Мистець роздумує, що може найбільш питома українське звучить у творчості Марії Приймаченко та Ганни Собачко-Шостак. Відродженням українського серйозно займався Валентин-Іван Задорожний. І він, і Опанас Заливаха, і Андрій Антонюк, і Феодосій Гуменюк, і Олександр Івахненко, і Володимир Федько, й Іван Литовченко, і Григорій Корінь, і Петро Гончар, і ще ряд — хоч і невеликий, але — ряд художників призбирували і призбирують оте національне, яке свідомо занедбувала і намагалася викоринити большевицька система. У нас своя глибока закоріненість в образи, символи, знаки, історію, Божове, в первинне, первісне світосприйняття! Бо, — роздумує мистець, — яка мені, українцеві, справа до царя Давида чи до уславленої Есфірі? Наша українська криниця — криниця для спраглих — надто замулена. Якось змучений художник сказав: сучасне українське мистецтво — суцільний мул, болото. Українське писанкарство, яке несе в собі сталу, високомистецьку могутню систему світобачення, було започатковане ще в часи трипільської культури. Наша арійськість має шеститисячолітню закоріненість. Опанас Заливаха віддає належне творчості Софії Зелик, яка знає символіку писанки, знає систему й аналізує не лише художні якості твору, не тільки творить художню річ, але й відтворює вічний рух, проникаючи в сутність, являє світові знак безконечности.

Знак безконечности, невичерпність, гармонія і рухлива вічність — постійні складові мистецтва Опасана Заливахи. З хаосу робиться лад — визначальна для творчости. Високий ерудит, О. Заливаха посилається на твори ще одного степовика (наш мистець народився 1925 у степах Слобожанщини) — Євгена Маланюка, який золоті зерна української гармонії знаходить у Юрія Нарбута — в мистецтві, у Миколи Зерова — в літературі. А звідси всі квиління типу: «Ми не маємо європейського рівня» — суть смішні й недоречні. Якщо художникові нема чого сказати, то він поривається до чужинецьких зразків. О. Заливаха переконаний, що авангард у своїй основі — період лябораторного пошуку.

Опанас Заливаха у своїй творчости постійно намагався поєднати небо і землю. Його мистецтво не є варіантом містечковости, зарозумілої недалекоглядности й обмежености. Його фундаменти закладалися в Ленінградській середній художній школі при Академії мистецтв, у Ленінградському інституті малярства, скульптури та архітектури ім. Рєпіна, у філософії ХХ століття, в літературі великих мистців — Камю, Сартра, Германа Гессе. Джерелом мистецького початку йому правила творчість Ван-Гога та Сезанна. Але освоївши культуру нашого століття, а цьому сприяли і п'ять довгих років комуністичних ГУЛАГ-ів, а також спілкування з Іваном Світличним, Аллою Горською, Зеновієм Красівським, Валерієм Марченком, Василем Стусом та багатьма іншими прогресивними діячами 1960-х, — він полишив і Мордовію, і Східній Сибір, і «північну Пальміру» і перебрався в Україну, до пракоренів. Бо те, що може найбільше мучило і мучить патріота Опанаса Заливахи, — це відірваність від рідної землі, те, що у так званому українському мис-

тецтві доби «найрозвинутішого соціалізму» мистці ковзають по поверхні українського; тем — майже немає, форма — занедбана, історія — споганена, коріння — або вирване, або покрадене... Показовим буде навести лише назви деяких творів художника часів і дотаборового, і післятаборового: «Троїсті музики», «Соняшники», «Калина», «Тополя», «Родина», «Молитва», «Свічка», «Козака несуть», «Берестечко», «Полонянка», «Дзвонар», «Пастух», «Гуцульська писанка», «Козацька мадонна», «Чумацька вечеря», «Катерина», «Оберег», «Лісовик», «Мамай», «Шевченко», «Василь Стус», «Іван Світличний», «Леся», «Пам'яті Зеновія Красівського», «Пам'яті Вернадського», «Пам'яті Тичини», «П'єта», «Блудний син»... А ще: «Ярило», «Род», «Дана», «Лада», «Велес», «Стрибог», «Даждьбог», «Святовид»... Чи не українські це символи? І завжди — пульсування мислі. Енергія думки. Потoki енергії. Сплеск крил. Нескореність духу. Нурти. Скорa вода. Мудрість — так, але не спокій. Неспокій. Муки душевні. Бо те, що, може, найбільше мучило і мучить громадянина Опанаса Заливахи — це недержавність України, це нещасний її люд, який, — у що шанобливо вірить художник, — заслуговує і на щастя, і на добробут, і на почесне своє місце у колі народів Землі.

Творчість О. Заливахи — новий материк у мистецтві. Ті настрої і роздуми, якими його, борця за справедливість і національну ідею, «нагородило» життя, — незнане явище в українській образотворчості. Крім тем вічних, тем історії та фолкльору, давніх звичаїв та вірувань, він очима в'язня сумління подивився на той світ, який мудро визначений жертвами тоталітаризму як «мала зона» — тюрми і табори, та «велика зона» — весь інший простір колишньої в'язниці народів — ССРСР.

У чому ж виявлені філософічність, життєтворчість і експресивність мистецтва художника? — В асоціативності його мислення, в асоціативності образності. В організації площини картини — в її багатовимірності, колірній активності, в монументалізації активізованої, актуалізованої форми — у зміщеннях, логічній деформації, невпинній грі світлого і темного, темного і холодного. В густих фарбах психології змісту. В бажанні досягнути глибини праоснов. У зверненні до найповнішого спектру української історії. У постійному творенні і заняттях духових, глобальній самоосвіті.

Це інтелігентне намагання досягнути, зрозуміти, відтворити, донести до глядача, оце високе розуміння обов'язку просвітити, змінити на краще, українська національна ідея — українська духовість.

Пружна плястичність його форми. Без сумніву — тут і талант скульптурний. 1972 року, коли не було фарб і полотна, він почав займатися різбленням. Його чудові скульптури — ще одне обличчя творця. Додати сюди його графіку, його ілюстрації, його екслібрис, його гончарство, малярство на склі і т. і. — це також енергія, активність особи. Духовість. Та духовість, якою все життя переймався Герман Гессе. «Гра в бісер» — особливий феномен у житті і творчості Опанаса Заливахи. Герой цього видатного роману, магістер гри, високий інтелектуал Йозеф Кнехт, ратує за наближеність творця до свого часу, до народу, за практичне значення творчості, за виховання. У великому творі відбилися чи не

*О. Зализна: «Тарас Шевченко»
П., о. 1984*

О. Заливаха: «Старці». П., о. 1976

всі духові проблеми ХХ століття. Герман Гессе з гордістю називав себе «традиціоналістом». Але в його мові, формі, змісті — дивовижне поєднання традиційного і сучасного. Те ж саме спостерігаємо в мистецтві О. Заливахи. Є у нього твори ніби чисто формальні. Модерні, авангардистські, абстрактні елементи роблять поверхню картини, її сенс, її художність активними, викликають у глядача енергію мислення. Форми модерністичні, поєднані з реалістичними — звичне явище у мистецтві О. Заливахи. Він ніколи не цурався використання новітніх досягнень світового малярства. Але за формальними моментами у нього завжди стояли зміст і нуртування духу. Не лише духу як філософської категорії, але й того духу, який є енергією, потягом, прагненням до добра і миру.

ЧАС ПРИРЕЧЕНОГО СПОДІВАННЯ?

м. Кобеляки на Полтавщині

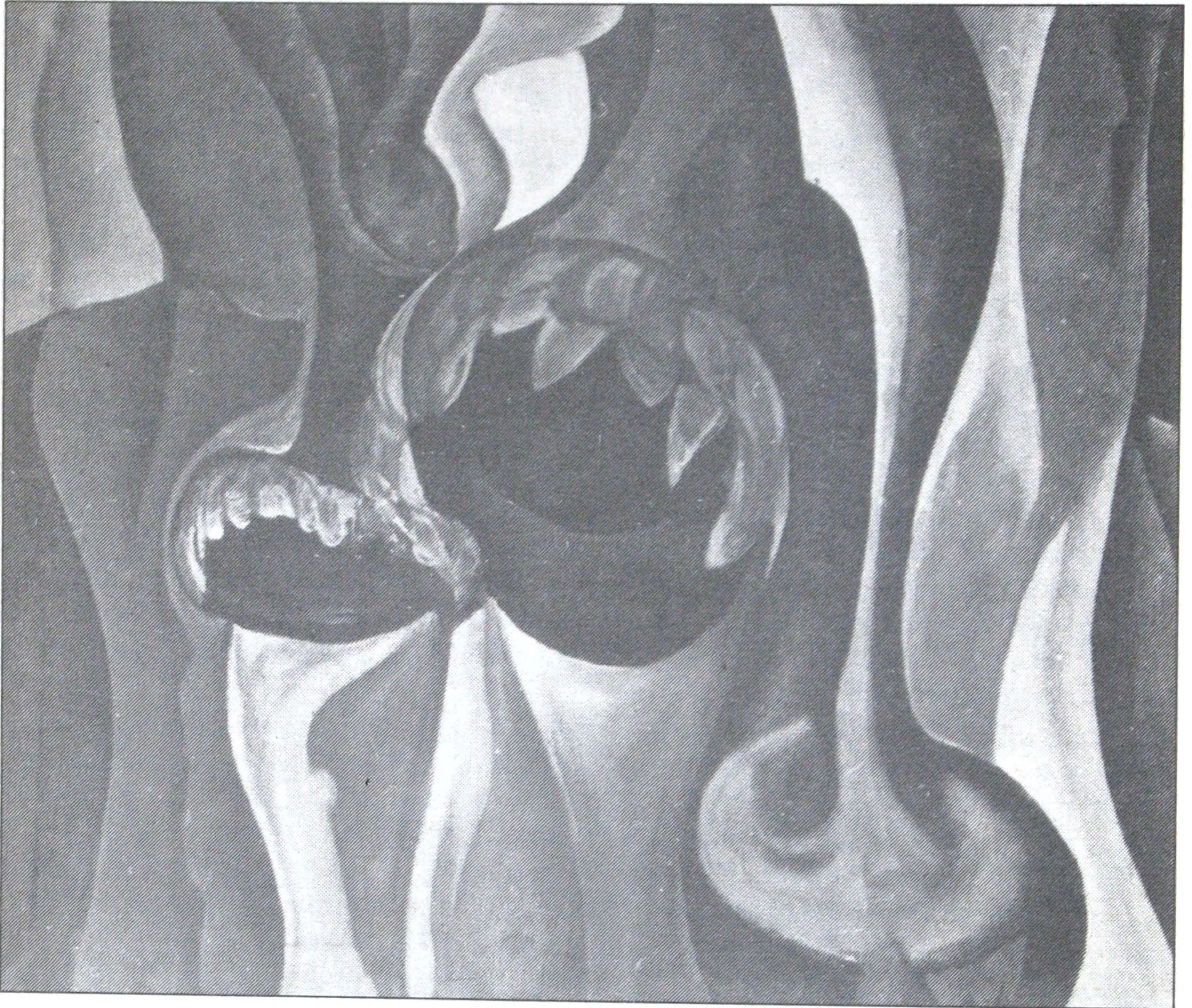
Чому саме Слобожанщина і чому саме Харків? Київ чи Львів дали б набагато більший резонанс, позаяк усе, що відбувалось у ті три дні, було надзвичайно цікавим і мало би проходити на державному рівні. Скажімо, аби хоч частинку чогось подібного зробив Фонд культури, то так звана незалежна українська телевізія розголосу тому надавала б не один день. Але не будемо про телевізію — вона добре знає, що й коли треба пропагувати...

Отже, що ж відбувалося на Покрову в Харкові? Національна Асоціація Мистців (НАМ) при підтримці Харківського літературного музею організувала тут ряд заходів під назвою «Українська родина». А почалися вони з науково-практичної конференції «Рід. Родина. Нація», в якій взяли участь науковці, літератори, мистці. Надзвичайно цікавими були виступи О. Різниченка, С. Білоконя, В. Медведя, І. Бондаря-Терещенка, Т. Возняка, Р. Кіся, Є. Шимчук, О. Муромцевої.

Після конференції в залах Харківського літературного музею відкрилася виставка чотирьох харківських мистців, членів НАМ — В. Бондаря, В. Гонтарова, М. Базиля, П. Мося. Наступного дня в цьому ж музеї відкрився вернісаж Опанаса Заливахи. Це вперше малярські й графічні праці визначного Майстра виставлені на його батьківщині. Головний редактор журналу «Образотворче мистецтво» вручив О. Заливасі засновану журналом премію Леонтія та Олександра Тарасевичів і запропонував висунути мистця на здобуття Державної премії України ім. Тараса Шевченка.

Актова зала Спільки архітекторів запросила харків'ян на творчий вечір О. Заливахи, де про його життєвий і творчий шлях розповідали ті, хто добре знає мистця й серцем розуміє його творчість, — Г. Севрук, І. Бондар, О. Вирган, В. Данилейко, В. Підгора, пісенний родинний колектив Сокальських з Івано-Франківщини.

Учасники заходів поклали квіти на могили жертв голодомору, вояків УПА, родини Алчевських, О. Потебні, Д. Багалія і звернулися до міської

О. Заливаха: «Смуток». П., о. 1991

Ради з пропозицією встановити на будинку родини Алчевських (нині він належить органам внутрішніх справ) пам'ятний знак.

Нижче подаємо вступне слово, виголошене на конференції одним з її організаторів, відповідальним секретарем НАМ, головним редактором журналу «Образотворче мистецтво» Миколою Маричевським та доповідь Президента Всеукраїнської Спільки і Голови Київського міського об'єднання організацій багатодітних родин Василя Маринченка.

* * *

І темний круг євангельських історій
Звучить, як низка тонких алегорій
Про наші підлі і скупі часи.

Микола Зеров

Україна розіп'ята між горами і степом. Чи зможемо, нарешті, патосові степу протиставити співмірний патос інтелекту? Чи знову змиримося з постійним приниженням, так і не спромігшись вийти з цієї «пустелі приреченого сподівання»?

Нас і досі вбивають — постійно, повільно, різними методами. Тільки геноцид набрав інших відтінків, на кшталт: «Хай живуть новітні банкіри, підприємці — ті, хто має стати меценатами нашої культури!»

Де ж корінь зла? Чи є вихід?

Ідея єдності (невідомо тільки, навколо чого), всепрощення — з одного боку, отаманство — з другого, знову на часі. Твердість самовідречення й самопосягати м'якне під густою зливою питань: а, може, так і треба? Може, Бог змилується і виведе з цієї пустелі, ми ж бо нікому зла не вчинили? Може... А врешті — «буде, як Бог дасть».

Звідки оте самозаспокоєння? Чи не витікають його джерела ще з дитячого виховання, коли мати, яка щойно нагодувала дитя, почувши знову його плач, відразу підбігає, щоб у всьому задовольнити немовля? Чи не від такого ось піклування людина вже в старшому віці перестає противитися злу, надіючись, що хтось прийде і задовольнить її потреби, а ні — то якось воно та буде...

А чи буде? І чи не давав Бог не раз оту нагоду утвердитись?

Не взяли, не використали. А все ж час надії був. Час лицарства і геройства, коли ще три кроки — і попереду Варшава, підтримай військо Петлюри, створи кордони — і матимеш державу... Завагалися, роздвоїли душу. І кого звинувачувати? Де зло шукати?..

Ні, ми не секта (як дехто, плачучи, підкреслює), в яку зібрались, аби збагнути своє єство, нас — загнано в гетто... Особливо в містах. Та чи й маємо ми оте українське місто, котре би плекало національну еліту?

Живемо в пору безчасся, з болем стверджує Євген Пашковський, коли слово стало зброєю масового самознищення. Увімкнімо телевізор, гляньмо на полиці книгарень. Розтління і приреченість. Хапаєш свіжий подув, зневірившись у добрих намірах будь-яких партій та фальшивих царків, котрим такими далекими й недоступними є процтва Сковороди: «хочеш царем бути? Май серце царське» — і такими близькими — «маємо те, що маємо...»

Шукаємо порятунку, віра — незгасна. Утвердження цінности-особистости, відродження родини, роду, — це те, що здатне збудувати Націю. З цього треба починати. В іншому разі — так і лишимося в гетто, куди нас загнано на своїй землі; мінятимуться лише сценарії і режисери. Простежмо, як поетапно, якими методами нищать українську родину, і зробимо висновки. Без плачу й самого лише констатування фактів. Наше завдання не тільки відповісти на поставлені собі питання, але й стати до плуга, — «встати першим, позаяк нема останніх, бо ті, що не ждуть, ті вбивають».

Лишімо отаманщину і задумаймося про те, яка вина лежить на нас — чоловіках, за те, що усуваємося від виховання дітей, так і не усвідомивши, що наше невтручання у виховний процес дитини, брак суто чоловічої основи накладає свій відбиток на формування характеру українців. Саме звідси в нас такі риси характеру, як доброта, добродушність, лагідність, ніжність, м'якість, сердечність...

Психологія і психіатрія стверджують, що «структура особистости, зокрема її настанова до світу, витворюються під впливом переживань у ранньому дитинстві, особливо в перші п'ять років. Тож родина — це те середовище, що формує характер людини. Ті переживання раннього дитинства звичайно забуваються, але їхні сліди у підсвідомому діють і керують поведінкою дорослої людини».

Наша жінка, завдяки системі, виконує майже безмежну кількість обов'язків: вона має і думати про заробіток, і бути господинею в хаті, і при всьому цьому виховувати дітей. Жінка-мати мала, та й понині має всю ефективну владу в родині взагалі. Батько бере собі право хіба на те, щоб час від часу карати дитину за непослух. Отже, є грізним, недоступним, лише караючим авторитетом. Є ще інший тип батька — доброго, лагідного, який опікується дитиною надмірно, «по-материнському».

Український батько-отаман, як ідеал — «це не тип німецького чи англійського воєнного провідника, відважного, енергійного, маломовного і дещо аскетичного. Український отаман всіма опікується, дбає про всіх, є уважним до кожного, отаман з материнськими рисами». І чи не за це нам таке пошанування: «Ви — українці, взагалі добрий нарід, щирий — але ж звідки серед вас націоналісти беруться?..»

Дійсно, звідки? Здавалося б, зашморг на наші шиї накинута надійно. Вже давно слід було б відмовитись від самих себе. Але є родина, яка нас єднає до гурту. Вона зобов'язує стати до плуга й зорати политу кров'ю землю батьків. Бо вже йдуть ті, хто має її засіяти...

Микола Маричевський

Юрій ВІВТАШ

ЗБИРАННЯ КАМЕНІВ У КИТАЙГОРОДІ

*Були вони хромі на обидві ноги,
ні теплі, ні студені, ні гарячі, ні звірі, ні птиця.
Були це ті літеплі, яких — каже Писаніє, —
викине Господь з вуст своїх.*

(Григорій Сковорода)

Повертатися в місця, де минуло дитинство, важко і боляче як дереву побачити свої оголені білі корені в чорній землі. Але в рідному селі Китайгороді, що на Приоріллі, я нарешті знову заходжу до храму твого, Святий Миколаю. Напівзруйнована церква, вибиті двері з химерним барочним метеликом над ними... І амброзійний ліс навколо. Як бо то буде латиною? *Salis reticulata mankurtus* — геральдична рослина манкуртів та мерзоти запустіння. А в самій церкві — дух пустки.

Пам'ятаю, було колись у храмі величезне козацьке панікадило. Тепер тут гуляють дикі голуби. Голубі архетипи Духа Святого?

Що є поступ і що є божевілля? Князь світу цього посіяв своє чорне насіння, і проросло воно. Не збагнути трагічної діалектики, що веде до спрощення, розладу, ентропії.

Десь тут у хащах амброзії я бачу тінь Великого Інквізитора і його зловтішну посмішку. Єпископе з Лір Мікійських, ти програв тут, програв у цьому світі, і немічна віра твоя, і поготів тобі. Бо ж кому потрібна та тиха і немічна мудрість, котрої ти навчав? Носив під Новий Рік діткам гостинці? Пуста й марна справа, і світ такого ідеалізму не терпить і не пробачає. Йому потрібні речі тверді, певні й остаточні.

В старій книзі читаємо, що в житті і діяльності Святого Миколая бачимо щось непомітне, невловне, але таємниче і важливе для життя Церкви. Проте таємницю зі старих книг погано вміють читати наші очі. І бачимо на даху Миколаївського храму не світлого янгола в плащіку, а зграю вороння — кожному по його вірі дається.

А в самому храмі, під вікном над розбитими горілчаними пляшками, розпис: Янгол про Страшний Суд в трубу сурмить. І скорботна тінь Святого Миколая — на сусідній стіні. Посеред Китайгороду — металева голова чоловіка іншого стоїть. Коштом місцевого колгоспу вже напередодні «перебудови» поставлено. Того, хто про всіх нас думав. І тепер десь думає. І ніби мовчазний перегук між двома постатями — цинічною богоборчою силою й оманливою святістю. І перемога ніби за першим, за ідолом. Але що таке перемога в цьому світі? І що — поразка?

«...В долині село, село під горою» — Китайгород. Гора зветься Калитвою, вона висока — на півнеба. З неї далеко видно. На ній козак-картовий махав китаїкою. Це якийсь вічний, онтологічний козак. Він стоїть на Калитві й досі. А попід горою козаки до війська Мазепи йдуть. Через Царичанку до Кобеляків.

На горі заховані незліченні скарби козацькі: ніби є печера, а в ній двері залізні. Про це ходять перекази. Всі ту печеру бачили, але скарбів не беруть. Не хочуть.

Замолоду написалося:

На Калитві скарби, на Калитві вовки,
На Калитві яри, на Калитві не ми.

*

ІСТОРИЧНІ ВІЗІЇ

Китайгород місце загадкове. На старій — початку XVII сторіччя — карті на його місці зустрічаємо дивну назву — Константиноград.

Про три китайгородські церкви скупі відомості в багатих Санкт-Петербурзьких архівах. Не описав їх чомусь Яворницький.

Три вітри віяло над цим місцем з різних боків: з Гетьманщини, Запорозжя, Слобожанщини. Тут сходилися.

Вже за княжих часів з X-XII ст. в цих місцях по Орлі проходив південний кордон Русь-України з оборонними укріпленнями — так званий Половецький вал — для оборони від кочівників. На Орлі, як читаємо в літописі, Ігор Святославович розбив половців. Поселення на місці Китайгорода згадується в Лаврентіївському, Іпатіївському, Єрмолинському та інших літописах. Особливо значні події тут відбуваються в 928, 1166, 1183 та 1223 роках, пов'язані з перемогами над половцями.

Археологи знайшли над Орілью шматки плинфи — особливої візантійської цегли, з якої за княжих часів будували церкви. Отож десь тут проходив південний кордон Київської держави. Знахідка — добрий аргумент в суперечці на чийй землі ми живемо.

Китайгород — це Україна.

В XV-XVII сторіччях — період занепаду та спустошення — тут проходили Соляний і Залізний шляхи. В XVI-XVII сторіччях місцевістю над Орілью володіли польські та українські магнати Дащевичі та Вишневецькі. Поступово місцевість заселяють утікачі з Правобережжя. Зимівник запорожців уперше з'являється в 1667 році. Тоді й заснується власне теперішній Китайгород (тобто «місто за стінами») як козацька фортеця. Її оточує земляний вал. Пізніше для заслону Лівобережної України від татарських нападів будується Українська оборонна лінія, яка проходить і через Китайгород. Нова фортеця з'являється в поселенні 1743 року. Містечко приписується до Миргородського, а з 1764 року до Полтавського полку Гетьманщини.

За тих часів і постають у Китайгороді три церкви — Успенська (1754), Миколаївська (1757) та оборонна вежа (водночас дзвіниця — 1756) — пізніше перебудована на церкву Святої Варвари Великомучениці, яка в Україні за своїм призначенням є унікальною. Збудовано храми за рішенням Протоучанської козацької паланки за участю січовиків коштом бунчукового товариша (помічника того, хто носив бунчук — символ влади — за Гетьманом України), Китайгородського сотника Павла Семенова (Сементовського) майстрами з Лівобережної України. Цеглу

для їх будівництва, згідно з переказом, привозили з Києва Дніпром і далі Орїллю. Пізніше Семенова було поховано в сімейному гробівці разом з дружиною і рано померлою дочкою Варварою, в пам'ять про яку названо однойменну церкву.

1760 року китайгородські церкви відвідав український історик граф Левицький, а пізніше побував Тарас Шевченко і малював їх.

*

СВЯТІ ТА БОГОБОРЦІ

В китайгородських церквах українська духовість справжня, непідробна. Їх побудовано в стилі козацького барокко. Рішенням Синоду 1804 р. цей український стиль в архітектурі було заборонено. В ХІХ ст. китайгородські храми без особливого успіху намагалися наблизити в деталях та декорі до російської клясицистично-єпархіальної архітектури.

Храми зводило козацтво, вже прощаючись з волею, яка ось-ось мала закінчитися відомим підступом з Петербурга. Ці храми — лебедина пісня козацької душі. Духова пісня вільних людей. Високість їхньої душі піднеслася над Орїллю дивно, стрімко — до неба.

Непересічну духову вартість ансамблю для України доведено неодноразово науковцями та мистецтвознавцями. Про що, зокрема, писалось у журналі «Пам'ятки України», № 4, 1988 р.

Відшуміла колишня духовість, відійшла. Колись сяяли золотими куполами храми над Орїллю, вирувало навколо них бурхливе, сповнене героїки життя мужніх, непонівечених людей. Лилася кров. Шуміли ярмарки. Дух християнської героїки витає над Китайгородом.

Хлопчиком любив заглядати в ґратчасте вікно Успенської церкви, що заховалася серед кущів бузини. Стояла там напівтемрява, якесь таємниче містичне освітлення. Блимало козацьке панікадило, старі свічки на аналої — Євангеліє — жовта грубезна стара книга. А перед Великоднем — лежала Плащаниця.

Востаннє, вже перед кінцевим погромом останньої Успенської церкви в хрущовські часи, служив у ній о. Рекало.

То був модерний священик: знав мови, малював ікони, мав удома телескоп і далековид. Дививсь у ті апарати на небо. Після смерти його разом з дружиною поховали біля церкви.

Добре пам'ятаю, як брутално зліквідовувала влада в 1961 р. останню церкву. Плач, прокльони жінок, які намагалися врятувати ікони, книги та рушники — і якийсь реальний розлитий апокаліпсис у повітрі. То був у моєму житті Апокаліпсис перший. (Але прокльони — то пізніший вигаданий міт. Була у жінок лише покора. І, можливо, перший мій урок християнства).

Сотник Семенов любив Бога, і Бог полюбив творіння Семенова: храми вистояли, храми вціліли. Вистояли всупереч численним хвилям богоборчої ентропії. Вони стоятимуть над Орїллю довго.

Ще в 20-і роки на хвилі самоосліплення та люмпен-большевицького прагнення звести небеса до землі, новітні функціонери скидали з китайгородських церков двони, нищили ікони, а в церкві Святої Вар-

вари Великомучениці влаштували лазню. Жахлива кафкіянська деталь! Бачимо, що не можна знищити ідею, парадигму Бога. Можна лише постійно воювати з ідеєю, доводити, що немає Того, чиє буття беззаперечне. Сподівалися таємно в душі, миючись у лазні, почути Грім Небесний? Може, це таємниця люмпен-богоборців?

Олесь Гончар у «Соборі» описав оргію в старому храмі. Але ж бо подібний п'яний кагебістський шабаш з дівчатками в реальному житті був у китайгородській Успенській церкві, в 1963 р. Якось до храму вночі під'їхали п'яні чекісти з посвідченнями і дівчатками, прогнали сторожа, забрали в нього ключі й влаштували у церкві гулянку. Від'їжджаючи, з краєзнавчого музею (був тоді в храмі такий) вкрали найцінніші експонати: козацькі шаблі, ікони, стародруки — і через річку — ліском, ліском — тільки їх і бачили. Про цей випадок ще пам'ятають старші китайгородці. Чи не був це якийсь «спецпідрозділ» для боротьби з нашою культурою і духовістю?

О, звісно, нам тепер скажуть, що то були погані чекісти, а тепер хороші, і тих звільнено з «органів», і відправлено на прощу до Соловків або ще до Київської Лаври — на прощу до Філарета.

Не заслужили спокою по смерті й останки козака-християнина, сотника Семенова. Вперше порушили його склеп в Успенській церкві 1970 р. Місцеві робітники з команди реставраторів пограбували склеп, вкравши з нього ікони та хрести. Продовжили руйнацію якісь «спеціалісти» — кажуть, аж «з Ермітажу».

В середині 80-х років поховання знищено остаточно. Шматки червоної китайки з одягу та останки родини Семенових місцеві манкурти, шукаючи золото, викинули на смітник коло церкви. Дніпропетровські архітектори з інституту «Дніпроцивільпроект» разом з працівниками історичного музею 1987' р. перепоховали останки власним коштом на сільському цвинтарі.

В китайгородських лісах на околицях села я зауважую, як катастрофічно збіднюється рослинність. Тендітні рослини зникають, з'являються простіші. Бачу це і жахаюся: чи не генеральний це шлях еволюції — спрощення? Але я знаю й те, що світ у своїй основі — духовий. І за відхід душі від Джерела Життя маємо жорстоку кару, хоч і не у вигляді Грому Небесного.

Найдавніші й найвартісніші храми Січеславщини чекають ґрунтовної, справжньої реставрації та передачі їх справжньому власникові — козацькій за своїм духом Українській Автокефальній Православній Церкві.

Чи ж готова на це обласна та місцева влада? Адже духово воскреснути набагато важче, аніж змінити колір прапора і далі злочинно панувати на нашій землі.

Літає над китайгородськими церквами тополиний пух. Це апокаліптичний сніжок, який ніколи не тане.

Сорок років водив Мойсей в пустелі свій нарід, аби померли всі — до останнього — раби.

Бо раб не здубує храму, раб його і не відбудує.

с. Китайгород на Січеславщині

МІЖНАРОДНЕ БІЕНАЛЕ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА «ПАН-УКРАЇНА'95»

Виставка сучасного українського образотворчого мистецтва «Пан-Україна'95», яка відкриється 23 серпня цього року в Січеславі (Дніпропетровську) — це наступниця міжнароднього Біенале, започаткованого в 1992 році.

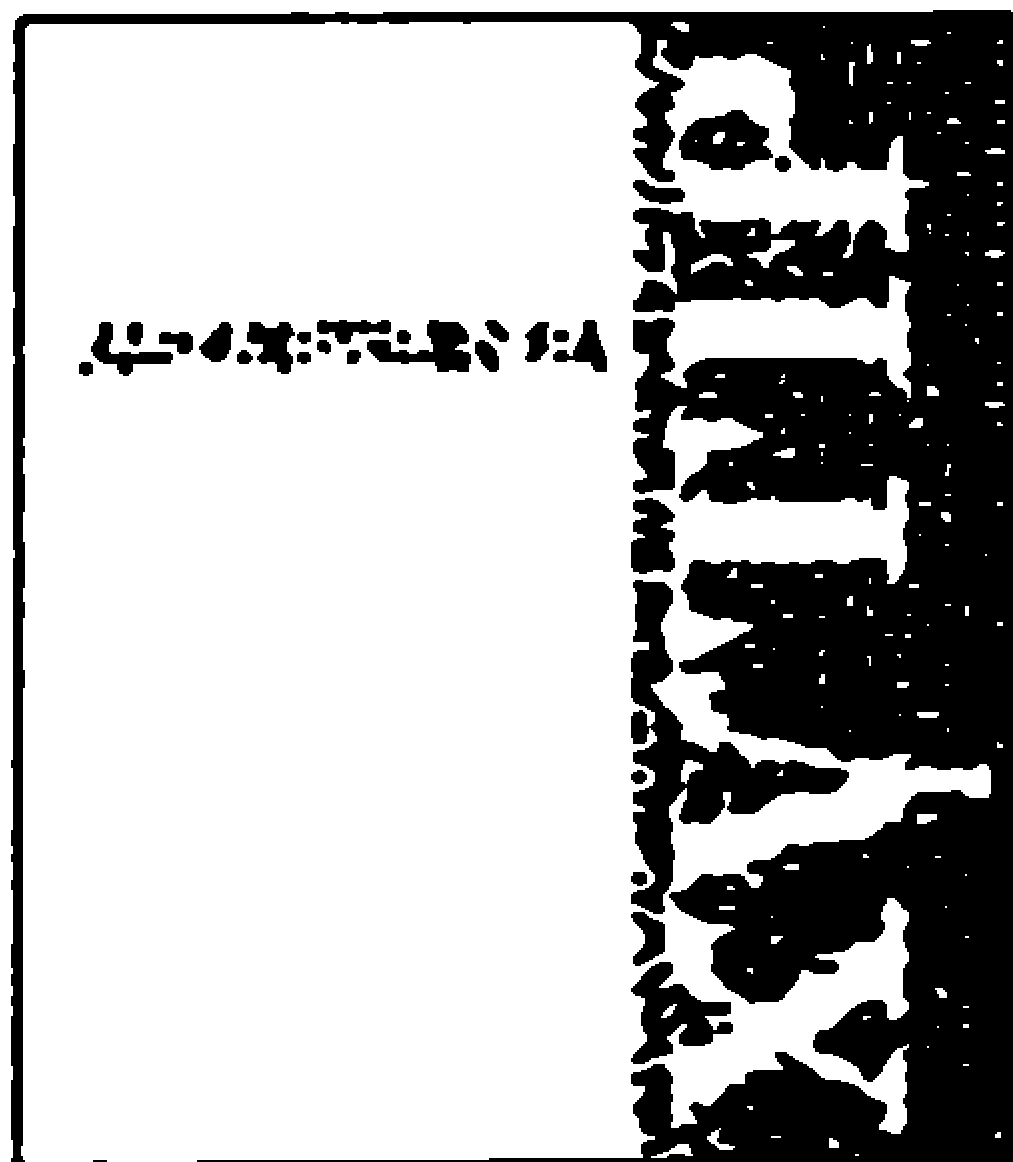
В основі задуму цього форуму — показати новітні здобутки мистців в Україні та в діаспорі. Біенале покликане дати картину розвитку національного мистецтва останніх двох-трьох років у розмаїтті стилів, напрямків, тем, манер. Автори, незалежно від віку, художніх уподобань, ідейних платформ, країни мешкання, мають репрезентувати світові українську мистецьку школу.

Виставка конкурсна. Міжнародне журі визначатиме найкращий твір у 4-х номінаціях: малярство, скульптура, графіка, асамбляж.

Завдяки фінансовій допомозі Дніпропетровського відділення Міжнароднього фонду «Відродження» (Фонду Сороса) буде створений каталог виставки, що стане важливим джерелом інформації про Біенале. «Пан-Україна'95» прагне зібрати українство навколо експозиції, яка присвячується 400-річчю від дня народження Богдана Хмельницького та 140-річчю від дня народження Дмитра Яворницького. Біенале ставить за мету зосередити увагу на виявленні національної ментальности пластичними засобами.

Розгляд проблем сучасного українського мистецтва як відтворення духового процесу нашої доби та історичної пам'яті стане складовою частиною програми наукової конференції, присвяченій 140-річчю від дня народження Д. Яворницького, яка відбуватиметься 1-3 листопада 1995 р. на базі Дніпропетровського історичного музею та Дніпропетровського державного університету.

Хто бажає взяти участь у цих заходах, звертайтеся за адресою: Україна, 320091, м. Дніпропетровськ, Набережна Леніна, 11, Спілка художників «Пан-Україна'95», Олена Годенко, або ж у редакцію «Визвольного Шляху» з поміткою «Пан-Україна'95», Миколі Маричевському.

Наука, дослід

Федір ПОГРЕБЕННИК

«НЕ ПОРА, НЕ ПОРА, НЕ ПОРА!»

Цьому віршеві Івана Франка вже понад сто років. Здавалося б, що ніщо не повинно викликати застережень з приводу його публікацій, а тим часом він і досі не входить навіть у багатотомні зібрання спадщини письменника. На цей твір поета майже півстоліття накладала свої заборони царська цензура, забороняли його польсько-шляхетська і румунсько-боярська влада. Понад півстоліття не друкується вірш І. Франка і в советських виданнях... Щодо царського режиму, як і польсько-шляхетського, то тут цілком зрозуміло: вірш, пройнятий патосом революційної боротьби, вірш, у якому звучить заклик «Не пора, не пора, не пора москалеві й ляхові служити», тобто царатові й польській шляхті, не мав шансів побачити світ ні в Росії, ні в Польщі. А що могло стати на заваді публікації цього твору в українських советських виданнях?

З болем доводиться констатувати, що вірш Франка не лише не друкувався, а й довго-довго не співався, хоч свого часу він набув широкої популярності (особливо на західньо-українських землях) як народня патріотична пісня-гімн. Крила цієї пісні обламано давно, вона замовкла, хоч не остаточно: живе у серцях старшого покоління, учасників патріотично-революційного руху на західньо-українських землях, у старих, тепер важкодоступних збірниках, співаниках.

Вірш вперше побачив світ 1887 р. у збірці І. Франка «З вершин і низин» — у циклі «Україна». Це чи не найсильніший у згаданій збірці цикл віршів поета. Охоплює він такі твори: «Моя любов», «Не пора...», «Ляхам», «Розвивайся ти, високий дубе...». Під першим, третім і четвертим віршами стоять дати 26 червня 1880 р., 21 жовтня 1882 р., 16 марта 1883 р. Дата написання вірша «Не пора» — невідома. Є підстави вважати, що він виник 1880 р. (так його й датує В. Сімович у виданні: «Іван Франко. З вершин і низин». Ляйпціг, 1920, с. 175). Цикль «Україна» становить єдину цілість, єдину гармонію, а тому вилучення хоча б одного з віршів збіднює ідейно-художній задум поета, деформує його основну ідею. Так, перший вірш циклю — програмовий, утверджує органічне поєднання в творчому кредо поета національного й загальнолюдського. Декляруючи свою щирю, самовіддану любов до рідного народу, поет запитує своїх сучасників — поневолених і скривджених — і наступні покоління:

І чи ж перечить ця любов
Тій другій і святій любови
До всіх, що ллють свій піт і кров,
До всіх, кого гнетуть окупи?

Іван Франко.

На поставлене питання І. Франко дає однозначну відповідь:

Ні, хто не любить всіх братів,
Як сонце Боже, всіх зарівно,
Той щиро полюбить не вмів
Тебе, коханаю Вкраїно!

Здається, неможливо виразніше, глибше висловити свої святі почуття поваги й любові до всіх людей, до всіх народів, як це зробив Франко. Глобальне порівняння («Як сонце Боже») робить це кредо поета особливо промовистим, універсальним.

Деклярація саме такої любові Франка, яка живила його творчий дух, наснажувала його в боротьбі за поступ, щастя і волю, змінюється пристрасним закликком-зверненням до свого народу випрямити спину, скинути з себе соціальне й національне ярмо, віддати всі свої сили Україні.

Концепція цього вірша не суперечить попередньому, не ображає національні почуття ні росіян, ні поляків, про яких згадується у першій строфі. Йдеться про заклик до народу бути самим собою, духово відродитися, подолати роз'єднаність, розбрат, одностайно стати на боротьбу за «волю, і щастя, і честь». Ця ідея червоною ниткою проходить крізь усю творчість І. Франка, зокрема його поезію, має глибоке коріння в усій діяльності письменника, для якого воля, щастя, розквіт його народу — «у народів вольних колі» був священним заповітом. Слід наголосити, що в цьому творі (як і в багатьох інших) поет мислить загальнонародними категоріями, роздумує над долею народу у всеукраїнському масштабі, оперуючи поняттям «Україна», звертається до національної символіки («Під України єднаймося прапор»).

Перша строфа, яка так довго лякала охоронців царського режиму, нещадно заборонялася, зумовлювала конфіскації всього твору, закликала українців обабіч кордонів звільнитися від рабства, ганебного прислужництва монархічним режимам царської Росії й Австро-Угорської монархії. За часів цієї монархії на західньо-українських землях панівною силою була польська шляхта.

Не пора, не пора, не пора
Москалеві й ляхові служити!

Цей заклик міг виникнути на певному етапі розвитку національної свідомості українського населення Галичини, коли тут посилювався визвольний рух, на арену громадсько-культурного життя виступило нове покоління борців на чолі з І. Франком. Всупереч галицьким москвофілам, які тільки те й робили, що служили царатові, народовцям, які оглядалися на Відень, загравали з польською шляхтою, — Франко кинув патріотичний клич:

Довершилась України кривда стара, —
Нам пора для України жити.

Від цих рядків віє болем і жалем за давні кривди, що їх зазнала Україна і від Росії, і від Польщі. Тому поет так безкомпромісово закликає служити рідному народові.

Друга строфа (як і третя) починається тим самим повтором, розгортаючи і конкретизуючи основний мотив твору:

Не пора, не пора, не пора
За невігласків лить свою кров,
І любити царя, що наш люд обдира, —
Для України наша любов.

І. Франко тут робить сильний політичний і соціальний акцент, розкриваючи гнобительську політику царату, під ярмом якого була основна частина української землі — Наддніпрянина.

Зауважимо, що політична загостреність цієї строфи, демаскування антинародного характеру царської адміністрації ставили цей вірш під категоричну заборону російської цензури. І. Франко, прагнучи свій твір бачити опублікованим у царській Росії, зробив іншу редакцію двох рядків цієї строфи:

За Німеччину лить свою кров
І любити врага, що народ наш здира...

Проте в цій редакції вірш не друкувався; очевидно, поет дійшов висновку, що царська цензура все одно не дозволить твір до друку.

Звертає на себе увагу ще одна деталь. І. Франко вживає слово «невігласки». Хто маєтся на увазі? Очевидно, представники царської і цісарської адміністрацій, чиновники-невігласи. Це слово в такому прозоро-доступному тексті могло бути не всім зрозумілим. Тому поет, передруковуючи вірш у збірці «Давнє і нове» (1911), подав цей рядок у змінній редакції: «За тиранів пролить свою кров».

Третя строфа розкриває нові ідейні горизонти твору, утверджує ідею національної єдності народу.

Не пора, не пора, не пора
В рідну хату вносити роздор!
Хай пропаде незгоди проклята мара!
Під України єднаймося прапор!

Е. Кирилук — заслужений у галузі українського советського франкознавства дослідник, який мав відвагу обороняти цей вірш Франка від наскоків вульгарних соціологів, навівши рядки «не пора... в рідну хату вносити роздор», зауважив, що в цих словах «виявляється певна суперечність у поглядах поета... Тут ніби справді підноситься заклик до національного примирення...»¹. Гадаємо, що це твердження відомого вченого — данина часові, обставинам, які спонукували, а то й примушували затирати в літературі гострі, болючі національні моменти, змушували дослідників керуватися класовим підходом до аналізу літературних явищ. Роздори і проклята мара незгоди тяжіли над нашим народом, розмежованим кордонами чужих монархій, поневоленим соціально і національно, над інтелігенцією, поділеною на конфронтуючі

¹ Євген Кирилук. «Вічний революціонер. Життя і творчість Івана Франка». К., — Дніпро, 1966. — С. 193.

табори. Хіба вони не ослаблювали нарід, не обезкровлювали його? Хіба заклик до єдності всіх здорових сил народу, до його консолідації під прапорами рідної Вітчизни може свідчити про суперечливість у поглядах поета, а не про їх цільність, поступовість? І. Франко бачив різні прошарки у кожному народі, відображав соціальні конфлікти між представниками панівних і пригноблених клас, але він глибоко усвідомлював і значення духової єдності народу. В умовах конкретної історичної дійсності, коли написаний і опублікований твір, у період його активного функціонування у громадсько-культурному русі на західньо-українських землях, він відіграв революційно-мобілізуєчу роль в боротьбі нашого народу за визволення. І. Франко, як ніхто інший, відчув необхідність саме такого твору, наснаженого високими ідеями служіння народові — саме в конкретних обставинах тогочасної дійсності. Ця думка знайшла глибоке ідейнохудожнє втілення в підсумковій строфі:

Бо пора се великая єсть:
У завзятій, важкій боротьбі
Ми поляжем, щоб волю і щастя, і честь,
Рідний краю, здобути тобі!

Такого сильного, могутнього революційного слова, сповненого віри у визволення народу, такого відчайдушного заклику до боротьби за його святі ідеали українська поезія до Франка не знала. До речі, в рукописному варіанті вірша другий рядок строфи звучить трохи інакше: «У всесвітній важкій боротьбі».

В контексті всього циклю основна ідея твору з певними змінами знаходить мистецьке втілення і в інших творах, зокрема у прекрасному вірші «Розвивайся ти, високий дубе», що теж тривалий час не друкується у советських виданнях художньої спадщини І. Франка:

Розвивайся ти, високий дубе,
Весна красна буде!
Гей вставаймо, єднаймося,
Українські люди!

Єднаймося, братаймося
В товариство чесне,
Най братерством, щирими трудами
Вкраїна воскресне!

Звертаючись із пристрасним словом до рідного народу, утверджуючи ідею боротьби за його визволення, І. Франко ніде не протиставляє український нарід іншим народам. Відомі знаменні слова поета, звернені до російського народу: «Ми любимо великоруський нарід і бажаємо йому всякого добра, любимо й виучуємо його мову... Ми чуємо себе солідарними з найкращими синами російського народу...» (Зі статті «Щирість тону і щирість переконання», 1905). І. Франко плекав почуття глибокої поваги і до польського народу. У згаданому вірші «Ляхам» він висловив політичне кредо єднання з поляками:

Братаймося, ляше, та щиро,
Громадою, ділом і миром,
Братаймось, як з рівними рівні,
А не як пани і піддані.

Тому, цілком зрозуміло, початкові рядки вірша І. Франка зі згадкою про москалів і ляхів не можуть витлумачуватися в дусі неприязні до цих народів, вони мають на меті посилити почуття національної свідомості і людської гідності власного народу.

Як свідчать факти, саме таку роль відіграв вірш-заклик поета в історії національно-визвольного руху в Україні кінця ХІХ — початку ХХ ст. Нелегально він поширювався в Наддніпрянській Україні (у складі збірок «З вершин і низин», «Давнє і нове», які потрапляли в Наддніпрянщину). Царська цензура не пропустила з Галичини в Росію жодного видання, де був розміщений цей вірш, як і інші революційні твори поета. «Наиболее возмутительный характер имеют стихотворения «На суді» (стр. 38-40), «Беркут» (стр. 46-50) и «Не пора» (69-70), — писав київський цензор Ніколай Дроздов у своєму рапорті від 31 жовтня 1888 р.². Через два десятиліття інший царський цензор Васенцовіч-Макарєвіч інкримінував Франкові, що він «...воспеваает Украину как самостоятельную страну, которую нужно создать, объединившись всем вокруг знамени, оставив домашние раздоры и перестав любить царя, который обирает наш люд»³.

Вірш І. Франка, окрилений музикою, активно функціонував на західно-українських землях, хоча й тут його поширенню чинили перешкоди поляки. Він звучав на сотнях народніх віч як національний гімн, як заклик до боротьби. Пісня набула широкого розповсюдження серед студентської молоді, інтелігенції, радикального селянства. Вірш тривалий час жив і як літературний твір, переходячи з видання у видання, і як пісня. Можна без перебільшення сказати, що на західно-українських землях у досоветський час це був чи не найпопулярніший твір І. Франка. Антін Крушельницький у своїй праці «Іван Франко» (Коломия, 1910), розглядаючи цикл «Україні», з приводу названого твору поета констатує: «Сей вірш стає згодом національним гімном галицьких українців... Ту популярність, яку сей вірш як народній гімн має на галицькій Україні, він завдячує перш усього сильній, енергичній арії, а ще більше переслідуванню, якого зазнавав, коли тільки почав проявлятися як гімн, переслідуванню з боку польської суспільности». Далі вчений з боєм говорить і про «незрозумілий страх галицької рутенії (тобто застрашеної консервативної української інтелігенції, — Ф. П.), яка, налякана переслідуваннями з польського боку, при перших звуках гімну, співаного молодіжжю на національних святах, сама починає психати*, незрозуміла її некультурність, коли вона при співі гімну починає надягати демонстраційно загортки на капелюхи й тікає поквапно із залі».

Цікаво, що в основу музики до вірша лягла старовинна маршова німецька мелодія. Про це маємо два свідчення — Б. Лепкого, який по-

¹ Іван Франко. «Документи і матеріяли». К. / «Наукова думка», 1966. С. 120.

² Там само, с. 276

* Тобто виявляти своє незадоволення. шуміти. — Ред.

містив «Не пора...» в упорядкованій ним збірці «Ще не вмерла Україна» (Відень, 1916), додавши таке пояснення: «Мелодія перейнята з середньовічної німецької пісні». До речі, про німецьке походження мелодії говорить і В. Щурат у статті «Не маємо національного гімну» («Ілюстрований український календар на 1928 р., Перемишль, 1927). Мелодію цієї пісні опрацьовували різні композитори, зокрема Денис Січинський, музика якого стала дуже популярною. На початку 1900-х років музику до згаданого вірша написав український історик і композитор Микола Аркас.

Вірш І. Франка зазнав багатьох переробок, у зміненому вигляді використовувався різними громадсько-культурними угрупованнями у соціально-політичній боротьбі. Одну з таких переробок доносять до нас видання і пісенники поч. ХХ ст. («Робочий народ», 1909, № 4; «Робітничі пісні») (Львів, 1910), «Робітничі пісні» (1927) та інші. Не будемо детальніше розглядати цю переробку, вона відображає ідейні настанови певних політичних груп, які ставили перед собою мету — скинення влади панівних клас та утвердження соціалістичних і навіть комуністичних ідеалів. У згаданій переробці маємо ідейну переакцентацію твору, що не збігається з ідеєю поета

Під червоний єднаймося прапор!

Зазнала істотної зміни й кінцева строфа:

Ми поляжем, щоб волю й щасливе життя
Всі невольні здобули собі!⁴

Пісня — і в її натуральному вигляді, і в переробках — неодноразово звучала як заклик до боротьби за права народу під час антиурядових, антипольських маніфестацій у Львові та по багатьох інших містах і селах Галичини й Буковини. Учасник революційного руху в Росії, політемігрант Павел Рябков у неопублікованих спогадах «По східній Галичині й Буковині» розповів про одну з таких маніфестацій, свідком якої був. До Львова з Відня приїхав міністер-президент Австро-Угорщини Кербер. Зустріч з ним відбулася у приміщенні «Народнього дому» у Львові. Представники українського населення краю пристрасно говорили про зловживання владою з боку польської шляхти в Галичині, про ущемлення прав України. Коли міністер-президент Кербер кинув фразу, що центральний уряд не буде втручатися у справи краю (це, мовляв, компетенція галицького сейму), що найвищі органи повністю довіряють полякам, заля обурилася: «Здавалося, від криків розпадуться стіни, впаде стеля...». Учасники зборів бурхливо виявляли своє невдоволення, демонстративно виходили на вулиці з революційною піснею:

Не пора! Не пора, не пора!
Москалеві й ляхові служить
Довершилась України кривда стара —
Нам пора для України жить!⁵

⁴ Збірник «Золоті ключі»; вип., К., 1964, ст. 132.

⁵ Архів Інституту етнографії ім. М. Міклухо-Маклая АН СРСР. ф. ОЛЕАЕ, с. 67, арк. 79.

Особливо популярною стала пісня на початку ХХ ст. серед української студентської молоді. Пісня гриміла вулицями Львова та інших міст 1901 р. у зв'язку з так званою «сецесією» (відходом) української молоді з Львівського університету. Втративши надію перетворити німецько-польський університет у Львові в українській, прогресивна молодь демонстративно залишала чужий її національним інтересам університет і їхала навчатися за кордон. 19 листопада 1901 р. відбулося велике студентське віче, яке закінчилося співом революційних пісень. «Вічевики у чвірках йшли вулицями міста, співаючи «Ще не вмерла» і нову тоді пісню «Не пора». Се перший раз українське студентство демонструвало на вулицях Львова, і «Не пора» перший раз лунала з уст мас як гімн»⁶, — писав Володимир Темницький.

Пісня «Не пора, не пора, не пора» має продовжити свій політ над рідною землею, зігрівати наші серця у боротьбі за повний суверенітет України.

⁶ «Січ. Альманах...» Львів, 1908. — С. 448.

*Зиновія СПУЖИНСЬКА,
доцент Львівського медичного інституту,
кандидат біологічних наук*

ЛЮДСЬКІ ВТРАТИ ПІСЛЯ «ЗОЛОТОГО ВЕРЕСНЯ» 1939 р. В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ

Восени 1939 р. відбулося возз'єднання східних і західних земель України, яке принесло тяжкі, нечувані в історії цього краю знущання та втрати. Репресії проходили трьома хвилями. Перша хвиля — з грудня 1939 р. За цей час депортовано 137 тис. осіб. Друга хвиля почалася в 1940 р. Спочатку виселено 30 тис. осіб, у тому числі 6 тис. селянських сімей. Згідно архівних документів НКВД, до березня 1941 р. із західних областей України і Білорусії сумарно депортовано 1,173.170 осіб, що становило 10% усього населення Західньої України. В 1941 р. до червня виселено ще 528 тис. осіб. Третя хвиля терору прокотилася під кінець війни і після неї в 1944-51 р.р. За цей період депортовано 65.906 родин на Далекий Схід і Сибір, потім додатково виселено ще 1.445 родин і ще додатково 565 родин куркулів із Західньої України і Білорусії. Сумарно за повоєнні роки репресовано і депортовано 500 тис. осіб і 203,6 тис. членів родин УПА та їх прихильників.

Загальна кількість депортованих із західних областей України становила приблизно 2,196.170 осіб. Цифра не точна і неповна, вона не включає двох історичних подій: жертв червня 1941 р., коли під час відступу Красної Армії таємно, по-садистськи було ліквідовано величезну кількість в'язнів, і придушення збройної боротьби Української Повстанської Армії, репресій проти родин повстанців та їхніх прихильників.

Сталінські репресії розповсюджувались і на осадників, і на біженців, що шукали захисту від нацистів в ССРСР. Осадники — це колишні

військовики, які воювали в 1920 р. з большевиками, а потім оселилися в Західній Україні та Західній Білорусії. За даними НКВД, в 1941 р. всього виселено 131.938 осадників і 78.339 біженців (В. Зілгалов, О. Лавер, 1993), серед яких були поляки, українці, білоруси, жида, німці та інші (Див. таблицю).

Національний склад депортованих НКВС осадників і біженців з Західної України і Західної Білорусії в 1941 р.

Національність	Осадники	Біженці
1. Поляки	109.233	8.357
2. Українці	11.720	1.728
3. Білоруси	10.802	186
4. Євреї	-	64.533
5. Німці	151	119
6. Інші	1.835	1.396
Всього	131.938	78.339

До недавнього часу замовчувано злочини, що чинилися під час відступу Червоної Армії в Західній Україні. В червні 1941 р. тюрми були переповнені людьми, які не мали жодного відношення до політики. Неймовірних катувань та знущань зазнали в'язні. Більшість з них загинула мученицькою смертю, врятувались тільки одиниці. Жорстокості тортур не було меж.

Події, що відбувалися в червні 1941 р., чекають ґрунтовного дослідження. Вже сьогодні розкопані пивниці та подвір'я тюрем НКВД, криниці, замуrowані камери, комини, каналізаційні люки, де знайдено тисячі понівечених тіл. Масові перепоховання жертв НКВД пройшли в Самборі, Дрогобичі, Глинянах, Збаражі, Івано-Франківську, Дубно, Дем'яновому лазі, Яблуневі. Свідки, які після відступу Червоної Армії шукали в тюрмах своїх рідних, розказують про цілі штабелі трупів у львівській тюрмі на Лонцького. Приблизно 50 тис. в'язків замучено протягом 7-12 днів: жінки, немовлята, підлітки, молоді дівчата, літні люди. Серед них інтелігенція, студенти, духовні особи, робітники, селяни.

Вибирали очі, ламали кості, варили в гарячому мастилі руки і здирали «рукавички», здирали пасами шкіру, відрізували у жінок груди, розпорювали животи, підвішували вниз головою над вогнем, забивали цвяхи в хребти, — так катували людей енкаведисти.

Про червень 1941 р. протягом майже 50 років не можна було згадувати, бо за це загрожувала в'язниця. Вина за жертви НКВД звалювалася на німців. Десять днів червня 1941 року принесли незліченні жертви. Архівні документи або знищені, або ще не доступні. Події цих кривавих злочинів НКВД тепер поповнюються все новими цифрами. Лише у львівських тюрмах замучено бл. 18 тис. осіб. У Дрогобичі викопано 648 понівечених скелетів, в Дем'яновому Лазі — 530. Ведуться розкопки в Тернополі, Збаражі, Дубно. Число жертв поповнюється. Кількість замучених невідома. Припускають, що їх було 40-50 тис.. О. Субтельний подає 15 тис. жертв у червні 1941 р.: 10 тис. в Галичині і 5 тис. на Волині.

Втрати населення Західної України з 1939 р. до червня 1941 р. надзвичайно великі і складають значно більше загально признаних 10%. За переписом 1930-1931 р.р. усього населення в Західній Україні було 10,649.600 осіб. За роки советської влади депортовано приблизно 300.000 + 200.000 + 203.000 + 28.000 + 1,780.900 = 2,511.900 осіб, вбито понад 50.000 осіб, що складає 37%.

У першу чергу терпіла інтелігенція та найсвідоміші елементи серед селян і робітників. Знівечено родини, зруйновано господарства. «Золотий вересень» вселив страх перед большевиками. Тортури, мученицька смерть невинних людей, депортації, криваві два тижні червня, нечувані злочини без суду і слідства залишили страшний слід жорстокости, несправедливости і ненависти до тих, які називали себе братами...

Дальші історичні події принесли Україні ще більші нещастя. 22 червня 1941 р. Німеччина напала на ССРСР. ОУН-Бандери вислала в Україну заздалегідь підготовану за кордоном групу українців, яка нараховувала кілька тисяч осіб. Завданням групи було проголосити відновлення Української Держави. Цей Акт був проголошений 30 червня 1941 р. у Львові. Ярослав Стецько очолив Українське Державне Правління. Через дев'ять днів після проголошення Акту, німці заарештували Степана Бандеру і Ярослава Стецька й ув'язнили в концтаборі Саксенгаузен. В липні-серпні 1941 р. нацисти провели арешти Проводу і членів ОУН. У вересні пройшли масові арешти членів ОУН не тільки в Україні, але й в еміграції. Розстріляли понад 100 закладників. 25 листопада 1941 р. німецька таємна поліція наказала арештувати всіх активістів-українців і після допитів розстрілювали їх без слідства не як політичних, а як грабіжників (В.Косик, 1993).

За короткий час нацисти окупували всю Україну. Східня Україна належала до військової зони, де населення зазнало страхітливих знущань.

Десятки тисяч українців опинилися в концтаборах, їх кількість досягала 40-50% від усіх в'язнів. У Бухенвальді в 1942 р. перебувало 9 тис. українців. В 1943 р. в концтаборі Альтенбург українців було 40%, в Авш-слебені — 50%, у Гарбунгу — 40%, у Дорі — 28%, в Майданеку — 15%. За всю історію свого існування ОУН найтяжчих втрат зазнала від гітлерівців. Вони замучили і розстріляли 197 керівників вищої ланки ОУН і 4.756 членів. Більше половини жертв припало на Наддніпрянщину.

Під час Другої світової війни основні бої проходили на території України, найбільше пограбоване українське селянство, найважчих людських втрат зазнала Україна. В 1941 р. в Рівному за одним заходом гітлерівці розстріляли 500 українських активістів, у Бабиному Ярі вбили 621 члена ОУН. Лише з Західної України 410 тис. молодих дівчат і хлопців вивезли в Німеччину. В квітні-травні 1942 р. почали створюватись малі озброєні українські повстанські групи, які нападали на військові комори, атакували невеликі німецькі відділи, захоплювали шляхи сполучення та засоби зв'язку. Населення під керівництвом ОУН створювало військову оборону проти німецьких окупантів. Групи об'єднались — офіційна дата створення УПА — 14 жовтня 1942 р. Йшов другий рік війни, ще не було битви під Сталінградом, ще не було певности, що німці програють війну. УПА воювала проти фашистів і червоних партизанів.

Чисельність УПА протягом її боротьби (з 1942 по 1952 р.р.) точно невідома. В. Анікієнко та А. Попов (1990) подають дані, згідно з якими чисельність УПА на 1 січня 1944 р., без врахування полонених і вбитих, становила 150 тис. Всіх разом і протягом усіх років боротьби з німецькою окупацією і сталінським терором нараховувалось 300 тис. вояків. Чужоземні джерела подають більшу кількість: 500 тис. з урахуванням окремих національних куренів, що пройшли через УПА. В серпні 1943 р. були створені національні відділи вірменів, грузинів, узбеків, казахів, татарів, литовців, осетинців, азербайджанців. Усіх національних відділів було 15, і вони, крім азербайджанського, проіснували до травня 1945 р. Кожен курінь міг мати 4 сотні, а сотня охоплювала до 200 вояків.

Трудно подати точні цифри про чисельність УПА, бо дані часто суперечливі. Німці, які в боях з УПА на Волині зазнали відчутних втрат, оцінювали її від 40 до 80 тис. (без озброєного підпілля). Більш-менш конкретне уявлення про чисельність УПА можуть дати бої з німцями у жовтні-листопаді 1943 р. В 47 бойових сутичках німці зазнали втрат 1.500 убитими. Повстанців загинуло 414.

В. Косик, автор книжок «Україна і Німеччина в Другій світовій війні» та «Короткий історичний огляд» сповіщає, що чисельність УПА і збройного підпілля наприкінці 1944 р. коливалася від 80 до 100 тис., можливо, доходило й до 150 тис., але доволі багато вояків УПА було звільнено в другій половині 1945 р., і тому середня чисельність УПА була, мабуть, 40-50 тис. Оцінка О. Субтельного збігається з думкою В. Косика. Він також називає цифру 30-40 тис.

За даними КГБ, у вересні 1945 р. УПА нараховувала 90 тис. Протягом 1944-1945 р.р. на заклик советської влади в полон здалися 55 тис. повстанців. Повстанські відділи діяли до 1952 р. Скільки їх залишилось після 1945 р. — невідомо. Восени 1946 р. більшість відділів УПА розформовано і вояків переведено у підпілля.

Зло, яке чинили фашистські окупанти, не обмежилось репресіями. Створена в 1943 р. дивізія «Галичина» нараховувала 10-12 тис. здорових, освічених молодих хлопців. Невипадково нацисти кинули дивізію під Броди. 10 днів вони билися з большевиками, які переважали їх силою. Іван Багряний у «Вогненному колі» відтворив трагедію українців, де брат убиває брата. Біля Бродів загинуло 9.500 українців, 1.500 вийшло з оточення. О. Субтельний не погоджується з такою великою кількістю втрат. Він вважає, що 5 тис. залишились живими, з них 3 тис. загинули в пізніших боях або потрапили в московський полон, а 2.000 приєднались до УПА. Дивізія «Галичина» поновилася знову переважно молодими хлопцями-студентами і була інтернована в Італії. Отже, Україна втратила ще 22-24 тис. осіб.

В 1943 р., коли формувалася дивізія «Галичина», вже ні в кого не виникало сумніву, що німці війну програють, проте в дивізію записувалися з метою створити національну професійну армію на випадок розвалу Німеччини та для використання її для боротьби з большевиками. Українці хотіли використати досвід Першої світової війни, коли з австрійської військової школи утворилась УГА.

Німці відступали, большевики знову поверталися в Україну. НКВД проводило масові арешти, судилища, українцями поповнювали сибір-

ські табори. В Західній Україні всіх чоловіків до 60 років мобілізували. Примушували зголошуватися добровольцями, навіть непридатних до служби забирали. Без вишколу, без зброї висилали на передову, кидали в штрафні батальйони, де їх чекала смерть. Мобілізація — це частина геноциду. Скільки загинуло — точно невідомо. За підрахунками різних авторів — від 900 тис. до 1 млн. 100 тис. Мобілізація після визволення — то ще один засіб знищити чоловіче населення Західньої України.

Спогади вояка УПА І. Дмитрика (1992) кидають світло на мобілізовану групу «смертників»: «Що далі посувався фронт на захід, то більше дезертирів з Красної Армії зголошувалося до нас. Від них ми багато довідалися про перші дні советської окупації в Галичині. Нам розповідали, що безпосередньо за фронтом йшли відділи НКВД і гнали чоловіків від 14 до 60 років до мобілізаційних пунктів, а звідти, незброєних і невишколених, кидали на фронт. Тому й не дивно, що наші люди гинули масово... Мобілізованих призначали до штрафних батальйонів і кидали їх на найбільш небезпечні ділянки фронту. Вони там поголовно гинули, і тільки дехто повертався живим. Тож нема чого дивуватися, що галичани при першій нагоді переходили на сторону німців або мадярів. Багато людей, навіть з регулярних красноармійських відділів, ризикували втечею в запілля або зголошувалися до УПА».

Ще одна ланка в ланцюгу знищення. Випадковість чи пляномірна політика?! Десятки тисяч чоловіків утікали від мобілізації. Окремі цифри підтверджують основний сенс мобілізації в кінці війни. Лише за один рік зі 125 районів Галичини мобілізовано до Красної армії 192.150 осіб, з них загинуло 44.730, 15.870 стали інвалідами (табл. 10). А скільки їх, солдатів Красної армії, уродженців Західньої України, загинуло — також точно невідомо. Ретроспективні розрахунки, які базуються на офіційних даних військових архівів, дають приблизну кількість жертв.

Другим засобом знищення населення Західньої України були вбивства, або як їх називали — «ліквідації». В Центральному державному архіві Жовтневої революції зберігаються документи про те, що на 1 січня 1945 р. НКВД ліквідував 124.336 осіб, які брали участь у національно-визвольній боротьбі, з них 57.405 осіб вбито, 50.941 арештовано, 15.990 прийшли з «повинною». Це лише за 6 місяців після приходу в Західню Україну большевиків (І. Білас, 1992).

На 1 січня 1941 р. населення Західньої України становило 9,397.000 осіб. На 1 січня 1945 р. — 5,849.000 осіб. За 3 роки населення зменшилося на 3,548.000 осіб. Уже в 1946 р. ця кількість зросла до 6,670.000 осіб. Поповнення на 821.000 осіб — за рахунок повернення репатріантів, демобілізованих з Красної армії, евакуйованих на схід перед війною.

Поповнювалося населення за рахунок великої кількості російських колоністів, які займали керівні посади. Тільки партійних працівників прибуло 86 тис. (Ю. Шаповал, 1992). В 1946 р. в Західній Україні всього 14% місцевого населення займало номенклятурні посади. Крім того, в Західній Україні стояли гарнізонами війська НКВД, що збільшило її населення більш як на пів мільйона: 585 тис. військ НКВД

згромаджено для боротьби з УПА. Їх кількість в десятки разів перевищувала кількість вояків УПА. Наприклад, лише в одній Івано-Франківській області нараховувалось 132.000 військ НКВД, тоді як чисельність УПА не перевищувала 2.655. Через значну іміграцію дефіцит населення в Західній Україні зменшився (у порівнянні з 1941 р.) від січня 1945 р. до липня 1946 р. з 3,548.000 до 2,727.000 осіб. За приблизними підрахунками, втрати населення Західньої України під час Другої світової війни досягають 29-37%.

2.9.1994

Петро ЛАВРІВ

КЛИЧНИЙ ВІДМІНОК ТА ІНШІ ПРИТАМАННІ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ ОСОБЛИВОСТІ У «СЛОВІ О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ»

Як тільки граф А. Мусін-Пушкін у 1795 р. знайшов у Преображенському монастирі в Ярославлі (Росія) рукопис «Слова о полку Ігоревім», ним зацікавилися російські вчені. На початку ХІХ ст. деякі російські критики і французькі славісти (Л. Лежер, А. Мазон) підозрювали, що манускрипт сфальшовано. В 1818 р. К. Калайдович помітив у Псковському «Апостолі» з 1307 р. епіграф, узятий зі «Слова», а в 1829 р. опубліковано рукопис епопеї про битву на Куликовому полі в 1308 р. «Задонщина», написаної рязанцем Сафоновим, який використав образи й уривки зі «Слова». Обидва твори підтверджують автентичність давньоруської (по-рос. древнеруськой, тобто давньоукраїнської) поеми.

Протягом ХІХ ст. «Слово» досліджували українці М. Максимович, П. Житейський, О. Огоновський (писав тільки по-українському) й О. Потебня, а також росіяни Є. Барсов, М. Тіханов, А. Веселовський, П. Вяземський та ін. В ХХ ст. надруковано понад 700 наукових розвідок про «Слово», серед них Д. Чижевського, В. Перетца й О. Прицака. Репресії 1930 і пізніших років гальмували українське словознавство й лише в 1980-х роках з нагоди 800-річчя героїчного походу й створення пісні про нього появилось кільканадцять досліджень і декілька нових українських перекладів «Слова».

В Росії страховидла націоналізму не було, і «Слово» весь час досліджувалося з позиції старшобратства. На сторожі тисячоліття імперії з 1930 рр. стояло ГПУ-КГБ. Це сатанинське відомство змусило в середині 1940 рр. академіка І. Крип'якевича відректися від написаної ним «Історії України», в якій він уважав Київську Русь давньоукраїнською державою. Враховуючи два перші записи назви УКРАЇНА у Київському літописі в 1187 і 1189 рр., українські історики повторюють услід за «Словом»: «Чорна рілля копитами зрита, кістьми засіяна, кров'ю полита, а туга зійшла на українській землі». Адже ж над річкою Каялою (правдоподібно, Макатихою на північ від Слов'янська) «поганим» половцям

перегородили шлях у Русь-Україну дружини тільки українських князів; інших князівських дружин над Каялою не було.

Хто не визнавав спільної «колиски трьох братніх народів», того запроторювали в тюрми й табори. Чекісти розстріляли чимало діячів української культури. Ніяк не забуду слідчих НКГБ, які в 1946 р. у Станіславі, а в 1964 р. в Алма-Аті й Караганді повчали мене, що існував «древнерусский народ», який говорив «на древнерусском языке», на котром написано «Слово о полку Игореве».

Спілкування з в'язнями різнонаціонального походження в сталінських концтаборах переконало мене в нахабності гіпотези російських імперських професорів про «тысячелетие России», третього Риму, який до Страшного суду повинен правити світом. «Четвертому не бывать» — кричав КГБ-істський «історик-лінгвіст» з монгольськими рисами обличчя в Алма-Атинському КГБ у дні святкування 150-ліття від дня народження Тараса Шевченка.

Давність української мови доказав у виданій 1880 р. в Одесі брошурі «Древность малороссийскаго языка» сходознавець, польський і російський філолог Міхал Красуський. Сучасний американський славіст Джордж (Юрій) Шевельов у надрукованій в «Russian Linguist» статті «Между праславянским и русским» пише: «Розчленування слов'ян на південних, східних і західних навряд чи є результатом розпаду монолітної праслов'янської спільноти безпосередньо на три групи. Термін русский у XIV ст. мав зовсім інше значення, ніж тепер. Велика Русь односилася не до переваги над Малою Руссю, а до пізнішого періоду колонізації. З праслов'янської мови не виділилася єдина східньослов'янська мова, як не виділилися південно- й західньослов'янські. Можна говорити про відносну єдність тільки для періоду Володимира Великого та Ярослава Мудрого (980-1015). За 70 років існування СРСР, незважаючи на політику Кремля з залученням радіо, телебачення і кіно, Росії не вдалося створити єдиного «советского народа, говорящего на русском языке». Як же в умовах бездоріжжя в лісах за 70 років міг сформуватися «древнерусский народ» і його «древнерусский язык»? Що він існував, не можна доказати ні з погляду історичних обставин, ні з погляду придушення давніших діалектних особливостей, ні з погляду нових звукових змін».

Цікава ритміка «Слова». Ще в 1901 р. Р. Абітч зауважив ритмічну структуру його силлябічних віршів, а Ф. Корш у 1909 р. визначив їхній ритм 4:4. Замучений у советській тюрмі письменник Володимир Бірчак зі Стрийщини визначив у 1910 р. у рядках «Слова» візантійський церковний ритм. В. Сіверс у 1926 р. назвав безладне наголошування складів випадковим, а митрополит Ларіон Огієнко в 1946 р. пробував пов'язати ритміку «Слова» з елементами давньожидівського віршування. Хоч усі ці спроби визначити ритміку «Слова» не увінчалися успіхом, ритм, мабуть, вплинув на чотири звертання автора «Слова» в коротшому від кличного називному відмінку, але визначити його неможливо:

— велить послушати земли незнаемѣ,
и тебѣ, тьмутороканскыи блѣвань,

— Не біло онъ обидѣ порождено
ни соколу, ни кречету,
ни тебѣ, чръный воронь

— Иньгварь и Всеволодъ...
Не побѣдными жребіи собѣ власти расхытиоте!

Такі, щоправда, рідкісні номінативні (в називному відмінку) звернення зустрічаються в козацьких думах (мабуть, під впливом ритміки):

— Ой ти, турок проклятий, віро бусурманська,
Розлуко християнська... (Плач невольників).

Багато дослідників, особливо письменник-фолкльорист Михайло Максимович, пов'язували «Слово» з українською усною народньою творчістю.

Щодо ультракоротких слов'янських голосних Ъ і Ь, їх, здається, у XII ст. в Київській Русі-Україні вже не читали й не вимовляли.

Шість разів автор звертається множиною «братіє» = браття, один раз внуце (внуки). У звертаннях:

— О моя сыновчя, Игорю и Всеволоде,

— Ты, буи Рюриче, и Давыде! ...

Вступиста, господина, въ злата стремянь

іменники сыновчя і господина вжито у двоїні, адже автор звертається до двох братів. У всіх інших зверненнях в однині автор правильно вживає притаманний українській мові кличний відмінок, успадкований нею з праслов'янської мови, а може, і з якогось індоевропейського діалекту. Не забуваймо, що з 12 сучасних слов'янських мов (горішньо-й долішньо-лужицькі мови окремі, різні) кличний відмінок утратили тільки російська з центром, розташованим на північному сході, і словенська на південному заході. Чи на втрату кличного відмінку в цих мовах не вплинули угрофінський і іллірійський субстрати? Безперечно, 91 відсоток (41:4) кличних відмінків іменників чоловічого й жіночого родів у однині — незаперечна ознака української мови:

— Братіє и дружино!

— О Бояне, соловію стараго времени!

— скача, славію; по мыслену древу

— Чи то въспѣти было, вѣщей Бояне, Велесовѣ внуце,

— Одинь свѣтъ свѣтлый — ты, Игорю!

— Съдлай, брате, свои бръзыи комони,

— О Руская земле, уже за шеломянемъ еси!

— Не было онъ обидѣ порождено...,

погаганыи половчине!

— О Руская земль, уже за шеломянемъ еси!

— Ярь Туре Всеволодѣ!

— Поскепаны саблями ... отъ тебе, ярь Туре Всеволоде!

— Уже, княже, туга умъ полонила,

— О моя сыновея, Игорю и Всеволоде!

— Великыи княже Всеволоде!

— Ты, буи Рюриче, и Давыде!

- Галички Осмомислѣ Ярославе!
- Стрѣляи, господине, Кончака,
- А ты, буи Романе, и Мстиславе!
- Нь уже, княже, Игорю утрѣпѣ солнцю свѣтъ,
- Донь ти, княже, кличеть...
- Дружину твою, княже, птиць крилы пріодѣ
- Ярославе и вси внуце Всеслави!
- Донець рече: Княже Игорю!
- Игорь рече: О Донче!

Особливо вражають душу емоційні звернення дружини Ігоря Святославича Ярославни у Путивлі на забралі (горожі, валу):

- О вѣтрѣ, вѣтрило!
- Чему, господине, насильно вѣеши?
- Чему, господине, моє веселіє по ковылію развѣя?
- О Днепре Словутицю!
- Вьзлелѣи, господине, мою ладу кь мнѣ,
- Чему, господине, простре горячую свою лучю на ладѣ вои?

Як тут не згадати видатного хорватського славіста, члена Югослав'янської академії наук у Загребі Ватрослава Ягича (1838-1923)? Він підкреслював інтимну експресивність кличного відмінка у слов'янських мовах (Дикі ж звернення: «Мужчина!», «Женщина!» в советському й посоветському транспорті!). Може 4 номінативи, якими висловлено 4 вищезгадані звернення і висловлюють зневажливе ставлення автора «Слова» до тмутороканського боввана, чорного ворона (уособлення зла), і до волинських князів Інгвара і Всеволода, синів луцького Ярослава Ізяславича (мабуть, тут на вибір відмінка вплинув, як уже згадувалося, ритм).

З інших іменникових флексій у «Слові» українській мові властиві закінчення давального і в деяких випадках місцевого відмінків однини -ОВІ, ЕВІ (побіч -У, -Ю):

- Боянь пѣснь пояши ... красному Романови Святославичу,
- Игореви Богъ путь кажетъ,
- И рече Гзакъ к Кончакови.
- Полечу — каже (Ярославна) — зегзицею по Дунаєви (місцевий).

Закінчення -ОВЕ в рядку «Дятлове ... путь ... кажуть» належить давньоукраїнському називному відмінкові множини.

Донині в Карпатах і на Підгір'ях (галицькому й закарпатському) замість повних давальних відмінків займенників мені, тобі, собі та знахідних мене, тебе кажуть коротко: МИ, ТИ, СИ, М'Я, ТЯ:

- Что ми шумить, что ми звенить,
- Си ночь сьвечера одѣвахуть ми... и нѣгують м'я,
- Чрѣпахуть ми синєє вино, сипахуть ми... и нѣгують м'я,
- Сѣдлай, брате, свои брѣзыи комони, а мои ти готови,
- А мои ти куряни — свѣдоми кьмети,
- Донь ти, княже, кличеть и зовєть князи на побѣду.

Так само, як у галицьких (і взагалі південно-західних українських говорах), у «Слові» зворотний займенник стоїть перед дієсловом:

- Ту ся копіємь приламати,
- ту ся саблямь потручяти;
- Ту ся брата розлучиста
- на брезѣ быстрои Каялы;
- На ниче ся години обратиша.

Вищевжитий прислівник ту замість тут і закінчення другої особи множини аориста (простого минулого доконаного часу) -СТЕ поширені в Карпатах, цілій Галичині й Буковині:

- Игорю и Всеволоде! Нечестно одолисте.
- Нечестно бо кровь поганую проліясте,
- се ли створисте моєи сребренєи сѣдинѣ!

Спонукальну загальноукраїнську частку бо зустрічаємо ще в трьох рядках:

- Хочу бо копіє приломити конець поля Половецькаго,
- Тьи бо Олегъ мечемь крамолу ковашє,
- Уже бо Сула не течєть къ граду Переяславлю.

В третіх особах однини й множини теперішнього часу дієслова закінчуються на м'яке Т (ть), а всі дієйменники (неозначені форми дієслів) тільки на -ти:

- Кончакъ єму слѣдъ править къ Дону великому,
- Донъ ...зовєть князи на побѣду
- Комони ржуть за Сулою,
- звенить слава въ Києвѣ:
- трубы трубятъ въ Новѣградѣ —
- стоять стязи въ Путивлѣ.
- Хощу главу свою приложити,
- а любо испити шеломомь Дону!

В рядку «Печаль жирна тече середь земли Рускьи» та в повторюваному слові рече в 3 особі однини теперішнього часу немає кінцевого -ть або -ть, а в

- нь часто врани гряхуть
- трупія себѣ дѣляче

і

- Ярославна рано плачєть ...ркучи

«дѣляче» й «ркучи» — притаманні українській мові дієприслівники теперішнього часу на -чи. Літера Є в «дѣляче» наводить на думку, що подекуди голосну И читали як українське И (середня між і й е). Так само огріх переписувача в рядках:

- И рече Кончакъ ко Гзѣ: ...
- а вѣ соколца опутаєвѣ красною дивицею

слов'янську літеру ѣ (ять) читали по-українському — і. В інших рядках іменник «дівця» написано з літерою «ять» (ѣ):

- Врѣже Всєславъ жребіи о дѣвицю,
- И рече Гзакъ къ Кончакови:
- Аще єго опутаєвѣ красною дѣвицею.

Що приголосний Ц був м'яким (і твердим), свідчать іменники: конець, птиць (в іншому рядку надібаємо птиць), а також внуци, лисици, русици, галици. На м'якість ць у слові птиць указує знахідний відмінок однини того ж слова у рядку «хотя птицю в буйствѣ одолѣти». Тверде ць у рядку (соколь) високо птиць възбиваваєть, мабуть, помилка переписувача, така сама, як у рядку «за землю Руськую» на початку «Слова». Далі в тексті зустрічається цей прикметник з твердим С аж 11 разів. А може, переписувачі на півночі свідомо виправили «руську» та «руську»? Чергування приголосних у «Слові»:

г//ж: Стрибогъ // Стрибожи	к//ц: рѣка // рѣць
г//з: Волга // Волзѣ	к//ч: Рюрикъ // Рюриче
з//ж: князь // княже	ц//ч: Донецъ // Донче

не властиві ні білоруській, ні російській мовам.

Десять років тому Україна разом з Білоруссю і Росією у складі ССРСР святкувала 800-річчя «Слова». З-поміж декількох нових перекладів і досліджень безсмертної поеми — найцікавіші праці галицького поета-фолкльориста Степана Пушика з села Викторова, сусіднього з селом Крилосом, у якому залишилися сліди галицьких князів, а також київського літературознавця Леоніда Махновця. Вони обидва по-своєму переклали «Слово» і різними способами дійшли до висновку, що «Слово» створив князь-ізгой Володимир, син Ярослава Осмомисла і брат Ярославни, дружини Ігора Святославича. На підставі розпитувань у Надвірнянському, Косівському й Жаб'євському (Верховинському) районах Івано-Франківської та Рахівському районі Закарпатської областей Пушик вияснив значення тричі вжитого у «Слові» іменника «галиця»:

галици стады бѣжаты къ Дону великому,
галици рѣчь говоряхуть,
галици помлькоша

і заперечив загально прийнятту думку, що «галици» — галки. Карпатські верховинці називають галицею маржину (худобу), всяку звірину, всіх хижаків, не виключаючи нахабних чоловіків. На цій же основі Пушик уважає, що «красні діви» — русалки, «смерци» — смотреці (сторожа), а хоботы пашуть — пасуться на хопті (бур'янах). В абзаці «На седьмомъ вѣць Трояни» в рядках

«утрѣже вазани с три кусы,
 отвори врата Новуграду»

Пушик виділив звернення «стрику» від галицько-закарпатського іменника стрий (дядько по батькові) і прочитав там лайку «возни, стрику, си». Там само в рядку «и на Канину залену папалому постла» Пушик переклав слово «Канину» — Каїнину або Киянину.

Вперше надрукував свої тлумачення неясних місць у «Слові» С. Пушик у статті «Автор Слова» — син Ярослава Осьмомисла», де навів понад 50 досі вживаних на Прикарпатті й Закарпатті слів і словосполучень з лексики «Слова»: старі словеса, красний, віщий, перст, облаки, кріпкий ум, поострити, старий (у значенні давній), команиця (конюшина, від «комонь» = кінь), звенить слава, труби трублять, стоять стяги, ректи,

борзі коні, готові к меті або свідомі мети, копіє, розпуджені (у «Слові роспущені»), ніч меркне, яруга, щезби див (у «Слові» «збився дивъ»), подоба (наподобу, в «Слові» «по дубію»), мла (мъгла), поганий, красні діви чи дівки, наволоки, оксамити, кожухи, хоругов, вельми, потручати, порохи (пороси) поля прикривають, живот (життя), отня (Отиня), кахикнути (в «Слові» «какахуть»), звонити («звенить»), недоста («не доста»), пустині, зайде, птиці, хають («кають»), сидіти сон, стару помолодити, дєбра, створилисте («створисте»), кресити («крѣсити»), хопти («хоботи»), гзитися («зегзицею»), затвори дні при темнім березі («затвори Днѣпрѣ темнѣ березѣ»). У «мутному» сні князя Святослава темні місця галичанин Пушик пояснив: «чрьпахуть ми синее вино с трудомъ смѣшено, сыпахуть ми тѣщими тулы поганыхъ тльковинъ = черпали мені синє вино, змішане з отруєю; сипали мені теці митули (посуд) поганих тільки вин; уже дьскы безъ кнѣса = уже дошки без князя, адже в новорічному й весільному обрядах ламають дошку в підлозі); в сю ноць съвечера босуви врани възгряху у Пльсьнська = цієї ночі звечера бо сови, ворони спустилися згряями в пліс низько; на болони бѣша дєбрьски сани и несошася кь синему морю = на Оболоні були дєбрьські сани й неслися до синього моря, в долівці вибили каблуками дєбру (яму), княгиню ніс зі шлюбу до синього моря.

В окремих строфах «Слова» С. Пушик бачить відгомін давніх галицьких пісень, щедрівки «Ой з-під гіренька» та баляди «Чорна рілля ізорана». Записали згадану щедрівку в Карпатському регіоні в ХІХ ст. письменники Іван Вагилевич на Бойківщині та Юрій Федькович на Гуцульщині. Пісню «Чорна рілля ізорана» співали на концертах у читальнях «Просвіти» в Галичі й по всій Наддністрянщині. Там же й повнокровно живуть десятки слів зі «Слова».

На відміну від Пушика, Л. Махновець у розділі «Дещо про мову «Слова» книжки «Про автора «Слова» словосполучення «утръже ваззни стрікусы» переклав: (Всеслав полоцький) урвав щастя з три шматки (три рази). Л. Махновець уважав іменник «кус» чисто лемківським словом і, вслід за книжкою В. Перетца «Слово о полку Ігоревім». Пам'ятка феодальної України-Руси ХІІ віку» (Київ, 1926), погоджувався зі Святославом Гординським, що лемки зберігають архаїзми зі «Слова о полку Ігоревім». До них, на думку В. Андріянової-Перетц, належать: паполома, комонь, болоне, шелом, черлений, текти (в значенні «іти»), рци (в значенні «мовляв», «кажи»), смага, а також епітети з означуваними словами: молодий князь, широке поле, чорна земля, камінна гора, студена роса, чорний ворон, сірий вовк, сизий орел, буйний тур, готові коні, осідлані коні, тисова кровать, криваві рани, чорна хмара, криваве пиво («кровоаво вино» «Слова»).

Особливою увагою оточив Л. Махновець звернення «господине» і пояснив, що його вжив 5 разів у «Слові» і 21 раз у повісті про битву над Каялою у Київському літописі галичанин Володимир Ярославич з династійної галузки Ростиславичів. Услід за І. Верхратським і С. Гординським Махновець підтверджує, що слова: тур, оболонь, яруги, дівки, холм та інші вживаються на території колишнього Галицько-Волинського князівства.

Російський академік Б. Рибаків і український літературознавець В. Франчук бачать творцем «Слова» київського боярина Петра Бориславича, який мав написати і Київський літопис, а в 1152 р. їздив з дипломатичною місією до Галича. Що «Слово» написано в Галичі, переконаний житомирський ентузіяст, перекладач і дослідник давньоукраїнської поеми Є. Павленко, який приписує її авторство гродненському князеві Ізяславові, синові Василька з роду Рюриковичів і Рогніди з Рогволодів. Він вважає, що «Слово» написав Ізяслав як лист з Галича до своїх братів у Гродні, в якому Ізяслав величає половецького князя Всеслава, що боровся проти християнізації Руси.

Придивляючися до назви першотвору, російський словознавець В. Чівіліхін, здається, вперше висловив здивування стосовно повторення в ній імені князя Ігора. Киянин В. Остапчук запропонував прочитання: «Слово по пльку и горевѣ Игоря сына Святославля внука Ольгова». Тоді б місцевий відмінок праслав'янського йменника «горе» дорівнював давньоукраїнському давальному.

Огріх у повторенні імені князя Ігора в заголовку «Слова» бачить також український перекладач Віктор Грабовський. Він вважає, що слово Игоревѣ треба виправити на и горествѣ. Іменник горество вніс Б. Грінченко з позначкою «Черн. у[езд]» до свого «Словаря української мови» (є воно й у «Етимологічному словнику української мови» АН УРСР). В «Изборнику» 1076 р. надибуємо лише горесть: въ горести душа его. Якщо це — українське слово «горество», то відсутність аналогічного слова в інших слов'янських мовах — ще один незайвий доказ українськості «Слова».

Серед 49-ти перекладачів і коментаторів «Слова», на яких посилається Інститут російської мови АН СРСР у «Словаре-справочнике «Слова о полку Игореве», названо тільки три українські прізвища: М. Максимовича, О. Огоновського й О. Потебні. Двох перших і М. Грушевського згадує акад. Б. Рибаків у змістовній праці «Слово о полку Игореве и его современники». Акад. Д. Ліхачов у такій же книжці «Слово о полку Игореве и культура его времени» посилається на дослідження тільки трьох українських археологів. У цікавій розвідці Г. Сумарукова «Кто есть кто в «Слове о полку Игореве» не вказано ні одного українського словознавця. «Старші брати» просто ігнорували й далі нехтують «хохлацькі» дослідження. Вони не признають, що над головами «малоросов» і «беларусов» висів Дамоклів меч. Відчув його в середині 1980 років і сучасний івано-франківський словознавець Степан Пушик, щоправда не за «Слово». Якби в Україні її історією, культурою та мовою не опікувалося ЧК...КГБ, світ знав би, що «Слово о полку Ігоревім» не Russian, а Ukrainian шедевр світового письменства.

Література

1. «Слово о пльку Игоревѣ Игоря сына Святославля внука Ольгова». Київ: «Дніпро», 1982. — 77 ст.
2. Словарь-справочник «Слова о полку Игореве». — Ленинград: «Наука», 1978. Выпуски 5-6. — 264 і 276 стор.

3. Г. В. Сумаруков. «Кто есть кто в «Слове о полку Игореве». Москва: Изд. Московского университета, 1983. — 140 стор.
4. Д. С. Лихачев. «Слово о полку Игореве» и культура его времени». Ленинград: «Художественная литература», 1978. — 359 стор.
5. Б. А. Рыбаков. «Слово о полку Игореве» и его современники». Москва: «Наука», 1971. — 293 стр.
6. Б. А. Рыбаков. «Кто же автор «Слова о полку Игореве?» // «Наука и жизнь». 1972. — № 10.
7. С. Пушик. «Автор «Слова» — син Ярослава Осмомисла» // «Прикарпатська правда». 5-6 січня, 1986.
8. С. Пушик. «Бус» — не Бож, а «галици» — не галки» // «Літературна Україна». 26 вересня, 1985. — № 39, ст. 3.
9. С. Пушик. «Там, де народилася Ярославна» // відбиток з «Науки і суспільства».
10. В. Франчук. «Сідлай, брате, свої борзі комені» // «Літературна Україна», 20 червня 1985, № 25, ст. 6.
11. В. Грабовський. «Сяйво черлених щитів» // «Літературна Україна», 20 червня 1985, № 25, ст. 7.
12. В. И. Типченко. «Певец храбрости русичей» // «Русская речь». 1984. № 4. — ст. 108-116.
13. В. Осипчук. «Іще одно слово про «Слово» // «Наука і суспільство», 1985, ст. 24-26.
14. Є. Павченко. «Хто автор «Слова» // Житомир, 1991, ст. 8.
15. Л. Махновець. «Про автора «Слова». Київ; Вид-тво при Київ. універ., 1989. 260 стор.
16. George V. Shevelov. «Между праславянским и русским» // «Russian Linguistic», 1982, № 6, ст. 353-376.
17. Slovo o polku Ihorevim // «Encyclopedia of Ukraine» V. IV. P. 766-767.
18. А. Н. Кожин. «Литературный язык Киевской Руси». Москва: «Русский язык», 1981, 188 стр.
19. М. Красускій. «Древность малороссійскаго языка». Одесса, 1980, 28 стр.
20. «Украинские народные думы». Москва: «Наука», 1972, ст. 107.
21. І. Крип'якевич. «Історія України». Львів. «Світ», 1990, ст. 69.
22. М. Голубець. «Велика історія України від найдавніших часів». Київ: «Глобус», 1993, ст. 184-186.

«Галицький Осмомисле Ярославе! Високо сидиш ти на своїм золотокороннім престолі, підперши гори угорські своїми залізними полками, заступивши королеві путь, зачинивши ворота Дунаєва, кидаючи титарі через мари, суди судячи по Дунаю. Грози твої по землях течуть. Відчиниш Київу ворота, стріляш з батьківського золотого стола салтані за землями. Стрільай, господине, Кончака, поганого коцця, за рани Ігореві, буйого Святославича!

«А ти, Буй-Романе і Мстиславе?! Хоробра мысль носить ваш ум на діло! Високо плинеш на діло в своїй буети, як сокіл на вітрі шпряючись, котячи поділити птицю буйством» (Уривок із «Слова...»)

Михайло Грушевський
«Історія Української Літератури»,
Том II, стор. 187. Вид. «Книгоспілка»

Олена ЗАДОРЖНА
 Мирослава БАБІНСЬКА
 Надія ГУПАЛО

ЗОЛОЧІВСЬКИЙ ЗАМОК

Історична довідка про московсько-більшевицькі звірства
 (Продовження, 3)

Неповний список помордованих в'язнів

Довгим є список тих, що загинули на замку в ті страшні дні в не-людських муках. Набагато довшим він повинен бути. Скільки було їх там? 649, чи, може, більше? Відповідь можуть дати лише документи. Яку ж таємницю бережуть вони, заховані від людського ока і нині? На що чекають? Чи не на те, щоб лякати собою прийдешні покоління?

Мимоволі задумаєшся. Чому саме в червні 1941 року наша земля здригнулася від такої страшної біди? Чому замість того, щоб стати на захист рідної землі від фашистського поневолення, загони НКВД нищили її захисників? З ким і в ім'я чого вони воювали? Звідки в людей було стільки ненависти до собі подібних, щоб знищувати їх сотнями, тисячами? Що привело до цього? Жадоба влади, чи щось інше, що важко збагнути? Що змушує людину забути заповідь — «Не убий», переступити той поріг, за яким починається безодня?

Який же був підсумок цього? Страх. Страх побаченого і пережитого вигнав тисячі наших людей на чужину, в невідомість. Страх змушував мовчати і коритися тим, що залишилися, а хто не підкорився, той був знищений. Страх замикав їм вуста перед запитаннями дітей. Страх не дає переступити поріг замку і по сьогоднішній день багатьом з тих, хто пам'ятає жахи червня 1941 року.

Наше минуле ставить нам сотні запитань і змушує шукати відповідь. Хто ж відповідає неправильно, той платить надто дорого. Чи заплатили ми вже свою ціну за порушення загальнолюдських норм життя? Чи досить нам жертв воєн і репресій, голодомору і Чорнобиля? Чи позбираємо ми каміння, нами розкидане, чи робитимуть це наші внуки і правнуки?

Сьогодні ми шукаємо імена тих, хто в червні 1941 року своєю смертю показав нам суть страшного режиму. Шукаємо їх могили в ровах, в лісах, на звалищах. Не маємо права забути...

Список не є за азбукою, а так, як записано в реєстрі зголошувани прізвища і дуже скупі персональні дані. В деяких місцях виступають лише прізвища без інших даних. Зараз по тому списку оприлюднимо дотепер роздобуті фотознімки замордованих. Читаючи список, Ви зауважите біля певної кількості прізвищ знак (х), що вказуватиме на те, що під тим порядковим числом, під яким у першій листі подано прізвище й ім'я, в другій листі поміщено фотознімку.

Список жертв терору 1940–1941 р.р. м. Золочів

1. Строчан Роман, 1921 р. н., студент (х)
2. Строчан Ірина, 1923 р. н., учениця 10 класи, рідні брат і сестра (х)
3. Пікас Микола, лікар
4. Струсевич Юліян, юрист
5. Гаврачинський Євген (х)
6. Сабат Юліян, директор маслозаводу (х)
7. Романів Роман, працівник торгівлі (х)
8. Шапайко Роман, 1922 р. н., закінчив гімназію (х)
9. Словіцький Василь (х)
10. Словіцький Петро
11. Словіцький Дмитро, три рідні брати (х)
12. Галатан Роман, працівник пекарні
13. Русецький Йосиф, ремісник
14. Сурякова Осипа, бл. 60 років, керівник церковного хору (х)
15. Йойко Ліда, 16 років (х)
16. Дзендровський Володимир, службовець (х)
17. Кухар Микола, службовець
18. Шандро Володимир, учитель (х)
19. Паламар Василь, власник крамниці
20. Яблонський Василь, муляр
21. Мудрий Михайло, близько 22 роки (х)
22. Янович Роман, службовець
23. Гупаловський Михайло, робітник (х)
24. Голіч Юзеф, лікар
25. Калинович Мирон, службовець
26. Безпалько Володимир, адвокат (х)
27. Прислопський ..., юрист
28. Шелюк ..., працівник поштового заряду
29. Лисик ..., директор Райсоюзу
30. Душенчук Мирослав, 1908 р. н.
31. Ваньо Роман Теодорович, 1921 р. н., закінчив гімназію (х)
32. Вагула Михайло, юрист
33. Дзюк Михайло, 1899 р. н., працівник м'ясарні (х)
34. Спишний Іван, працівник на цвинтарі
35. Радомський Антін, учень 10 класи
36. Медвідь ..., учень 10 класи
37. Гринкевич Богдан, учень 10 класи
38. Вовк Василь, службовець
39. Цішецький Мирослав, службовець
40. Блашкевич ..., адвокат
41. Грицак ..., юрист
42. Федчишин Євген, 1921 р. н. (х)
43. Володейко ..., учитель історії в гімназії
44. Корн Роман
45. Пиндик Григорій, адвокат
46. Міклашевський Броніслав

Золочівський та сусідні райони

47. Білинський Михайло, 21 рік, бухгалтер, с. Зозулі (х)
48. Вишинський Микола, учитель, с. Підгородне
49. Чемеринський Олекса, хлібороб, с. Підгородне
50. Ружицький Микола, хлібороб, с. Підгородне
51. Гупаловський Іван, с. Заріччя
52. Карабін Михайло, с. Заріччя
53. Безпалько Григорій, с. Золочівка, 1919 р. н. (х)
54. Коропецький Іван, 1903 р. н., с. Вороняки
55. Волинець Ярослав, 1910 р. н., с. Вороняки
56. Дмитрик О., с. Вороняки
57. Тимків Роман, хлібороб, с. Княже
58. Шимберський Петро, хлібороб, с. Княже
59. Курпіта Петро (Іван), с. Ремезівці
60. Цица Іван, селянин, с. Ремезівці (х)
61. Цица Стефанія, учителька, с. Ремезівці, подружжя (х)
62. Цица Григорій, с. Ремезівці
63. Чепак Іван, студент університету, с. Ремезівці
64. Семчишин Михайло, с. Ремезівці
65. Задвірний Пилип, с. Красносільці
66. Боднар Теодор, с. Ремезівці
67. Шульга Дмитро, учитель, смт. Глиняни
68. Курилович Данило Кіндратович, 1892 р. н., смт. Глиняни
69. Фігура Петро
70. Фігура Йосип, рідні брати, хлібороби, с. Стінка
71. Фігура Андрій, їх батько, с. Стінка
72. Дубас Яків, хлібороб, с. Стінка
73. Валіцький ... с. Поляни
74. Яблонський с. Поляни
75. Баник Антін, с. Струтин
76. Костюк Федір, продавець, с. Тростянець
77. Лінговий ... с. Тростянець
78. Сабодаш Володимир, с. Коропець
79. Миколишин Іван, с. Вороняки
80. Федушинський Йосип, с. Підгір'я (Угорці)
81. Магера ..., с. Вільшаниця
82. Вовк ..., с. Вільшаниця

село Трудовач

83. Цільник Онуфрій
84. Хміль Микола, 42 роки
85. Болюбаш Михайло
86. Козак Іван, продавець
87. Макут Олег, Студент

село Новосілки

88. Гаврилів Петро
89. Яримович Іван

90. Марцинишин Йосип
91. Муха Іван
92. Хміль Іван
93. Марухняк Григорій
94. Артимович Петро
95. Прилуцький Степан
96. Кіт Андрій Павлович, 1884 р. н., с. Трудовач (х)
97. Дикало Михайло, с. Гологори
98. Мазур Михайло, с. Трудовач
99. Стахів Іван Семенович, 1900 р. н., с. Красносільці, арештований 25 грудня 1939 року
100. Барабаш Павло (Матей) Маркович, с. Красносільці (х)
101. Демчук Зіновій, с. Сасів
102. Качоровський Василь, с. Гологори
103. Тесюк Петро, 1908 р. н., с. Жуків
104. Мартинович Володимир, с. Циків
105. Мисик Іван, с. Розваж
106. Ониськів Андрій
107. Садовський Богдан, 1910 р. н., юрист
108. Сай Марко
109. Рудий Володимир, 1916 р. н. с. Вороняки (х)
110. Пиндик Григорій
111. Думанський Франко, 1904 р. н., с. Колтів
112. Фіялковська Осипа, с. Колтів
113. Граничко Василь, с. Ушня
114. Федоринчук Костянтин, юрист, с. Плугів (х)
115. Серба Степан, 1921 р. н., с. Плугів
116. Фітьо Богдан, студент, с. Плугів
117. Гнинчишин Григорій, с. Плугів

сmt. Поморяни

118. Гудяк Володимир
119. Стасюк Федір Петрович
120. Дичок Василь, лікар
121. Ляшовський Теодоро, інженер
122. Нижник Василь
123. Квіт Дмитро, 1898 р. н. (х)
124. Креденсер Мирослав, ветеринар (х)
125. Бойко Анна
126. Ярош Олексій Павлович, 1890 р. н.

село Розваж

127. Непорадний Степан, 1895 р. н.
128. Цільник Андрій Пилипович
129. Винничук Віктор, 1917 р. н.
130. Загульський Михайло Миколайович, 1912 р. н.
131. Загульський Віктор Миколайович, 1908 р. н.
132. Куйбіда Андрів, 1909 р. н.
133. Медух Йосип, 1907 р. н.

134. Москва Володимир, 1916 р. н.
135. Огородник Михайло, 1914 р. н.
136. Пасельський Михайло, 1908 р. н.
137. Чорний Ярослав, 1914 р. н.

село Бужок

138. Маланюк Василь
139. Гуда Іван
140. Макаровський Петро
141. Сапелюк Роман
142. Гавришків Василь
143. Гавришків Ярослав

село Почапи

144. Гаврас Михайло
145. Гаврас Володимир
146. Оленчак Василь
147. Почапський Петро
148. Павлишин Петро
149. Добак Іван
150. Пиндик Костянтин
151. Оленчак Павло
152. Чучман Андрій
153. Гончарський Казимир

село Куровичі

154. Грушкевич Трохим
155. Домбровський Франко
156. Михалічко Катерина
157. Коваль Микола, 70 років
158. Богуславський Антін
159. Григлевич Микола, 16 років
160. Гарнецький Людвиг, 75 років
161. Пелех Іван
162. Богуславський Іван
163. Пелех Степан
164. Бучинський Ян Андрійович, стоматолог, 1906 р. н., с. Пониковиця (х) Бродівського району. Син Едвард — автор і виконавець пам'ятника жертвам терору на спільній могилі в Золочеві, де покоїться прах і його батька. Едвардові було пів року, коли батька арештували.
165. Свистунович Іван, 1886 р. н., с. Попівці, Бродівський район
166. Худзін Микола, 1885 р. н., с. Попівці

снт. Олесько Буського району

167. Чаплинський Франко
168. Кісь Йосип
169. Сухоставський Євген, 1916 р. н.
170. Кісь Михайло, 1921 р. н.

171. Підборочинський
172. Риськевич ...
173. Маршал Іван
174. Тимбурський

село Волуйки Буського району

175. Гачкевич Степан
176. Король ...
177. Радомський Григорій
178. Хушко ...
179. Шостак ...
180. Хмаринський Михайло
181. Мурлевич ...
182. Фішер ..., с. Ямне Буського району
183. Стриковський Іван, 1912 р. н., с. Йосипівка Буського району

село Русилів Буського району

184. Гавур Павло
185. Хом'як Іван
186. Боярський Михайло
187. Башко Степан

село Закомар'я Буського району

188. Корчан Осип
189. Іванів Іван, 1912 р. н.
190. Іванів Юрій, 1915 р. н.
191. Герасимів Василь
192. Вороновський Михайло, 1906 р. н.
193. Особа Іван, 1922 р. н.
194. Кузик Ярослав, 1916 р. н.

село Куткір Буського району

195. Папроцький Іван, 1907 р. н.
196. Мороз Степан, 1924 р. н. (х)
197. Сандецький Франко

село Сторонибаби Буського району

198. Микитюк Максим, 1908 р. н., директор школи (х)
199. Зданевич Дарія, учителька
200. Постолук Андрій, 1910 р. н., голова сільської Ради
201. Михайлишин М.
202. Пекарський Г.
203. Гасьошин Григорій, 1913 р. н.
204. Дробот Степан, 1910 р. н., с. Желехів Кам'яно-Буського району (х)
205. Коваль Пилип, 1904 р. н., с. Банюнин Кам'яно-Буського району (х)
206. Весолович Петро, с. Олесько Буського району
207. Котик Іван, с. Вороняки Золочівського району
208. Москвитин Василь Григорович, с. Шпиколоси Золоч. р-ну

209. Гнатів Павло, 1923 р. н., хутір Дерев'янки, с. Тростянець м.
 210. Литвин Іван Васильович, с. Торгів
 211. Богонюк Михайло
 212. Хотис Степан Васильович
 213. Міклашевський ...
 214. Наконечний Михайло Григорович, с. Поморяни
 215. Качоровський Степан, с. Ясенівці
 216. Вирозумський Марко, 1903 р. н., с. Червоне (Ляцьке) (х)

село Підгір'я (Угорці)

217. Бульбака Василь Данилович
 218. Сукмановський Дем'ян
 219. Щур Іван
 220. Маланюк Михайло
 221. Ваврик Марко

село Сасів

222. Сидорчук Василь
 223. Кармазин С. — син
 224. Кармазин Дмитро, — батько
 225. Кармазин А.
 226. Вільчинський Іван
 227. Петелицький
 228. Священик Дурдело, с. Червоне (Ляцьке) (х)
 229. Джула Іван, с. Ворняки
 230. Баран Володимир Степанович, 1914 р. н., с. Міжгір'я
 Перемишлянського району
 231. Орихівський Василь Дмитрович, с. Міжгір'я Перемиш р-н
 232. Готра Марія, с. Добряничі Перемишлянського району
 233. Медвідь Василь, с. Добряничі
 234. Сивуляк Федір Андрійович, 1911 р. н., с. Плетеничі
 Перемишлянського району
 235. Сивуляк Петро, 1913 р. н. с. Плетеничі
 236. Сивуляк Ілько, 1916 р. н. с. Плетеничі
 237. Васлюк Ілько, народжений під кінець ХІХ ст. с. Лука
 Золочівського р-ну. З села Розворяни (біля Глинян) забрано 5 осіб,
 прізвища поки що не встановлено.
 238. Рибак Осип, с. Словіта
 239. Цебровський Віктор (х)

В час мордування в'язнів у тюрмі, частину вивели із замку і вели в напрямі Струтина. Конвої пояснювали, що ведуть до Тернополя. По дорозі з колони втекли:

1. Бунда із Глинян, зараз проживає в діяспорі
2. Баник Григорій із Золочева
3. Біло Дмитро з Корелич Перемишлянського району
4. Славець Володимир з Підгір'я, нині покійний
5. Сеньків Омелян з Підгір'я

1

2

5

6

7

8

9

11

14

15

16

18

21

23

26

31

33

42

Кати-терористи за свідченням родичів помордованих

1. Шакаліда Марія Леонтіївна, секретар райвиконкому
2. Белявцев, капітан міліції м. Золочева
3. Ліпшиц
4. Наумов
5. Митрохін
6. Калюжний, уповноважені, їздили по селах
7. Коспіцький, кат
8. Степанчук, кат
9. Юрков, наглядач у замку-тюрмі
10. Назімов, секретар Золочівського райкому, катував на замку
11. Рот Етка, катувала людей на замку
12. Кірста, секретар райкому, м. Золочів
13. Карпанюк, директор школи, ходив вночі арештувати людей
14. Горбач, начальник НКВД в Олеську
15. Панюк, міліціонер в Олеську
16. Топоровський, завідуючий відділом народньої освіти, учасник арештів у Золочеві
17. Сахаров, інспектор відділу народньої освіти, учасник арештів
18. Шельяненко, оперуповноважений карного розшуку смт. Поморяни
19. Костєнков, оперуповноважений Поморянського НКВД
20. Тимошенко, Працівник НКВД смт. Поморяни
21. Ємельяненко, працівник НКВД смт. Поморяни
22. Теліпнєв Дмитро, розстрілював жителів у Поморянах, живе в околицях Брюхович, вул. Стасова, 3.

Продовження буде ■

СПРАВЛЕННЯ ЗАУВАЖЕНИХ ПОМИЛОК

1. В одному з листів до Редакції «ВШ» з минулого року п. д-р Ігор Качуровський з Мюнхену, Німеччина, звертає нашу увагу на те, що п. Степан Семенюк поповнив неточність в поданні прізвища Шановної авторки статті-розвідки «Інновація біблійних мотивів...» (гляди листопадове число «ВШ» за 1994 рік). Повне і точне прізвище й ім'я — «Ірина Бетко», а не «Битко».

2. В листі до Редакції журналу із 3 березня, 1995 року, п. Богдан Бора, автор вірша «Їм мало», надрукованого у «ВШ» ч. 6 за 1994 рік, а відтак передрукованого в січневому числі за 1995 рік, звертає нашу увагу на дві помилки, а саме: слово «Севастополь» треба виправити на «Севастопіль», а слово «Горкий» на «Горький», що ми й робимо тією поправкою.

3. В цьому ж першому числі «ВШ» за 1995 рік ми самі зауважили ще одну помилку на сторінці 6, де в підписі під фотознімкою Колядників з княжих часів надруковано «Петра Андручіва», а має бути «Андрусіва».

4. В третьому числі «ВШ» за 1995 рік у змісті III-ої книжки на стор. 257, в розділі «Наука, досліді», в другому рядку надруковано О. Задорожна, М. «Бачинська», Н. Гупало, а має бути О. Задорожна, М. Бабінська, Н. Гупало.

Шановних Читачів просимо виправити в своїх примірниках ці помилки, а Достойних Авторів-Співробітників і Читачів дуже перепрошуємось за ці недогляди.

Редакція «ВШ»

Володимир ЖИГА

ТВІР «НА ПОЛІ КРОВИ»

Твір «На полі крові» гідний уваги світової літературознавчої науки. Леся Українка любила світові теми й до них часто зверталася. На 1909 р. припадає праця поетки над драматичною поемою «На полі крові», яка була надрукована в «Літературно-науковому вістнику» (1910). Ця поема є своєрідним зразком майстерного змалювання образу Юди, що, починаючи з початку нашого сторіччя, став знову частою темою в світовій літературі. Протягом десяти років вийшло в світ кілька значніших творів із сюжетом про нього; вони були відзначені літературною критикою та помічені читачами.

Світовий сюжет про Юду, як відомо, вже тоді був «дуже значний, повний звабливих перспектив для новітнього поета — місткий і здібний до ідейно-емоціонального підновлення...по суті глибоко-емоційний і повний сугестії, вікової уваги поколінь до особи Зрадника»¹. Це всупереч тому, що він слабо наświetлений в євангельській історії, хоч його зраду згадують у Новому Заповіті всі євангелісти, але говорять про неї дуже по-різному. «Між євангелістами, — як пише Володимир Смирнів, — лише св. Матвій свідчить, що Юда одержав 30 срібняків за зраду та згадує про докори совісти, про Юдину спробу повернути гроші і твердить, що Юда повісився. Також не одноголосно свідчать євангелісти про те, що Юда видав Христа поцілунком»².

Письменники початку ХХ ст., не зважаючи на попередні багаті традиції, підійшли до цієї теми по-новому — «з новим ктритетієм, з тенденцією — по своєму переглянути церковно-канонізовану спадщину»³. Перед нами чотири твори цих перших десяти років ХХ ст.: твір шведського письменника Тора Гедберга «Юда», п'єса німецького письменника Павла Гейзе «Марія з Магдали» в англійському перекладі Вільяма Вінтера, повість російського письменника Леоніда Андрєєва «Юда Іскаріот» і драматична поема Лесі Українки «На полі крові». Перечитуючи і вивчаючи ці твори, доходимо до висновку, що драматична поема Лесі Українки є справжньою антитезою її сучасникам. У ній настанова на нове, оригінальне, при використанні існуючих уже мистецьких образів та відповідних лексичних і фразеологічних засобів, з метою відзначити складну ситуацію Юдиної зради. Тим часом у творах сучасників Лесі зустрічаємо спроби психологічної аналізи Юди, що часто «виходять поза межі євангельської історії та навіть висувають нову концепцію образу, пройнятого антихристиянським духом»⁴.

¹ Є. Ненадкевич, «На полі крові». Леся Українка, «Повне видання творів у 10 томах», за ред. Б. Романенчука (Львів: Українська книгоспілка, 1939), т. IV, стор. 246.

² Володимир Смирнів, «Етюд Юди Іскаріотського в поемі „На полі крові“», Леся Українка 1871-1971. Збірник праць на 100-річчя поетки (Філядельфія: Світовий комітет для відзначення 100-річчя народження Лесі Українки, 1971-1980), стор. 233.

³ Ненадкевич, стор. 248.

⁴ Ненадкевич, стор. 249.

І так повість-поема Тора Гедберга пройнята надто згущеним психологізмом і, таким чином, навіть відірвана від загального укладу життя. «Це фактично глибоко індивідуальна драма Юди, увінчана трагізмом і насичена смутком. — пише Ненадкевич, — реабілітувати Юду, показати, через які незвичайні внутрішні страждання цей самотник і місантроп фатально прийшов до зради. Але та зрада стала за початок душевного оздоровлення і відродження»⁵.

Гедберг дослівно ідеалізує Юду, зокрема у змалюванні любови до Христа. Юда, мовляв, ревно бажає «мати Ісуса тільки для себе», він готовий Йому беззастережно служити в пустелі, де немає людей, яким він не довіряє, а присутність їхня викликає в нього не тільки відразу, але й обурення. Його відданість Ісусові доходить до того, що він заявляє «хочу вмерти за Тебе». Але Юда по своїй природі душа понура, замкнена в собі, далека від людей, буквально не суспільна. І тут проявляється Ісусове завдання повернути Юду до людей, відвернувши його від хворобливого себелюбства, байдужости і постійного нехтування суспільними інтересами задля особистих побажань. Ісус хоче забезпечити його внутрішньою душевною гармонією та запалити в ньому «вогонь альтруїзму». Щоб повернути його до громадського життя, Ісус обирає Юду на скарбника гурту своїх учнів. Але Юда не піддається зусиллям Ісуса. Його бурхливі вияви любови до Учителя чергуються «з нападами сумнівів, тривоги, майже ненависти до Ісуса», бо він «зненавидів Ісуса, як своє недосяжне щастя, що його навіки позбавлений». Також спроби покинути гурт учнів Ісусових не дають успіху, самотність і смуток повертають Юду назад до гурту: тут з'являється в нього думка про смерть Учителя, як єдиний порятунок від мук, що їх спричинюють ненависть і любов. І в цьому він якраз бачить можливість звільнитися від гурту учнів і стати вільним. Довершує цей акт поцілунок у Гетсиманії. Але цей поцілунок у розумінні Юди наближує його внутрішньо до Ісуса навіть більше ніж його особисте перебування з Ісусом. Тепер він глибоко переконаний, що, цілує Ісуса, Учитель у своєму погляді простив йому переживання на Голготі хрестних мук Ісусових. Тількищо переживши це, він по-справжньому з'єднався і порозумівся з Ісусом, а дві ворожі сили, що боролися в його душі, тепер об'єдналися в одному почутті любови. Юда бачить Учителя у сні: Він «ласкавий люблячий Ісус, цілує його». «Але, — пише Ненадкович, — цей миротворчий фінал — лише пролог до нової драми: проклятий тими, що соратником їхнім тепер стали, бо думали, що він своїм злочинном саму справу Ісусову заплямує. І знову для нього, хоча й відродженого, самотний шлях»⁶.

Така поглиблена аналіза характеру й поведінки Юди набирає сильного внутрішнього значення, в якому ідейний зміст ніби-то зростає, в той час як форма його мистецької специфіки набирає схематизму та веде до спрощености в мисленні, а найголовніше в зображенні. Таким чином поетичний образ, наснажений психологізмом, стає не переконливим і робить враження комбінації гучних надуманих слів, які зовсім не сприяють духовій красі та ідейній гармонії.

П'єса Павла Гейзе ' «Марія з Магдали» (1899) зображає Юду як старожидівського патріота, а його бажання залишити Учителя приписується втраті віри

⁵ Ненадкевич, стор. 251.

⁶ Ненадкович, стор. 253.

⁷ Павль Гейзе (1830-1914) відомий німецький письменник, який 1910 року перший з німців здобув Нобелівську премію з літератури. В німецькій літературі він вважається

в Ісусову здатність і намір силою звільнити жидів від римської залежності. А Юдина зрада Ісуса розглядається тут як наслідок випадку божевільного гніву, спричиненого зломанням любовного зв'язку з боку Марії з Магдали, яка в своєму каятті і духовому відродженні рішила віддати своє серце вищим небесним силам і залишити Юду як полюбовника. П'єса в перекладі на тлі романтичної історії відзначає різні аспекти жидівського життя в старовинному Єрусалимі та скерована насамперед на поширення впливу милосердя і натяку на небесну перемогу в людській душі, що через віру в божественну доброту перемагає гріх і горе⁸.

Юда виступає перед нами не тільки в ролі розчарованого патріота, що зазнав страшного скривдження, але також у стані чуттєвої заздрости відкиненого полюбовника. Мотиви історичні й романтичні стоять тут у центрі дії. У письменника, до речі, немає зацікавлення до посиленого психологізму, зате помітні в нього пошуки виразніших засобів змалювання дійсності. Образ Юди визначається у тісному зв'язку з його ставленням до Ісуса й до Марії. Юда заявляє:

Моє серце поранене й розбите, коли я подумаю
 Про все в що я колись вірив, надіявся, довіряв.
 Але я не можу зрадити Його — ні, ніколи.
 Для цієї підлої роботи — ти мусиш розшукати когось іншого⁹.

Це яскрава картина емоційно забарвленої настанови. Юда виступає перед нами з пораненим серцем, з піднятою вгору непокірною головою, але з твердою заявою, що він не зуміє зрадити Ісуса. Зрада для нього, патріота своєї вітчизни — це підла дія. Він, здається, в той час ще точно не уявляв мети людського життя, хоча до нього поривався і намагався його віднайти. Але виходить, що дійсне життя показалося сильнішим і він таки зрадив свого Учителя через глибоке розчарування в любові.

Справді своєрідного тут не багато, але шануючи людську думку, хочемо її відповідно відзначити, зокрема, коли взяти до уваги, що Гейзе розв'язує питання Юдиної зради в іншій площині, ніж його сучасники.

Зображення Юди Леонідом Андеєвим далеке від зображення Гейзе, але зате близьке до змалювання Гедберга. У повісті «Юда Іскаріот» ми є свідками великої особистої драми, зачерпнутої з євангельського оповідання. Юда з болем у серці переживає самотність як серед людей, так і в гурті учнів. Його відношення до Ісуса не пряме, а двоїсте. Що більше, в нього постійно зростає почуття недовір'я до Учителя. При чому, це проходить в час, коли він глибоко переживає своє відчуження від Ісуса та близькість і інтимність Ісуса до інших

представником старої класично-романтичної культури і майстром новелі. Він писав також і п'єси, але вони не були дуже успішні і не принесли йому слави. П'єса «Марія з Магдали» («Maria von Magdala», Drama in fünf Akten (Berlin: W. Hertz, 1899)), як стверджують деякі літературні критики, в перекладі Вільяма Вінтера, є набагато кращим драматичним твором, ніж її першотвір.

⁸ Німецький оригінал, з яким ми на жаль не мали змоги ознайомитися, на думку його англійського перекладача Вільяма Вінтера, написано «по-людському та в співчутливому дусі» (Див. William Winter, «Preface», «Mary of Magdala», an Historical and Romantic Drama in Five Acts. The Original in German Prose by Paul Heyse (New York: Macmillan Co., 1903), p. 5-6). Переклад на думку Вінтера — це вільна перерібка першотвору, переданого у віршованій формі.

⁹ «Mary of Magdala», стор. 84. Переклад з англійського — мій.

учнів. Це викликає в Юди жадобу помсти за вчинену йому, мовляв, кривду. Тим часом, як та гадюка, клубочиться в його розумі та в серці, а в ній він сам бачить єдиний вихід зі складних обставин його життя. Пропорції між мотивами зради постійно зростають, щоб наприкінці довести до психологічного потрясення, яке Ненадкевич називає «психологічним експериментом». Цього якраз і домігся Юда, «щоб перевіритися самому і всьому світові показати, що його правда вища за Ісусову, та відновити таким засобом свою особисту й громадську гідність і довести, що він, об'єкт зневаги й презирства, вищий за всіх людей»¹⁰. Справді цинічні розрахунки, що не тільки не витримують критики, а навпаки, вимагають осудження й то жорстокого. Щоб здійснити свій діявольський замір: «В ці останні дні короткого Ісусового життя, Юда стосувався Його тихою любов'ю, турбувався Ним, немов би голубив Його. Діяв неначе боязка полохлива панночка, що зазнала першої любови й в той час ставав дивно чутливим і готовим пізнати й вивчити усе. Він намагався по-божественному відповідати на всі, навіть на найменші, не висловлені бажання Ісуса й проникати до самої глибини в Його почуття, зокрема в хвилини смутку та втоми від страждань»¹¹. Несамовита штучність дії, підсилена ніжними виявами зрадника, побудована на контрастах, щоб привести до свідомої зради навіть дещо більш витонченої формою, як ми помічали у Гедберга та діаметрально різної від зради, що ми були свідками у Гейзе. Тут віроломність доходить до найвищого ступення, бо «з невимовною ніжністю люблячи Ісуса, осудив Його на смерть за недооцінення і нерозуміння Юди і незглибимої любови його»¹².

У цьому добачаємо концепцію образу, пройнятого антихристиянським духом, правдоподібно під впливом ідей Ніцше. До речі, 1909 р. Я. Богородський у статті «Странная апология» назвав повість Андреева «зверхблюзнірським літературним твором»¹³.

Чи можна було зробити з історії Юдиної зради якусь світову філософську проблему та, в додаток, ще й містично забарвлену? Андреев саме це й зробив. Він, узявши особисте за вихідну точку, надав йому всесвітнього та вселюдського характеру. І так «упосліджений між людьми Юда є втілення кінець-кінцем якоїсь найвищої сили розуміння універсальної мудрости: єдиний з усіх людей, рівний Ісусові, Його антипод-двійник, Його суперник-спільник»¹⁴.

Як же ж розв'язала проблему характеру Юди та історію його зради Леся Українка? За основу до своєї драми вона взяла євангельський текст, навіть заголовки у неї євангельського походження. До окремих біблійних даних підійшла дуже вибірково, добираючи лише те, що їй було найбільш потрібне для мистецького сюжету. Розробляючи його, вона не пішла ні по лінії індивідуальної психологічної драми, ні «не зробила з Юди всесвітньо-історичного релігійно-філософського символу»¹⁵, ані не старалася реабілітувати його, щоб довести, що зрада Юди стала початком його душевного відродження. Таким чином, у неї немає ні Гедбергового романтизму, ні Андеєвського символізму.

¹⁰ Ненадкевич, стор. 254.

¹¹ Leonid Andreyeff, *The Crushed Flower and Other Stories*, trans. from the Russian (London: Duckworth, 1917) стор. 218. Переклад із англійського — мій; без наявності оригіналу.

¹² Ненадкевич, стор. 254.

¹³ Див. «Православный собеседник». Казань, ч. 2 (1909), стор. 234.

¹⁴ Ненадкевич, стор. 255.

¹⁵ Ненадкевич, стор. 256.

Поетка пішла по лінії рішучого поєднання ознак неокласичних із неоромантичними, з перевагою перших, і станула на становищі сумлінного історизму й стриманого авторського світовідчуття. У драмі не знаходимо ні таємничости, ані недоговорености. Її мистецькі образи більше пробуджують, ніж характеризують, себто більше окреслюють Юду та прочанина в їх емоційному патосі, ніж у найтонших нюансах характерів.

Юда в Лесі Українки — це пересічна людина зі здоровою і простою психологією. Його зовнішній вигляд: «худий і зниділий, але з природи кремезний та тривкий»¹⁶. За своїм походженням він «отецький син, ще й одинак!», «...Спадок мав від батька: виногради, і ниву добру, і садок, і дім, все мав в Керіоті» (стор. 30).

Події, зв'язані зі зрадою, Леся змальовує коротко та стисло. Її цікавлять передусім причини, що скилили Юду до зради Учителя. І тут саме проявляється своєрідність її твору: дотримання вірогідних мотивацій і збереження життєво точних форм у зображенні вчинків Юди. Оскільки євангельські джерела дають дуже скромні відомості про мотивацію Юдиних вчинків, Леся Українка в своєму мистецькому замислі пішла по лінії підсиленої емоційної напруги зіткнень Юди та прочанина, що стає засобом для розкриття характеру, до того ж засобом, вираженням яскраво.

Реагуючи на зауваги прочанина, Юда поступово розкриває своє минуле, свої вчинки та свій світогляд, що стає добрим матеріалом до пізнання причини його зради. Юдина драма почалася на суспільному тлі, тоді посилилась психологічними мотивами й перейшла в площину розчарування в особі Ісуса, в його ідеалах, у способі їх здійснення. Хоча й Юду притягли до Ісуса поняття миру, злагоди, любови, але в нього ніколи не було бажання присвятити себе повінстю духовому життю. «Таким чином, — як слушно стверджує Смирнів, — ставши учнем Христа, Юда не зрікся свого матеріялістичного світогляду»¹⁷. Він сам заявляє: «Се правда, я глядів у них скарбони, — бо я вважався більш від сього світа» (стор. 37). І саме ця матеріялістична полуда сильно станула йому на перешкоді віддатись духовим потребам, що їх так палко проповідував Ісус. А він тим часом залишався засліпленим і не добачав цього та що більше — не дочекавшись царства Божого, про яке мріяв, він почав тратити довір'я до Ісуса, вважаючи, що Він його обдурив:

Не царство Боже, ні — скоріше пекло
було в тім гурті! Яка там заздрість,
ти й здумати не можеш!

.....

І я ж, поки ще царства сподівався,
все залюбки терпів, а потім мусив
терпіти й без надії — де б я дівся? —
хоч день і ніч я голову сушив,
як вирватися з того царства глуму,
де не мені народи слугували,
а я служив відметам всіх народів... (Стор. 38)

¹⁶ Леся Українка, «Твори» (Нью Йорк. Тищенко і Блоус, 1954). т. VIII, стор. 25. Всі інші цитати, наведені за цим виданням, поміщено в тексті з поданням сторінки.

¹⁷ Смирнів, стор. 236.

Непорозуміння між Юдою та Ісусом зростало, щоб остаточно перейти в безнадійну прірву:

... І він (Ісус — В. Ж.) мене почав
словами дошкулять.

.....

..... Де-далі
про зрадників почав заводити річ:
чи руку покладу на стіл — він каже:
«ось зрадницька рука побіля мене».
чи хліб у страву я вмочу — знов слово:
«сьогодні зрадник хліб вмочає з нами». (Стор. 39)

Ці Юдині докори та обвинувачення Ісуса — це ніщо інше як «палке, пристрасно-безладне виправдання своєї зради»¹⁶. Це приклад недоцінювання морально-духових сторін науки Ісуса і переоцінення вміння людини до пізнання й засвоєння духових ідеалів.

Також бажання залишити гурт учнів та Ісуса побудоване в Юди на матеріялістичних основах:

Нічого в світі я не мав, крім нього, —
Хіба ж не мав я права знов змінити
його на те добро, що я втертяв
з його причин? (Стор. 40)

Це й стало основною причиною зради. Коріння, як бачимо, не глибокі й не ідеологічні, а чисто господарсько-економічні, себто матеріялістичні, що повністю відповідає вдачі та звичкам Юди. І так зазнавання почуття незадоволення, досади, гніву й злості на себе за нерозважний вчинок приступлення до гурту учнів, жаль на Ісуса, що «ошукав» його, жаль на те, що втратив маєток і не добув сподіваного Божого царства, привели Юду до зради. Мотиви в цілому прості та ясні, а найосновніше — глибоко обґрунтовані.

Тим часом, коли в розмові з прочанином дійшло до згадки про поцілунок, то Юда зазнав великих труднощів, щоб з'ясувати це питання в пристойній і зрозумілій спосіб. А прочанин, до речі, став тут ще більш настирливим:

Річ твоя!
Не хочеш — не кажи. А тільки, знаєш,
погана чутка йде про тебе в людях,
що ніби ти його поцілував,
як зраджував. (Стор. 40)

Це до решти розклало Юду, якому — крім невимовного жалю — не лишилося нічого на виправдання. Але це не зупинило прочаника в його картанні та осуді Юди:

Бо як правда,
же ти любив його, то те плюгавство
іще мерзенніше. Убий, заріж,
втопи, продай, та хоч без поцілунків! (Стор. 41)

¹⁶ Ненадкевич, стор. 258.

Прочанин, що був ладен виправдати Юду в багатьох життєвих обставинах, цього він ніяк не міг зрозуміти, бо це не вміщалося в його світосприйманні, щоб належно й, не говорячи про виправдання, зрозуміти зраду. Свідомість злочину стала наявною навіть при об'єктивному розумінні психології Юди. І тому Леся Українка, як слушно стверджує Ненадкевич, уводить «принцип соціальної зумовленості Юдиної поведінки і тим частково здійснює індивідуальну відповідальність з Юди. Але тим не виправдує його»¹⁹.

Повертаючись до нашого головного питання в темі, хочемо ствердити, що драма Лесі Українки є справжньою антитезою до творів її сучасників. Її образ Юди наскрізь стилізований з максимальним збереженням історичного кольориту. У той час, як у Гедберга, чи в Андреєва образ Юди пройнятий складними елементами психології, а в Гейзе жидівським патріотизмом і романтичними мотивами, Лесин підхід до євангельських джерел наскрізь поміркований і можливо точний. Вона цих джерел не змінює, як це, наприклад, помічаємо в Андреєва, який кожного разу, коли до них звертається, то використовує їх по своїй уподобі. Леся Українка дає цікаву власну концепцію християнства, правда раціоналістичну й позбавлену містики. Таким чином, вона підходить ґрунтовніше до постаті Юди, як також до поняття зради й реабілітації. У Гедберга, як уже ствердив Ненадкевич, «злочин Юди викупляється дорогою ціною одвічного смутку, великих внутрішніх страждань і перспективою страждань майбутніх»²⁰. Андреєв знову «гіперболізував» реабілітацію, «обернувши її в апотеозу, хоч з елементами гротеску»²¹. У Гейзе зрада вважається за підлу роботу для патріота своєї вітчизни, проте Юда виконує її, бо цього вимагає його особисте життя, яке перерішує все інше, що досі стояло йому в дорозі. Леся Українка тим часом висуває принцип соціальної зумовленості чи залежності від походження Юди, його життєвого стану й відношення до інших. Поетка бере до уваги Юдину поведінку, що має поважний вплив на його відповідальність за зраду, але вона Юди не виправдує. Проте вона ставиться до Юдиних вчинків об'єктивно, враховуючи його психологію, а зокрема його розуміння принципів життя.

У Лесі Українки Юда — це звичайна людина, якій доводиться не тільки працювати «в поті чола», але також терпіти та зносити всі докори совісти. «Яскравим зображенням лицемірства, — пише Смирнів, — поетка також заперечує всякі претенсії авторів про любов Юди. Так само відхиляє Леся Українка натяки на ідеалізм Юди, показуючи суть його матеріалістичного світогляду»²². Зраду Юди розглядає поетка з моральної точки зору, аналізуючи його поведінку з погляду основних принципів моралі: конечної потреби щирості й відповідальності за власні вчинки.

Підсумовуючи, хочемо ствердити, що змалювання образу Юди в світовій літературі — це дуже складна справа, а ще складнішим стало питання розв'язання й навітлення його зради. Тому тільки деяким письменникам пощастило досягти високої історичної й мистецької правдоподібності в змалюванні цього складного образу. До них, без сумніву, належить Леся Українка, яка своєю драматичною поемою «На полі крові» створила твір, гідний уваги світової літературознавчої науки.

¹⁹ Ненадкевич, стор. 261.

²⁰ Ненадкевич, стор. 261.

²¹ Ненадкевич, стор. 261.

²² Смирнів, стор. 241.

Ігор КІЧАК

«СЛОВО О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ» ДОСЛІДЖУЮТЬ У СУМАХ

В травні 1994 р. в Сумах відбулася вже сьома наукова конференція з питань вивчення «Слова о полку Ігоревім», організована, як і всі попередні, проф. Сумського педагогічного інституту, доктором філологічних наук Павлом Охріменком, найвидатнішим знавцем «Слова» нашого часу. Професор П. Охріменко вивчає «Слово» понад двадцять років. Ще 1975 р. він видав змістовну брошуру «Проблеми хронології, авторства і реставрації тексту «Слова о полку Ігореве»; в 1979 і 1980 роках — другу подібну брошуру «Проблеми вивчення «Слова о полку Ігоревім», про серйозність змісту яких говорять самі назви розділів: «Коли написане «Слово о полку Ігоревім» і «Хто автор «Слова о полку Ігоревім». Безперечно, ці видання мали певний вплив на всіх, хто цікавиться «Словом» і займається його дослідженням, особливо на Сумщині. В 1986 р. проф. П. Охріменко видав ще одну важливу брошуру: «Як читати «Слово о полку Ігоревім». Методичні рекомендації». Він також опублікував цілий ряд статей на тему «Слова» в різних газетах і журналах, на які звернули увагу всі дослідники «Слова» і просто шанувальники давньоукраїнського красного письменства.

У процесі підготовки до відзначення 800-літнього ювілею «Слова» професор П. Охріменко вже в 1983 р. провів у Сумах наукову конференцію «Актуальні проблеми «Слова о полку Ігореве»; в 1984 р. — другу конференцію «Слово о полку Ігореве» і Чернігово-Сіверщина»; в 1985 р. — третю: «Слово о полку Ігореве» і наша сучасність», в яких взяли участь дослідники «Слова» з України, Білорусії та Росії.

Далі проф. П. Охріменко zorganizував семінар з питань вивчення «Слова», який згуртував дослідників від Харкова (доктор філологічних наук проф. Михайло Гетьманець і доцент Віра Приходько з Харківського педінституту) до Ужгороду (науковець Ужгородського відділення одного з Київських інститутів Борис Яценко)*. Спільно проведено ще чотири наукові конференції з проблем вивчення «Слова»: 1988 р. на тему «Результати і перспективи дослідження «Слова о полку Ігореве», 1990 р. — «Історизм і обставини виникнення «Слова о полку Ігореве», 1992 р. — «Проблеми хронології і авторства «Слова о полку Ігоревім» у сучасному трактуванні», 1994 р. — «Специфіка «Слова о полку Ігоревім» як літературної пам'ятки». Четверта наукова конференція учасників семінару стала, власне, сьомою республіканською науковою конференцією з питань вивчення «Слова».

Про вагу всіх цих конференцій свідчить склад їх учасників, де знаходимо такі відомі імена: д-р Олексій Мишанич — завідувач відділом давньої літератури Інституту літератури АН України, д-р Омелян Пріцак — проф. Гарвардського університету (США), директор інституту сходознавства АН України Святослав Воїнов — організатор і керівник історико-культурного музею-заповідника

* Борис Яценко переклав сучасною українською літературною мовою повний текст «Велесової книги» — пам'ятки IX ст., й опублікував цей переклад 1994 р. в часописі «Русь Київська».

«Слова» в Новгороді-Сіверському, д-р М. Булахов — проф. Менського педінституту (Білорусь), д-р В. Ільїн — проф. Смоленського педінституту (Росія), д-р М. Гетьманець — проф. Харківського педінституту, І. Баскевич — доцент Курського педінституту (Росія), В. Соболев — доцент Донецького університету, В. Коваленко — доцент Чернігівського педінституту, І. Доценко — доцент Харківського педінституту, В. Приходько — доцент Харківського педінституту, М. Корпанюк — канд. філологічних наук з Переяслав-Хмельницької філії Київського педінституту, А. Козлова — канд. філологічних наук з Харківського педінституту, Б. Яценко — із Закарпатського інституту вдосконалення вчителів, В. Кречотень — д-р філологічних наук з Інституту літератури АН України, М. Журенко — канд. філологічних наук з інституту мистецтвознавства, фолкльористики та етнології АН України та ряд інших дослідників «Слова», насамперед з Сумщини.

Але душею всіх тих конференцій, їх організатором, керівником та упорядником всіх опублікованих матеріалів був проф. Павло Охріменко.

Сумські словознавчі конференції зробили значний внесок у вивчення «Слова». Беззаперечно встановлено походження автора «Слова» з Сіверщини. Що стосується імени автора, то хоч учасники конференції 1992 р. й визнали безплідність пошуків власного імени автора «Слова», то харківський доцент В. Приходько констатує, «що його власне ім'я прикрите від нас часом», надіється, що «це ім'я колись удасться встановити», а д-р В. Ільїн зі Смоленська ствердив, що «питання про автора «Слова» залишається до цього часу відкритим». Зрештою, і проф. Павло Охріменко висловився давніше, що «встановити власне ім'я автора «Слова» поки що не вдається, та й узагалі чи вдасться коли. Тільки щасливий випадок... може допомогти в цій справі»**.

Попри все це зроблено однозначний висновок, що автор був учасником походу Ігора Святославовича 1185 р. і деякий час перебував у половецькому полоні. Висновки сумських словознавчих конференцій відкидають гіпотезу С. Пушика і Л. Махновця (власне, ще в 1930 роках висловлену Богданом Лепким у повісті «Каяла») як хибну.

Як бачимо, за останні понад десять років Суми стали центром дослідження «Слова», рівного якому немає ніде, і стали такими завдяки наполегливій праці проф. Павла Охріменка, який сьогодні є найкращим знавцем «Слова» і найбільшим авторитетом у царині словознавства. Саме завдяки професорові Павлові Охріменку в Сумах проведена величезна дослідницька праця, спрямована на встановлення істини, насамперед тієї, що «Слово о полку Ігоревім» є творінням наших предків і належить українському народові.

м. Коломия, січень 1995 р.

** Проблеми вивчення «Слова», Суми, 1980, ст. 15.

Анатолій БЕДРІЙ

ЮРІЙ ЛИПА — ІДЕОЛОГ І ПОЛІТИЧНИЙ ТЕОРЕТИК

Д-р Юрій Липа загинув від рук російських окупантів України влітку 1944 р. Він відомий як поет, письменник, новеліст, публіцист і лікар. Але найменше знаємо його як ідеолога та політичного теоретика. Тому спробуємо заповнити цю прогалину в житті видатного українського мислителя і національного діяча.

1. Про націю

Основою світогляду Юрія Липи є українська нація. Творцем української нації він уважає Бога: «Помолімось єдиному Богу, королеві всього світу». («Хто має суворі очі», зб. «Суворість», Прага, 1931, передрук: Юрій Липа. Поезія, ст. 141). Бог є творцем всесвіту, всього буття, а також національних спільнот. В іншому творі він пише: «О, чоловіче лицарської нації, не знаєш, що єсть для тебе опорою, проч неба: тільки Земля, альбо отчизна найсолодша». («Козаки в Московії», 3-тє вид., Париж, Вид. «Українець», 1957, ст. 133; далі — «Козаки»). Отже світогляд Юрія Липи окреслюємо висловом: «Бог і Україна». Божий твір — нація — це підстава української ідеології. Вважаючи Київ осередком української нації, Липа завважує: «Київ початок життя Роду», і митр. Сильвестер Косів скаже з гордістю в 1635 р.: «Кійовія ностра коелюм ест» (Небеса є для нас наш Київ). Липа написав окрему статтю п. з. «Київ — вічне місто» («Дзвони», Львів, ч. 7-8, 1938). Історіософічне сприймання Липою значення Києва для України є ідентичне з розумінням Дмитра Донцова («На старо-київській шлях!» у кн. «Правда прадідів великих», Філядельфія, 1952). Липа наводить слова Тараса Шевченка, який в одному з листів вживає вислів: «святий Київ» («Селянський король», «Бій за українську літературу», Варшава, «Народній стяг», 1935, с. 68; далі — «Бій»).

Юрій Липа говорить про сутність нації: «Ми — нація, сузір'я мільйонів, ми — серце воль, ми буйна кузня сили» («Бог і непримиримість», зб. «Вірую», 1938). Нація є джерелом дії, цілі життя і динаміки. «Вона живе, та Україна, вона — над ним (поляглим героєм — А. Б.), вона єдина, і в ній корона душ» («Сімнадцятий», зб. «Суворість»). Нація не забуває своїх героїв. «Святе народів серце. Батьківщино, все терпелива прадідівська земле... Країно Генія, що — вищий і поважний, любови земле, я є Твій» («Скарга німця», «Суворість»). Нація є життєдайною істотою. «Найбільше добро, це — зростання людини, в нашій народі зростання людини зусиллям людей» («Народи», зб. «Вірую»).

Щодо пізнавального (епістемологічного) погляду Юрія Липи, то можемо назвати його національним суб'єктивістом: «Як можна інакше дивитися на світ, як не з нутра власної нації?» («Українська раса», Варшава, «Народній Стяг», 1937, ст. 5). А далі: «І до тої традиції звертаємося, коли говоримо про українську расу, до традиції сприймання України знутри» (там само, ст. 6). Будучи послідовним учнем Тараса Шевченка і членів Братства Тарасівців, Юрій Липа пише: «Наш Кобзар любив Україну більше за все на світі. Звідси його світогляд, коли так можна висловитися, був Україно-центричний. Усе, що він у світі бачив, бачив через призму вільної України» (промова Івана Липи, 1921, «Тарасівці», «Літературно-Науковий Вістник», Львів, грудень 1925). Наш мислитель наводить вислів Шевченка: «Україно, світе милій!» і пояснює: «Україна є цілим окремим світом» («Українська раса», ст. 6).

Юрій Липа багато говорить про расу. Проаналізувавши його розуміння «раси» і «нації» можна вважати, що в його творах ці два поняття переплітаються і є синонімами. Цієї ж думки дотримуються й інші дослідники (гляди: Богдан Стебельський, «Юрій Липа», «Ідеї і Вічність», Торонто, 1991, ст. 228). В Липи є таке визначення: «Українську психічну расу відчуваємо, як силу потужну, велетенську, «телюричну» («Розмова з Заходом», «Бій», ст. 43). Телюричний — значить земний, природній. Це визначення ідентичне з органічною теорією нації. Ще інший дослідник згідний з тим, що розуміння раси Юрієм Липою є психологічне: «Цією духовою расою є «моральний чинник», про який говорить Роберт Мікелс — це є почування приналежності до себе, без якого всі інші моменти мусять стати непевні й хисткі. Про расу в цьому розумінні говорить Ю. Липа» (Антін Княжинський, «Дух нації», Нью-Йорк, 1959, ст. 61). Сам Липа виразно твердить: «Необхідне органічне розуміння українського «Я» («Призначення України», 2-е вид. Нью-Йорк, Вид. «Говерля», 1953, ст. 30). Індивідуальність нації він називає її характером: «Нарід мусить мати «свій характер», і його має кожен» («Укр. раса», ст. 18).

Липа пояснює: «Поняття раси скорше життєве, біологічне... існує відчуття раси як живого організму... духові риси — це найважливіший цемент нації... Расою звемо цілість населення, що його духові прикмети укриті й явні (як звичаї, мова), а також антропо-біологічні риси — становлять виразну цілість упродовж часу історії» («Призначення», ст. 124-126). Він вважає, що кожна нація унікальна: «Отже поняття раси, як цілоти, не передусім поняття відрубної окремої великої духовости» (там само, ст. 164). «Власний терен, власна місія і почування нехиті до чужих, — ось що є найпевніше в окресленні слова нація» (там само, ст. 17). Ці елементи нації є тією «силою, що змушує нас до нашого Ренесансу. Великий закон світу, що змушує жити і розвивати в собі те, що маємо в собі найбільш великого, живлового» («Розмова з Заходом», «Бій», ст. 43).

До постійних складників нації Юрій Липа додає «динамічне поняття раси, що живе й росте». («Призначення», ст. 124). У цій справі він донцовець. Цей динамічний чинник Липа висловлює наступним висловом: «Нація, народжена з огня» («Св. Юрій», «Суворість»). Вогонь символізує принцип дії та очищення суспільства від умираючих, дегенеруючих елементів. Він вживає вислів «Козацька нація», чим наголошує вольові, цілеспрямовані, воєвничі прикмети, необхідні для побудови могутньої національної держави (пор. «Козаки», ст. 11).

Теїстичне походження нації Юрій Липа пов'язує з шевченківським розумінням довготривалої тяглости нації: «Це Бог пов'язав у ланцюг нас, від пращурів, прадідів і тим (вантажем любови — А. Б.) обдаруєш правнуків, як знаком, що лучить і кров, і насіння, і вічність». («Ланцюг ніжності», «Вірую»). Покликаючись на чільного антрополога Вадима Щербаківського, Липа зауважує: «Ми вправі думати, що були й є автохтоном на своїй землі не тільки від VI в. по Хр., але від Неоліту, тобто не менше 5000 літ» («Українська раса», ст. 8).

Важливим складником української нації Юрій Липа вважає територію, на якій живе нація від віків. Він, зокрема, згадує Причорномор'я, чорнозем, Дніпро, Карпати, лісостеп. Ці землі тісно пов'язані з формуванням української нації, з її життям і долею. Особливий вплив мали ці землі на формування українського селянства, специфічної екології України: «Культура збіжжя — це, з погляду біологічного, симбіоза людської збірноти з рослиною... Культура пшениці

майже стала символом краю, зафіксована навіть на національному прапорі» («Призначення», ст. 59).

Іншим важливим складником нації, на думку Юрія Липи, є геополітичне положення: «Ми є клин південної раси між Балтією і Уралом, клин раси, опертої на широкій підставі, на Понтиді, на Руськім, на Чорнім морю, клин, що від кількох тисяч літ має свій власний характер, своє власне призначення і традиції» («Укр. раса», ст. 22). Липа твердить: «Українські Землі не є ніякою закутиною. Під оглядом торговельним і геополітичним — це одна з найважливіших земель світу. Це значення України тільки зростає в сучасному» («Призначення» ст. 18). В іншому творі читаємо: «Вперед, Україно!.. Ні Росії, ні Європі не зрозуміти синів Твоїх» («Сімнадцятий», 1925, «Суворість»). Висновки Липи збігаються з тезою ОУН (автор Степан Ленкавський): «Я Дух одвічної стихії, що зберіг Тебе від татарської потопа й поставив на грані двох світів творити нове життя».

2. Ідеї української нації

На думку Юрія Липи українська нація, як і кожна інша, винонює ідеї-семафори, які вказують найважливіші життєві напрямні і потреби нації. Ці ідеї усвідомлюються з пізнанням української історіософії, або висловлюються геніяльними речниками нації, які є одержимі в певний містичний спосіб цими ідеями. Його студії в тому напрямку коментує дослідник: «Поезія Юрія Липи міцно насичена історизмом, і то не тематикою чи навіть словництвом — поезія Юрія Липи вичаровувала нам самий дух історизму, самий дух героїчних діб нашої історії» (Євген Маланюк, «Юрій Липа — поет» «Книга спостережень», т. 1, Торонто, «Гомін України», 1962, ст. 228). Сам мислитель заявляє: «Власне, головні ідеї, генеральні ідеї в першу чергу потрібні до організації української духовости» («Призначення», ст. 25). Щоб ідеї нації зрозуміти й правильно висловити, Юрій Липа вважає, що найперше потрібне «почуття органічної єдності раси... В серці кожного українця повинна бути його почуттєва Україна, заселена постатями й почуваннями» («Кампус Мартіус», «Бій», ст. 53).

Мислитель висловлює головні українські ідеї: «І в небі, блиснув знак, був напис в небозводі: — каже кров — з'єднаю! — каже любов: — Пробачу! — каже віра: — веду!» («Сон про ярмарок», «Світлість», Каліш, 1925, циклоstileве видання, передрук «Поезії», ст. 113). Це — ідея єдності, християнська ідея любови до своєї нації, ідея національної еліти вести нарід до обітованої мети. Внутрішній український аспект цих ідей такий: «Тенденції українського культурного підложжя — це тенденції, що має кожне старе суспільство і стара раса, — до створення свого роду, муравлища, вулика людей, органічно зрізничкованого суспільства. Це тенденція консервативна» («Призначення», ст. 185-186). Липа уточнює попередні три ідеї: «Ці три елементи: відрух оборони свого рідного, погляд на світ з нутра раси і сприймання предківщини, — це немов зовнішній вияв українського характеру» (там само, ст. 206). Тут доцільно згадати, що Липа подає твердження Вадима Щербаківського, який «не визнає вищости якоїбудь раси над расою українською» («Укр. раса», ст. 10).

Потужною ідеєю України має стати «сила християнської доби Києва», що криється в його апостольстві («Призначення», ст. 225). Цю ідею Києва репрезентує Собор Святої Софії. У творі «Про Святу Софію» Липа пише, що храм цей будувало 12 лицарів, а «Мати Свята вклала в уста пісню про храм високий. Сталося чудо велике: вийшла з землі Софія осіяна, вийшла, заслі-

пила людям очі» («Київські легенди», «Вірую»). Великого значення у формуванні національних ідей Юрій Липа надавав українським давнім мітам. Він мав недокінчений рукопис п. з. «Українські міти». З нього постала стаття «Міт Півдня» (Див. «Чорноморський збірник», т. 3, Варшава, 1943). До тієї ж тематичної групи історіософічних писань Ю. Липи слід віднести статтю «Символ Чорного моря» (Лев Биковський, «Публіцистика Юрія Липи», «Розбудова держави», Денвер, «Зарево», ч. 2, 1955, ст. 119). На думку Липи, давні національні міти є основою для сучасних ідей нації.

Завважуємо тотожність думок Липи з думками Дмитра Донцова, який писав: «Політика народу впливає з духа того народу, з духа його вождів. А цей дух — з його містичних праджерел... І очевидно, що і Сковорода, і П. Могила, і Шевченко інтуїтивно відновляли традицію старого великокняжого Києва» («Від містики до політики», Торонто, СВУ, 1957, ст. 18, 19). Згадаймо ще статті Донцова: «Місто премудрости Божої» («Гомін України», Торонто, 6 липня 1953), «За духову спадщину Києва» («ГУ», 17 грудня 1955). Темі ідей нації Донцов присвятив окремих твір «Де шукати наших історичних традицій» (Львів, 1938). Друге видання цього твору Донцов назвав «Дух наших традицій» («Хрестом і мечем», Торонто-Нью-Йорк-Лондон, 1967). Ще доцільно згадати твір чільного націоналістичного провідника Івана Габрусевича. Він написав «Український міт» (Альманах «Ідея в наступі», Париж, 1938), що подібний своїми висновками з думками Липи. В тому руслі написано також твір Дмитра Мирона-Орлика «Ідея і чин» (Краків, 1940), зокрема розділ «Українська духовість та світогляд на тлі історичного розвитку».

Іншою ідеєю України, за Юрієм Липою, є «стремління до особистої свободи і відповідальності перед релігійними святощами — це прикмета київської людини» («Призначення», ст. 224). Черговою важливою українською ідеєю є пошана і плекання української родини, як підставової органічної спільноти нації: «В центрі духовости цього кола стоїть жінка-мати, істота, що єднає коло себе родину. Найдавніший символ того агрикультурного населення — це образ Великої Матері, божества прапрадідів сучасних українців» («Призначення», ст. 179). Ще на чільне місце в ряді ідей української нації Липа ставить ідею української справедливості і законності. Він наводить досліди А. Андрієвського, який вивчив «правну культуру українських прапредків-трипільців, зв'язує їх правні поняття з «Руською Правдою» і звичаєвим правом українців і тим самим встановлює вісь української правної культури впродовж трьох тисяч літ. Це ще одне пояснення того вродженого українцям потягу до законності» («Призначення», ст. 218). Врешті, чільною ідеєю, за Юрієм Липою, є ідея національної держави. Він визнає програмові засади Братства Тарасівців: «Наука й життя українського народу доводять, що Україна була, єсть і буде зовсім окремою нацією і, як кожна нація, так і вона потребує національної волі для своєї праці й поступу». Липа підсумовує: «Свята Святих для Тарасівців — це була Самостійна Україна. Іншої України ніхто з Тарасівців собі не уявляв». («Тарасівці», «ЛНВ», Львів, грудень 1925, ст. 351-353).

3. Про російську націю

Свою книжку «Розподіл Росії» Юрій Липа розпочинає моттом: «Єсть закономірність потужна і велична, що змушує Північ і Південь піти власними дорогами» («Розподіл Росії», Варшава, Державне Вид. України, 1941; 2-е справлене

вид., Нью-Йорк, «Говерля», 1954. Далі — «Розподіл») Північ — це Росія. Південь — Україна. Різні були історичні дороги російської та української нації, накреслені в найдавніших історичних часах. Коли в Україні процвітала хліборобська культура, «археологічні розкопи не викрили на Московщині слідів хліборобства раніш IX віку по Хр. Отже — цілковита прірва між праісторією України й Москви» («Призначення», ст. 41). «Своїм культурним кругом відрізнялась протоукраїнська раса різко від значно молодших культур, як московська, що культурно належить до північно-азійського відтинку номадського кругу...» (там само, ст. 128).

Липа стверджує: «Поняття праслов'янщини відкинено. Ніхто не бачив цих праслов'ян, і вони не залишили ніяких праслов'янських пам'яток. Не праслов'яни жили в Україні, лишень праукраїнці» (там само, ст. 254). Він виводить тезу: «В VI і VII віках уже панувала в Україні мова слов'янська, і ця слов'янська мусіла уже тоді бути українською мовою... Взагалі, що слов'яни походять від одного кореня і той «корінь» був аргументом найрізнішого кольору панславістів Росії, то не повинно українців дивувати... Не можна взагалі ствердити чи праслов'яни існували...» («Укр. раса», ст. 15-16).

Про росіян Липа пише наступне: «Єсть то край приниження, де духа Божого нема, і людського духа на лицах не видно. Горе їх уродило, страх виколосав, а зависть душу висушила» («Козаки», ст. 168). Культуру росіян він описує так: «В хащах лісових зустрічав оселі цілком диких людей, які хоч і називалися християнами, не знали хреститися і вміли лиш одної молитви: «Золотий Боже, Мати й Батьку, пошли нам звіра», а Великдень називали раз Великдень, а раз Гусячий День... В болотнистих «тайболах» ховалися найтемніші оселі, де панував кам, жрець із сорокато вимальованим бубном. Саме кінчалися ведмежі свята, і скреготливі співи під голос бубна заповнювали ліс. То тубільці, або й наново наведені на поганську віру москвини, об'ївши киселю з вівса й горохової затирки, лягали на землю, оберталися тяжко і славили свого бога — ведмедя» («Козаки», ст. 63).

Липа наводить слова посла від данського короля Фридрикуса: «Москвини суть люди хитрі, спритні, затяті, неповстримані, немилостиві, розпусні і, щоб не повідати — безсоромні, до всілякого зла схильні, ставлячи силу на місце права — і, повірте мені, од чеснот ушеляких одмовляються» (там само, ст. 19). Взагалі, наш дослідник вважає, що «найдикийший у світі нарід московський» (там само, ст. 65). Садизм москалів супроти волелюбних українців автор так описує: «Чекай, побачиш, як будуть тебе колесувати, розпинати, тортурувати в Москві. О, будеш з вилупленими очима лизати руку ката, щоб тебе тільки вбив швидше, ти шляхетносте, доброто ходяча! На чотири частини розрубають твоє тіло. Відрубають руку, потім ногу, потім знов руку й ногу, а як будеш ще белькотіти, вирвуть язика і собакам на пожертя кинуть» (там само, ст. 66). І далі: «О, Москво, чи зогнию в тобі так, як усі в тобі гниють? Стільки нещастя в тобі, стільки сліз і горя, що й у цілому світі стільки немає. Найбідніший чабан козацький щасливіший від твоїх князів. Скрізь гниль у тебе і потопання віри й любови, і скрізь безнадії знак» (там само, ст. 72).

Липа описує російський імперіялізм, його міжнародній бандитизм і народо-вбивчу практику: «Добрий скарбник данину звозив сюди з усієї Московщини широкої. По нім голод і холод і гладке поле зосталося — по Іванові, по Васильовичу, по Лютому господарю, крові строгому розливці. У Новгороді Великім

пустили Іван Васильович у бистрину водною двадцять тисяч, а в Казані спалили сорок тисяч людей, а в Москві-граді без ліку» (там само, ст. 105). Липа описує завойовану країну: «Москалі, підбивши хитрими словами й обіцянками малого татарського царя з князівством, скасували військо його і господарювали як хотіли. Обкрадали села, сіяли розпусту в місті, а юрби черні без проводу і стриму, як вали моря, перевалювалися через безборонне князівство. Тепер вони зажадали, щоб молодий цар Рес-Кичі змінив свою віру батьківську на московську... О, Москво, отрує, хмарами невільництва закрила ти наше блакитне небо, наймогутніше джерело злочинів і руїни, будь же ти проклята! Будь проклятий той день і година, коли за намовою Москви пішли ми на шлях неслави й убожества» (там само, ст. 125). Наш мислитель запитує: «Чи обтесування людей московських з усіх мислей природи людської, окрім страху, не нагнуло їх під стопи деспота-окрадателя?» (там само, ст. 131). Він схиляється до думки, що за злочини Росії проти завойованих нею націй відповідає цілий російський нарід. Липа пов'язує большевизм з попередніми московськими режимами: «Сучасна російська політика не створила віднедавна. Большевизм не розпочав нічого, чого б не провадив або не пробував впровадити царизм. Нам не ходить про назви. Еволюція понять большевицької Москви йшла тим самим шляхом, що ним перед тим ішли напрямні імперських правителів Петербургу... Власне, з погляду біологічної істоти Росії можемо трактувати її як цілість» («Розподіл», ст. 9). У питанні суті російського імперіалізму, висновки Юрія Липи тотожні з висновками Миколи Міхновського, Дмитра Донцова, Євгена Маланюка, Ярослава Стецька.

4. Основи української політики

Уже на початку 1920-х років, будучи студентом, Юрій Липа чітко визначив своє політичне кредо послідовника ідей Братства Тарасівців, борця за українську національну державу (гляди цитату зі статті «Тарасівці»). Він за панування «над вільною землею Великої Нації із берлом і мечем!.. Цвіти, цвіти, цвіти, могутня Україно...» («Пануй», зб. «Суворість»). Мислитель переконаний, що гін нації до пережиття «є запорукою постійного відродження української державности» (розділ «Українська державність», «Призначення», ст. 219). В іншому творі сказано: «немає для нас більшого завдання, як утвердитися в нашій землі, вгризтися в цю землю, встановити свою справедливість... мусимо опанувати стихію для держави сильної, найсильнішої... («Рубан», «Нотатник I». Львів, «Народній стяг», 1936, ст. 56). Українська держава має включати «золотохвильні, теплі ниви південні, високі гори, зеленоверхі гори і море, що бурхливе вічно» («Батькові», зб. «Вірую»).

Між націями постійно йде боротьба за кращу свою екзистенцію. Ця боротьба керована ідеями, що їх вилює кожна нація. Зокрема культура є засобом розповсюдження національних ідей, чим підкреслюється «небувалу» завзятість духової війни в сучасній Європі... Невтральних нема» («Кампус Мартіус», «Бій», ст. 49). Це значить, що підставою політики мусять бути ідеї української нації. Тому «запрошувати до наслідування їх (чужі ідеології — А. Б.) — це просто запросити до наслідування того, кого не дасться ніколи наслідувати, — істоти чужої раси». Липа гостро критикує тих публіцистів, які охоче приєднуються і до Гітлера, і до Мусоліні чи Кіплінга. Забувають, що «почерез цілу творчість Кіплінга червоною ниткою проходить вираз із його популярного вірша

«Англіїці! То раса цілком інша, ніж усі!» А Мусоліні чітко зазначає, що його фашистське розуміння світу і власної раси — це «товар не на експорт». «Що ж говорити вже про Гітлера і Кемалю з їхніми германськими і туранськими мітами!» («Укр. доба», Львів, «Народній стяг», 1936, ст. 8-9). Наш теоретик відкидає чужонаціональні ідеї ще й тому, що «і марксизм, і фашизм, і янкеїзм — це тільки покищо недокладні обліки світу й людини» («Похвала математиці», вересень 1943, передрук «МУР», Регенсбург, 1947, ст. 6).

Юрій Липа шукає геополітичного місця для української міжнародної політики. Він згідний з висловом австрійського посла в Москві, Л. Рінгубера, що Україну часто переходять руїники «залізом і вогнем». Тому «Україна є правдивим полем битв, пляцдармом» («Кампус Мартіус», «Бій», ст. 47). Наш мислитель робить висновок, що «найприроднішою віссю експансії України є південна вісь» («Призначення», ст. 61). «Пригляньмося до геополітичних тенденцій України. Вони є реальні, вони — двигуни історії. Бо ж передусім не схід і не захід є джерелом України. Підложжям її раси, підложжям її культури й світогляду від самого початку і до останніх часів був — Південь. Звідси прийшло оформлення християнства. Південь, Дунай і Закавказзя — це напрямні головної експансії київських князів. Середземне море — напрямна політичної і торговельної експансії античного Понту» («Призначення», ст. 285-286).

На основі вище викладених думок у Юрія Липи зродилася «Чорноморська доктрина» у формі окремого твору, де він пропагує створення бльоку держав, що прилягають до Чорного моря, для протиставлення російському експансіонізму. Близький приятель Липи твердить: «Він розумів «чорноморську проблему» в широких рамках у дусі думок, висловлених у його творі «Призначення України». Він гадав, що Український Чорноморський Інститут повинен би займатися не тільки теоретично-дослідницькою діяльністю, але й політично-організаційною в напрямку об'єднання причорноморських народів у спільній державній понтійській одиниці. Витворена згодом з того понтійська спільнота мала би дати світові нові цінності на ґрунті ренесансу гелленської культури, спадкоємцем якої є Україна. Відповідно до цього він плянував і організацію УЧІ. Липа одночасно змагав до об'єднання понтознавців для заснування українсько-понтійської партії, завданням якої було б здійснення понтійської федеративної наддержави. У той спосіб Ю. Липа протиставив ідеї «Великої Росії» ідею «Великої України» з опертям на понтійсько-середземноморський простір. Цю думку він згодом ширше розвинув у творі «Розподіл Росії» (Варшава, 1941)...» (Лев Биковський, «Український Чорноморський Інститут»; «Визвольний шлях», Лондон, кн. 10-11, жовтень 1957, ст. 1126-1127).

Другим принципом української політики має бути, на думку Ю. Липи, західньо-європейська тенденція в Україні: «Не можна поминути ще одної ідеї, а радше історичного клімату, що дає багато традиційного сучасним українцям, — це клімат західнього П'ємонту України» («Призначення», ст. 261). Москва нищила і нищить українську культуру, бо «київський християнізм мав у собі сильні й небезпечні для Москви елементи латинської культури. Латинська мова була мовою духової еліти Києва і політичної еліти козаччини» («Селянський король», «Бій», ст. 57). І далі: «В більшості творів української еліти XVI-XVII віків міцно злютовано дух руський і дух римський» (там само, ст. 58).

5. Боротьба між двома націями

Юрій Липа переконаний, що боротьба між Україною і Росією — це боротьба двох ворожих національних світоглядів. «Шевченківське «сім'я вечера коло (свої — А. Б.) хати, а мати хоче научати», — це тепер протимосковський рушійний важіль, бо з Москви пливе безвласницький, безтрадиційний урало-фінський дух ненависти до української родини. Це не похід війська, чи урядуння адміністрації; це похід ворожого світогляду проти нашого тисячолітнього світогляду» («Призначення», ст. 19).

Як згадано в розділі 3-ому, Липа відкидає панславізм як російську імперську ідею. На історичній сцені точиться великий «поєдинок двох грачів: Козацької Нації і Московита» («Бій», ст. 57). Україна має боротися проти Росії з позицій вищості українських національних ідей над російськими. Він пише: «Від нас, здвигаючись, ростуть залізні руки... і дзвінко б'ють Москву у груди мідні... Напримиримість — Бог наш!» («Ми — нація», «ВШ», лютий, 1952). Тут є антропологічний натяк, що коли в Україні панувала залізна епоха, то Росія перебувала ще в попередній (бронзовій).

Для Юрія Липи Тарас Шевченко є не лише духовим провідником, але й ідеологічно-політичним, зокрема щодо боротьби з Росією: «Скрізь він є володарем, він розмовляє в обороні свого народу і грозить російському цареві нещастями. З царем говорить гнівно і як рівний з рівним» («Селянський король», «Бій», ст. 64). У відношенні до Росії Україна має виконати місію, дану їй Богом: «По виконанню присуду Всемогучого, мала вона (українська нація — А. Б.) стати велетенська, повна здоров'я, сили й гарячої живої крові. Тоді мали прийти великі часи Києва. Київ мав змінити не лиш соціальну структуру, але й сам характер сусідів. Мав очистити Москву вогнем від царів, ярижків, мілітаристів і паразитів» (там само, ст. 73). Цю концепцію прийняла Організація Українських Націоналістів, висунувши могутній клич: Київ проти Москви! Липа зауважує, що ця концепція була реалізована вже в XVII столітті, коли українці закладали в Росії монастирі й школи та «вчили всю Московію шляхетного казнодійства і штуки панегіриків і повінчувань. Їх вірші з мелодіями українськими виспівувало по цілій Москві. І хоч не раз палено книги українські як єретицькі, однак братчиків з Андріївського монастиря цар і патріарх, і всі вчені московські потребували» («Козаки», с. 119). Також у Дуліному монастирі над Окою сто братчиків з України «світло віри християнської ширіли між поганами» (там само, с. 124).

Український месіянізм гримить у творі «Ненависть»: «Несамовиті йдуть туди, де землі тримає в кігтях Кремль, Драконе Росії, твої минули роки, — розпусне тіло рвуть огненноокі! Незворушні, невмолімі, як Меч і Хрест!» (зб. «Суворість»).

Липа, без сумніву, є прихильником національно-визвольної протиросійської революції: «Станьте кожен спокоєн у лави, що в сяйві мітів: Це — Українець-Воїн ворога помітив. І в краю, де все клекоче, він побіди сіє, б'ючи межі очі гебе, Росіє!» («Війна», зб. «Суворість»). Українська політика мусить ставити собі ціль: ліквідація російської імперії. Цій темі присвячений твір «Розподіл Росії». Там є окремі розділи про «сибірську самостійність», про створення держави «Далекосхідний Край», про усамостійнення Киргизії і Туркестану тощо.

Закінчення буде

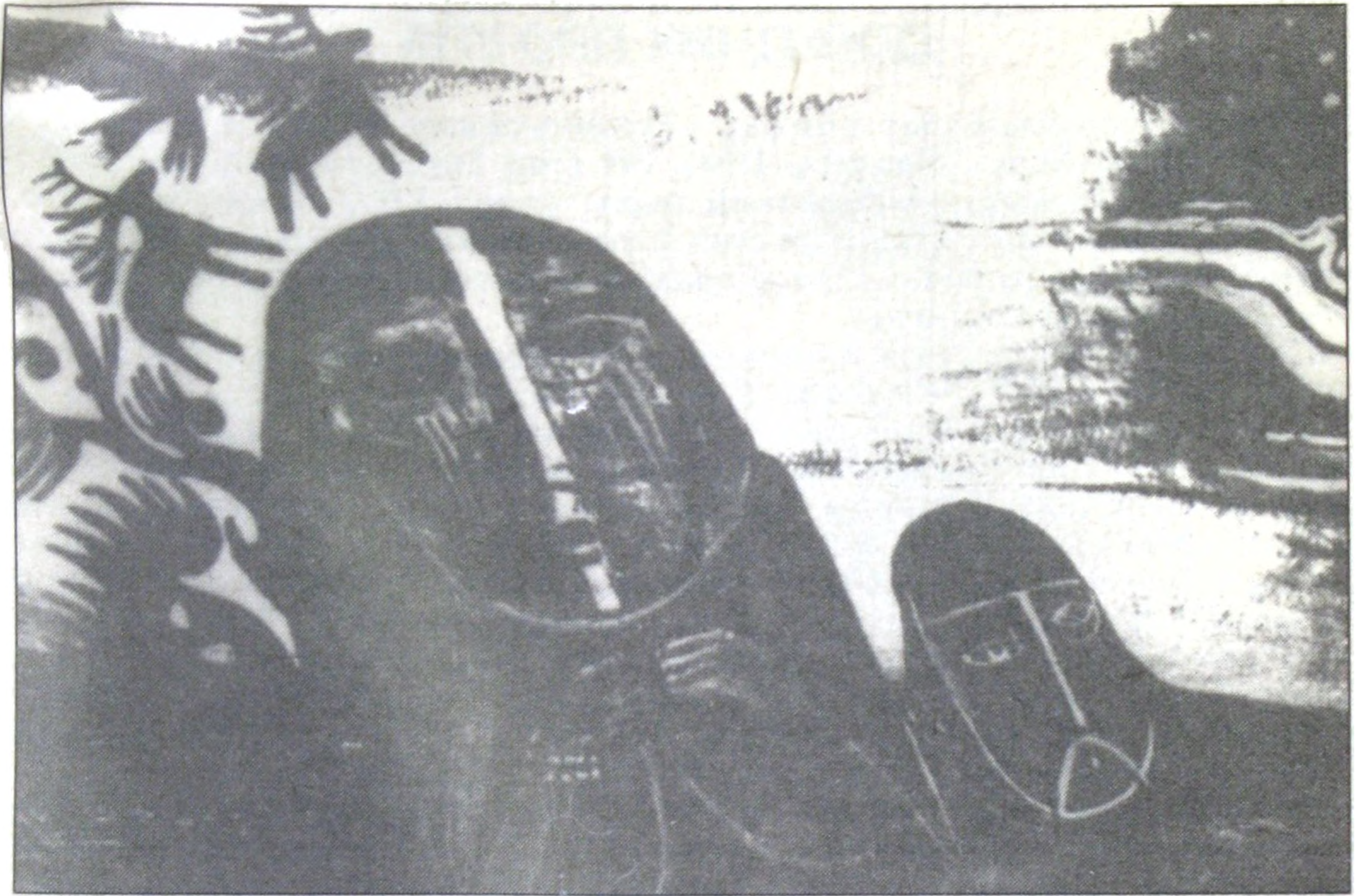
НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ МИСТЦІВ

Вже два роки, як у Києві створено Національну Асоціацію мистців. У ній об'єдналися майстри високого фахового рівня, які сповідують національну ідею та шляхетні принципи державотворчої ініціативи у той час, коли Україна важко постає як суверенна і незалежна держава, повільно скидає кайдани колоніалізму. Що спонукало створити нову організацію? Вороги всіляко намагаються переконати нас, що Україні ніяк не обійтися без північного сусіда. Нам хочуть довести, що і в економічній, і в духовій сфері Україна відстала, занедбана, увійти ж у «світовий контекст» можна лише відмовившись від «хуторянства» і «шароварництва».

Історія вже доводила, що часто рівень розвитку мистецтва не залежить від рівня розвитку економіки. Ми відкидаємо тезу, що українське мистецтво не може конкурувати з кращими досягненнями мистецтва Заходу. Різними шляхами, але інформація про філософські, мистецькі та соціальні шукання світу доходила до кращих представників нашого народу і впливала на формування їхнього по-справжньому сучасного світогляду. Маємо чимало мистців, які залишилися самими собою, належали до так званого «підпільного» мистецтва, не виставлялися, а нині постають як явище несподіване і навіть нереальне. Досить назвати імена Андрія Антонюка (Миколаїв), Марії Савки-Кочмар (Львів), Миколи Малишка (Київ), Володимира Цюпка (Одеса), Дмитра Стецька (Тернопіль), Володимира Федька (Київ), мистецтвознавця Володимира Данилейка (Полтава). Ні! — воно існує, високе мистецтво українців, але було заблюковане в умовах соцреалізму. Сьогодні ж стараннями тих, хто намагається не тільки стримати, але й припинити ріст національної свідомості та її виявлення в художній творчості, воно ніяк не може вирватися на світові вернісажі. Знаємо, яке «українське» мистецтво привозили до Англії та Німеччини 1993 й 1994 років. Думка західних знавців прозвучала і в пресі, і по радіо. Більшість упевнена в тому, що ті акції були провокаційними, адже, за малими винятками, у творах, представлених на Заході, України не було й сліду.

Наші недоброзичливці відносять до «хуторянства» і «шароварництва» будь-яке звернення до національної символіки, тем, образів, але ж світова культура складається з культур національних. Українське ж мистецтво кілька останніх сторіч не могло вільно розвиватися, а тепер, коли маємо державу, нас хочуть спрямувати у «контекст світового розвитку», запевняючи, що сучасне мистецтво не може бути національним. А чому, власне кажучи? Хіба Михайло Бойчук і створена ним українська художня школа 1920-30 років не були обізнані зі світовим мистецтвом; хіба вони не були найпередовішими сучасниками, залишаючись водночас глибинно національними мистцями? Як відомо, бойчукісти як школа монументалізму йшли попереду світового образотворчого мистецтва ХХ ст. Шляхами бойчукістів пішли, наприклад, мекіканські мистці, створивши могутнє, глибоко національне мекіканське мистецтво — одну з вершин світової образотворчості. Немає мистецтва «інтернаціонального», тому новостворена Асоціація не лише у творах своїх членів, але й громадською діяльністю широко пропагуватиме ідею української історії та культури. Ми будемо розкривати підступні наміри тих, хто прагне дискредитувати як сучасне українське мистецтво, так і український фолкльор, нашу тисячолітню культуру.

Деякі сучасні критики та мистецтвознавці заперечують усе те, що було створено в підсоветській Україні. Все це мистецтво називають соцреалізмом. Але

*Людмила Мазур. «Легенда» (фрагмент)
м. Хмельницький*

ж не всі художники прислужувалися більшовикам, не всі твори були політично кон'юнктурними. Назвемо лише кілька імен мистців-графіків, більша частина доробку яких не вписується в прокрустове ложе соцреалізму: Іван Їжакевич, Михайло Дерегус, Федір Конавалюк, Олександр Данченко, Іван Батечко, Григорій Гавриленко, Іван Остафійчук...

Мистці Національної Асоціації не заперечують і не можуть заперечувати у масиві мистецтва України російського мистецтва, жидівського мистецтва, мадярського мистецтва і т. д. Навпаки, ми з повагою ставимося до всіх національностей у нашій державі, будемо плідно з ними співпрацювати, але нікому не дозволимо представників українського мистецтва і захисників української ідеї називати «коричневими». На зборах Національної Асоціації Мистців були засуджені дії новітніх ідеологів від антиукраїнства, наголошувалося, що консолідація всіх прогресивних сил зараз — нагальна потреба.

Опанас ЗАЛИВАХА, мистець;
Віталій ХАНКО, мистецтвознавець;
Петро ГОНЧАР, мистець;
Ярослав МОТИКА, скульптор;
Сергій САВЕНКО, мистець;
Микола МАЗУР, мистець;
Борис БУРЯК, мистець;
Микола МАРИЧЕВСЬКИЙ, головний редактор
журналу «Образотворче мистецтво».

ДОВІДНИК ПРО УПА

Нещодавно побачила світ книжка «Українська повстанча армія, 1943–1949: Довідник» (Нью-Йорк: «Пролог», 1994), 199 стор. Матеріал праці охоплює три основні частини: енциклопедичний нарис історії УПА, скорочені біографії керівництва воюючої України та реєстр псевдонімів провідних осіб збройної боротьби. Книжка включає 35 стор. ілюстративного матеріалу і біля п'ять сторінок скорочень та пояснень.

«Довідник» починається коротким енциклопедичним нарисом збройної боротьби УПА в 1943–1949 роках, а згодом, містить такі частини: початки на Поліссі і Волині; об'єднання сил та поширення дії; Українська народня самооборона в Галичині; завершення структури; тактичні бойові частини; військові ранги та відзначення; функція ОУН як апарат запілля; створення Української Головної Визвольної Ради (УГВР); кадри і їх вишкіл; журнали і газети; чисельний стан; бойові дії в 1944–1946; демобілізація бойових відділів; епілог боротьби. Три мапи території дій показують поступенний перехід УПА від військових форм боротьби до збройного підпілля. Інші ілюстрації — це організаційні схеми та функційні списки керівництва, відзнаки військових нагород та функційних ранг, титульні сторінки важних документів ворогів та видань УПА і ОУН, тексти важніших постанов УГВР тощо.

Відсотково найбільше сторінок присвячує «Довідник» скороченим біографіям (енциклопедичного формату) всіх членів УГВР, членів Проводу ОУН на Українських землях, генералітету УПА, Крайових і Обласних провідників ОУН та важніших членів їх проводів, деяких бойових командирів УПА, відзначених найвищою нагородою — Золотим Хрестом бойової заслуги 1-ої кляси. Тут вміщено інформацію про 130 осіб, більшість яких невідомі ширшому загалові. 13 біографій включають знімку описаної особи, а це: Ростислав Волошин, о. Іван Гриньох, Дмитро Грицай, Дмитро Клячківський, Василь Кук, Микола Леbedь, Іван Литвинчук, Дмитро Маївський, Кирило Осьмак, Василь Охримович, Василь Сидор, Петро Федун, Роман Шухевич.

Третій розділ у «Довіднику» — це реєстр псевдонімів приблизно 1800 осіб, які виконували старшинські функції в УПА або служили в Повітових і Надрайонних Проводах ОУН чи вище. При кожному псевдонімові стоїть титул виконуваної функції, терен та період дії. Якщо відомі правдиве прізвище та ім'я даної особи, тоді ця інформація також подана. Цей реєстр далеко ще не завершений і буде далі доповнюватися в майбутніх виданнях «Довідника».

Цією публікацією В-во «Пролог» починає реалізувати дещо ширший задум: плянується видати впродовж 1995–1996 років ще кілька довідників (матеріали яких готуються до друку) в цій серії, які дадуть читачеві додаткову інформацію тим, що поширять енциклопедичні біографії та реєстр псевдонімів, охоплять реєстр періодичних і неперіодичних підпільних видань, зберуть короткі історії бойових відділів, календар важніших подій, короткі описи важніших боїв і ін.

Мета задуму пряма: щоб матеріал із усіх довідників, повністю виправлений та достатньо поширений, ввійшов до майбутнього «Енциклопедичного довідника збройної боротьби» (умовна назва), який повинен з'явитися з нагоди 55-річчя УПА. І для того, щоб таке видання було якнайточніше та містило якнайповнішу інформацію про той період в історії України, — тому власне звертається фірма «Пролог» до читачів в Україні чи поза нею допомогти активно у збірці фотографій та біографічних фактів про всіх членів УГВР, провідників ОУН та старшин УПА, як і щодо інформації про бойові відділи, публікації, важливі події тощо.

Автор «Довідника» — майор Петро Содоль. Технічний редактор — Юрій Маївський. Видана заходами фірми «Лілея» в Тернополі при активній допомозі Мирослава Павловського та за доглядом Григорія Бурбези. ■

ЗАСТУПНИКИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

АВСТРАЛІЯ:

*Postup Ukrainian
Co-operative Trading Society,
902 Mount Alexander Road,
Essendon, Victoria, 3040.*

КАНАДА:

*The League of Ukrainians in Canada
140 Bathurst St.,
Toronto, Ont., M5V 2R3*

АРГЕНТИНА:

*W. Zastawnyj
1425 Soler, 5039 – BS AIRES.*

НІМЕЧЧИНА:

*"Schlach Peremohy"
8000 München 80,
Zeppelinstr. 67.*

БЕЛЬГІЯ:

*Mr. O. Kowal
72 Blvd, Charlemagne,
1040 BRUXELLES.*

США:

*Mr. H. Cebrij
136-2nd Ave.,
New York, N.Y., 10003.*

ФРАНЦІЯ:

*Union des Ukrainiens de France
186, Blvd. St-Germain,
75261 PARIS Cedex 06.*

Офіційним представником «Визвольного Шляху»
в Чехії і Словаччині є п. ред. Микола Шатилов.

«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» — ЦЕ НАЙКРАЩИЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК ДЛЯ ВСІХ: КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ. СЛУЖИТЬ ТІЛЬКИ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І РОЗБУДОВІ ТА ОБОРОНІ ЙОГО ДЕРЖАВНОГО ЖИТТЯ!

СПОВНІТЬ СВІЙ ОBOB'ЯЗОК: ВПЛАТІТЬ ПЕРЕДПЛАТУ, ПРИЄДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО ВСЮДИ, ДЕ ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ.
